

Budapesti Tanítóképző Főiskola

A BUDAPESTI
TANÍTÓKÉPZŐ INTÉZET

SZÁZ ÉVE

1869-1969

1981.

DR. BÉKÉSI LAJOS INTÉZETI IGAZGATÓ ÜNNEPI BESZÉDE
A BUDAPESTI TANÍTÓKÉPZŐ INTÉZET FENNÁLLÁSÁNAK
100. ÉVFORDULÓJÁN

Különlenyomat a Budapesti Tanítóképző Intézet
1968-1970. évi jubileumi évkönyvéből

A BUDAPESTI TANÍTÓKÉPZŐ INTÉZET TÖRTÉNETE

Írták:

Dr. Magyarfalvi Lajos
1869-1900

Farkas Domonkos
1900-1945

Dr. O. Nagy Gáborné
1945-1969

Különlenyomat "A Budapesti Tanítóképző Intézet
száz éve 1869-1969" c. 1969-ben megjelent
kiadványból

Kiadja a Budapesti Tanítóképző Főiskola
Felelős kiadó: Dr. Békési Lajos
Készült a Budapesti Tanítóképző Főiskola
házi sokszorosító üzemében

Tisztelt Vendégeink!
Kedves Elvtársak!

Munkás évek sodrásában időnként ünnepi emlékezésre szólít bennünket egy-egy jelentős évforduló. Múltunk, jelenünk és jövőnk szorosan egymásra épül, s az évfordulókon, a számvetés ünnepi alkalmain még inkább érezzük felelősségünket a munkáért, amelyet végzünk, a jelenért és a jövővért, amelynek formálásában részesek vagyunk.

Mai ünnepi megemlékezésünknek különös jelentőséget ad az, hogy két eseményre emlékezünk. Ünnepeljük intézetünk fennállásának 100. és felsőoktatási intézménnyé alakulásunk 10. esztendejét.

Tisztes jubileumunk a tanítóképzés országos ünnepe is. Intézetünk örömmel vállalta a házigazda megtisztelő szerepét a tisztes évforduló megrendezésében.

A kettős jubileumnak megfelelően ünnepi beszédemben intézetünk 100 éves történetével és a felsőfokú tanítóképzés létrehozásának jelentőségével kívánok foglalkozni.

I.

1. Intézetünk alapítása szorosan összefügg az 1868. évi népoktatási törvény szentesítésével. Régóta vajudó probléma megoldását, s a nemzetért a nemzetnek felelős osztályok százados adósságának törlesztését jelentette ez a törvény. Elgondolkodtató, hogy a magyar szellemi létnek micsoda mélységekből kellett felemelkednie.

Hazánkban a XIX. század derekán csupán néhány felekezeti tanítóképző működött, nyilván teljesen egyházi befolyás alatt. Óriási volt a tanítóhiány - különösen a falvakban - s a falusi tanítók jelentős része mindenféle képzettség és képesítés nélkül foglalkozott a gyerekekkel. Nem volt egységes tanterv, nem voltak tankönyvek. Csak a század második felében rohamosan kibontakozó kapitalizálódás sürgető művelődési igényeinek hatására rendezték a népoktatás ügyét, s intézkedtek a művelődéspolitikai irányítói a tanítóképzésről.

Eötvös József minisztersége alatt - a "törvény alapján - létrehozott állami tanítóképzők között az első a mi intézetünk volt. 1869-ben "Budai Állami Tanítóképezde" néven kezdte meg munkáját egy osztállyal, 6 tanárral és 9 növendékkel.

A tanterv a következőkben jelölte meg feladatát: "Képezzen hivatásuk iránt lelkesülő, foglalatosságaikban jártas, oly munkás és ügyes tanítókat, akik az emberiség szeretetének érzésétől áthatva, alapos ismereteik segítségével és kiváltképpen jó példaadással vezessék a gondviselésükre bízott növendékeket: önállóságra, az ismeretek gyűjtésére, az erkölcsi nemesebb érzésre és általában a felvilágosodásra."

Bár nehézkesen megfogalmazott, de nagyon szép gondolatok ezek a tanító feladatáról. Mondhatnám, hogy korszerűek, - ma is időszerűek.

E jubileumi ünnepségsorozatra való felkészülés időszakában megkíséreltük az intézet 100 éves történetének részletes feldolgozását. Azt kerestük, hogy az adott társadalmi körülmények között hogyan igyekeztek megvalósítani intézetünkben az eötvösi koncepció haladó törekvéseit, és mennyire teljesítette intézetünk azon kötelességét, amely a nevelés fejlesztése érdekében az állami tanítóképző intézetekre hárult.

2. Intézetünk életének az a kezdeti, több mint negyedszázados szakasza, amelyben Gyertyánffy István irányítása alatt tevékenykedett, mindenféle szempontból csak pozitívan értékelhető. Gyertyánffy-t 1873-ban nevezte ki Eötvös József kultuszminiszter az intézet igazgatójává és 1898-ig töltötte be ezt a tiszteletet.

A magyar neveléstörténet értékelése szerint intézetünk Gyertyánffy vezetése alatt hamarosan az ország legkiválóbb tanítóképzője, pedagógiai intézménye lett. Ezt a rangot nem helyzeti kiváltsága biztosította számára, hanem belső élete, magas fokú pedagógiai szervezettsége, tartalmas munkája. Új, célszerű épület, internátus, saját gyakorlóiskola, gyakorlókert, az intézet által kidolgozott és a minisztérium által jóváhagyott, átgondolt tanterv volt egyrészt e munka eredménye. S ilyen feltételek között folyt az intézet pedagógiai tevékenysége a demokratizmus, a harmonikus nevelés és képzés, az emberszeretet, a gyermeki személyiség iránti érdeklődés, a gyermeki ün-

tevékenység kibontakoztatásának jegyében. Szembefordult a rideg tekintélyelvvel, következetesen fellépett a formalizmussal szemben.

Már 1881-ben így foglalhatta össze Gyertyánffy az eddigi munka eredményeit: "Nem dicsekszünk azzal, hogy ismerünk egész Európa tanügyét, de abból, amit ismerünk, bátrak vagyunk megkockáztatni azt az állítást, aligha látszik Európa kulturálismaiban hasonló iskola, amely az összes népoktatási intézeteket egy olyan organikus egészet képező kapcsolatban mutatná fel, mint a mienk."

A megállapítás jogosultsága vitathatatlan. Intézetünk ebben az időben méltán viselhette a Pedagógium nevet, hiszen a tanítóképzés és a kapcsolódó 6 osztályos gyakorlóiskola mellett itt folyt a polgári iskolai tanítóképzés is.

Intézetünknek ezt a kezdeti, közel 30 éves korszakát tekintve, úgy tűnik elmondhatjuk: az ötven évi elképzelések az akkor működő pedagógiai testület munkájában megvalósultak.

3. A Pedagógium bomlása Gyertyánffy távozása után megkezdődött, - a polgári iskolai tanítóképzés kivált az intézményből. 1911-ben a tanítóképző intézet internátusával együtt a jelenlegi épületbe költözött.

Közben megváltoztak a politikai viszonyok is. Háborus korszak, a népek szembefordításának légkörében élt Európa. A kibontakozó nacionalizmus hullámai a nevelésügybe is behatoltak. Ami a századforduló után, de különösen a két világháború között, a Horthy-fasizmus éveiben jellemezte a tanítóképzés szellemét, a nevelés ideológiájának alapjait, azzal nem büszkélkedhetünk.

Az intézet akkori vezetősége a hivatalos, állami politika lelkes végrehajtója volt.

Ugyanakkor erre a korszakra nemcsak ez volt jellemző. Azt is elmondhatjuk - és ez végtelenül fontos - hogy intézetünk ebben az időben is a gondos pedagógiai munka műhelye volt, ahol jól képzett tanárok tudásuk legjavát adták növendékeiknek. Csak így érthető, hogy az általuk nevelt tanítók zöme iskolai pedagógiai munkáját eredményesen végezte és a falvakban nem csupán az iskolában tevékenykedett, hanem jelentős szerepet vállalt a felnőttek kulturális nevelésében is. Az intézet tanárai közül

tosban - intézeti munkájuk mellett - gazdagították a pedagógia tudományát. Munkásságuk főképpen metodikai vonatkozásban kiemelkedő. Tanítóképző-intézeti és népiskolai tankönyvet irtak, de ott találjuk őket a módszertani kézikönyvek kidolgozását végző szakemberek között is.

4. Intézetünk felszabadulás előtti történetét tanulmányozva elmondhatjuk, hogy az intézetben dolgozó tanári kollektívák a tanítóképzőkre báruló alapvető feladatokat nemcsak hogy eredményesen megoldották, hanem tevékenységüket több vonatkozásban is példaként lehet tekinteni.

Milyen pozitívumokra érdemes felfigyelnünk? Mit értékelnünk ma, utódok az elmúlt korok pedagógusainak munkájából? a/ A századfordulótól intézetünk 1800, 1900-tól a felszabadulásig pedig közel 2000 tanítót adott az országnak. Nehéz lenne számokban kifejezni, milyen óriási szellemi és kulturális energiát, érzelmi potenciált jelentett ez a csaknem 4000 tanító. Nehéz lenne számszerűen megmutatni, hány ezer gyermeket nevelt értelmes, jellemes fiatallá. Hány ezer ifju és felnőtt közbírhette ennek a 4000 tanítónak szélesebb látókörét, szemlélete gazdagodását, humanitása kibontakozását.

Ha mindezt nem is tudják felmérni, az nyilvánvaló, hogy a felszabadulás előtt intézetünkben kikérült tanítók zöme dolgozó népünk javát szolgálta. Sőt az is ismert előttünk, hogy közülük nem kevesen a felszabadulás utáni pozitív tevékenységükkel segítették népünk új életének alakulását, s ma is aktívan dolgoznak. Az is ismert, hogy az 1945 előtt végzett tanítók közül nem egy a közoktatás és a magyar kulturális élet magas posztjaira kerülve szolgálta vagy szolgálja ma is a nemzeti kultúra ügyét.

b/ Példaként állhat előttünk a volt tanári testületek hivataloszeretete, lelkesedése, amellyel elérték, hogy tanítványaik maig is szeretettel, ragaszkodással gondolnak intézetünkre. Centenáriumunk közüldésünkről hírt adunk a Népszabadság egyik számában. A volt tanítványok százai reagáltak a közleményre. Lehetetlen meghatódás nélkül olvasni ezeket a leveleket. Az itt végzettek számára ma is az egykori szeretett Alma Mater jelenté intézetünk. Csak azt kívánhatjuk, az általunk

nevelt tanítógenerációk intézetünkhez való vonzódása is hasonló legyen.

c/ Intézetünk felszabadulás előtti történetének tanulmányozása azt mutatta - amint ezt már említettem -, hogy a Budai Tanítóképző mindig a gondos pedagógiai munka műhelye volt, ahol a jól képzett pedagógusok fáradtságot nem kimélve, tudásuk legjavát adták tanítványaiknak. Tudatában voltak annak, hogy az oktatásügy közügy és hogy az oktatás különféle fórumai közül is kiemelkedően fontos a tanítókat, tanárokat képező nevelési intézmények munkája. Ennek szellemében dolgoztak.

Nekünk, a tanítóképző intézetek jelenlegi munkásainak intézetünk ezen hagyományát nemcsak megőrizni, hanem továbbfejleszteni is kötelességünk.

d/ Példaként állhat előttünk az intézet volt tanárainak elméleti érdeklődése, tárgybeli felkészültsége. Gyertyánffy István, Bartalus István, Kazocsa Tivadár, Király Pál, Gyulai László, Suppan Vilmos, Kiss Áron, Sztankó Béla, Drozdy Gyula, Quint József, Csada Imre, Váradi József tudományos munkásságukkal is sokat tettek a tanítóképzés, a népoktatás tartalmi és módszertani kérdéseinek fejlesztéséért. Életük, tevékenységük erősítheti bennünk azt a meggyőződést, hogy az igényes, a nevelői felelősségtudattól áthatott tanárok az oktató-nevelő munka mellett részt vállalnak a nevelésügy országos gondjainak megoldásában, s hatni, tenni akarnak intézeten kívüli területeken is. Ugy gondolom, erről sem szabad elfelejkeznünk!

II.

1. Az elmúlt 100 év története magában foglalja közoktatásunk történetének azt a sorsfordulóját is, amelyet az 1945-ös felszabadulás jelentett. A kibontakozó népi demokratikus fejlődés során a földreformmal, a gyárak és üzemek államosításával párhuzamosan a közoktatás reformja is megvalósult. Ebben az időszakban intézetünk a szó szoros értelmében ujjaszületett. A harcok során épületünk súlyosan megrongálódott; egyetlen helyiség sem maradt épen. A társadalmi összefogás és a minisztérium támogatásával helyreállították az intézetet. Komoly nehézsé-

ségek közepette kezdődött el a munka, hiszen az országos gondok, az élet újrakezdése számtalan területre kívánta azt a meglevő kevés tartalékot, amellyel a nemzet rendelkezett.

A Budai Tanítóképző tanárai azonban szívvél-lélekkal fáradtak a tanítóképzés zavartalan megindításán. Találkoztunk velük az új elképzelések, tervek munkálataiban. Az intézet tevékenysége többféle kísérlet és átszervezés után folyamatossá válik, s társadalmunk szocialista átalakulásának kibontakozásával párhuzamosan egyértelműbbé, szocialista szelleművé lesz oktató-nevelő munkája.

2. Intézetünk - és a hazánkban jelenleg működő tanítóképző intézetek - történetében jelentős dátum volt 1959 szeptembere.

Ekkor váltak a tanítóképzők felsőoktatási intézetekké és ezzel egy több mint 100 éves harc nyert pozitív befejezést. Már az 1825-27. évi országgyűlés oktatási bizottsága javasolta a tanítóképzés felsőoktatási szintre emelését. Javaslataira - válaszként - készítették el a Nyitra megyeiek azt a dokumentumot, amelynek egy részlete "A Budapesti Tanítóképző Intézet száz éve" c. kiadványunkban is megtalálható. Ebben a következőket olvashatjuk:

"Mivel a tanításnak minden jó, vagy rossz előmenetele, foganatja jobbadára a tanítók tehetségétől és tudományos ismereteitől függenek, az ebbéli tanítók és oktatók a királyi tudományos egyetemnél képeztessenek és így tanítói hivatalra alkalmasabbá tétetvén, az országban lévő népiskolákban szíjjel küldessenek."

Közismert, hogy az 1848. évi "Első Egyetemes és Közös Tanítógyűlés" Tavasi Lajos által vezetett csoportja az un. "elsőrendű" képezdéket egyetemi karként kívánta működtetni.

Maga a tanítóság igényelte a leghatározottabban a magasfokú általános műveltséget és az alaposabb szakmai felkészítést. Ezeket a javaslatokat azonban több mint 100 éven keresztül megvalósíthatatlanul hagyták.

A Magyar Tanácsköztársaság a tanítók régi követelését figyelembe véve elvileg állást foglalt ugyan a felsőfokú tanítóképzés bevezetése mellett, és az ennek megfelelő tantervek ki-

dolgozása is jó útemben folyt, de rövid fennállása alatt az elképzélésekből nem válhatott gyakorlat.

A felszabadulás kellett ahhoz, hogy ismételten napirendre kerüljön ez a kérdés. Ez érthető is, hiszen csak a dolgozók államának érdeke, hogy a mindenkire kötelező általános iskola alsó tagozatában működő tanítóknak, az érettségiben kifejezett általános műveltségre épülő, a kor színvonalán álló széleskörű pedagógiai tudást biztosítsa.

A reformmunkálatok 1955-ben kezdődtek meg, és ez a nem könnyű munka nyert befejezést az 1958. évi 26. törvényerejű rendeletben, amely kimondta, hogy 1959-től érettségi után, 3 év alatt kell az általános iskola alsó tagozata számára művelt, hivatásukat értő és szerető, kommunista világnézetű és erkölcsű tanítókat képezni.

A tanítóképzés felsőfokúvá emelése forradalmi lépés volt. Szocialista államunk rendkívüli anyagi áldozatok árán teremtette meg az ország 10 ilyen intézetét. Ma olyan tárgyi és személyi feltételek mellett dolgozhatunk, amelyeket a tanítóképzés lelkes hívei az elmúlt korokban csak a legszebb álmaikban képzeltek el. Azok, akik részt vettek ennek a nagy munkának az előkészítésében, a felsőfokú tanítóképzés tartalmi és szervezeti kérdéseinek kidolgozásában, és azok is, akik támogatták a kedvező döntést, felbecsülhetetlen érdemeket szereztek. Ezzel a cselekedettel ugyanis nemcsak a magyar tanítóóság haladó mozgalmának régi követelése nyert megvalósulást, hanem a magyar tanítóképzés világvizonylatban is előkelő helyre került.

3. A felsőfokú tanítóképző megalakulása óta 10 esztendő telt el. Rövid idő. Mégis ez alatt a 10 esztendő alatt a magyar tanítóképzés jelentős tartalmi és módszertani fejlődéssel büszkélkedhet. Erről a fejlődésről nemcsak az elmúlt években elkészített dokumentumok, hanem az oktató-nevelő munka mindennapi gyakorlata is tanuskodik.

A művelődésügyi osztályok, az iskolák igazgatói, a felügyelők és az iskolákban már régebben dolgozó pedagógusok tapasztalatai egyértelműen azt bizonyítják, hogy a magyarországi felsőfokú tanítóképző intézetek jó tanítókat képeznek és egyre jobban betöltik szerepüket területük pedagógiai és kulturális életében is.

Az elmúlt években több volt hallgatónkat látogattuk meg állomáshelyén. Örömmel mondhatjuk, hogy végzett hallgatóink zöme igen jól megállja a helyét, igyekeznek a legjobb pedagógusok mellé felzárkózva dolgozni az iskolareform által támasztott követelmények maradéktalan teljesítése érdekében. Oktató munkájukat feletteseik jónak tartják, dicsérik pontosságukat, munkafegyelmüket, a gyermekekhez való viszonyukat.

A nevelő munkájukat illetően már több a negatív észrevétel. Ezek az észrevételek jogosak még akkor is, ha volt tanítványaink többsége lelkesen részt vesz az úttörő-csapatok munkájában, ha igen sokan szakmai munkájuk mellett bekapcsolódnak falujuk társadalmi és kulturális életébe.

Mi úgy látjuk, hogy az intézetünkben végzett tanítókra is érvényes Ilku Pál művelődésügyi miniszter elvtársának az a megállapítása, amelyet az V. Nevelésügyi Kongresszus szervező bizottságának alakuló ülésén mondott: "Sok köszönettel tartozunk nevelőinknek a reform eddigi végrehajtásában tanúsított áldozatos munkájukért." Büszkék vagyunk a Párt VIII. Kongresszusán megfogalmazott gondolatra, amely szerint: "Az új ember formálásában a tanítók és tanárok a legfontosabb társadalmi tényezők, a párt legjobb harcostársai." Ez az elismerés a mi intézetünkben végzett tanítókat is megilleti. Számuk nem kevés, hiszen 1945-től több mint 1500 fiatal tanító hagyta el intézetünket és ebből több mint 800 már felsőfokú végzettséggel rendelkezik.

A tanítóképzés területén felsorolt, a felszabadulás után elért eddigi eredményeink egyúttal annak is bizonyítékai, hogy intézetünkben jelenleg is elmélyült, gondos nevelőmunkát végez a tanári kollektíva. Ugy értékeljük, hogy ezzel nemcsak legjobb hagyományaink örököseinek, hanem továbbfejlesztőinek is tekinthetjük magunkat.

Ugy érsem tehát, hogy kettős évfordulót ünnepelve sem kell szégyenkeznünk munkánk miatt. Elért sikereink, eredményeink biztató és kötelező erővel hatnak további tevékenységünkre. Éppen ezért bizonyára senki sem tekinti ünneprontásnak, ha előre nézve szólunk a jövő gondjairól, feladatairól.

Sürgető társadalmi követelmény ugyanis a tanítóképzés hatékonyságának további fokozása és ennek biztosítása érdekében különböző korszerűsítési feladatok elvégzése.

Magunk részéről a megoldásra váró, leglényegesebb tennivalóinkat a következőkben látjuk:

a/ Hogy az iskolákban folyó nevelőmunka színvonala emelkedjék, intézetünkben is többet kell tennünk a jövődó tanítók ideológiai, politikai, világnézeti tudatosságának, meggyőződésének formálásáért. Hiszen a tanítói személyiség is csak akkor hat tanítványaira, ha érződik belőle a meggyőződés ereje, ha szavai és tettei nem állnak ellentétben egymással. Az is nyilvánvaló, hogy ilyen tanítókat csak példamutató tanáregyéniségek nevelhetnek.

b/ Hatékonyabbá kell tennünk a hivatástudatra irányuló nevelőmunkánkat.

Jól tudjuk mindannyian, hogy a hivatástudat az a nemes tűz, amely a tanítót igazán tanítóvá teszi. Csak a hivatásszeretettől és hivatástudattól áthatva válhat bárki is olyan tanítóvá, aki hozzáértéssel és szíve egész melegével dolgozik nemzedékek nevelésén.

El kell juttatnunk a jövődóbeli tanítókat annak a felismeréséhez, hogy a pedagógus legfőbb feladata a felnövekvő nemzedéket értelmes és boldog emberi életre nevelni. Lássák meg, hogy igaz emberek formálni csak sok szeretettel, nagy türelemmel és igaz emberséggel lehet. Ha ez hiányzik, akkor hiába minden tudás és módszertani felkészültség. Ugy véljük, hogy - a kezdeti eredmények ellenére - még rengeteg tennivaló van a tanítójelöltek hivatástudatra nevelése területén.

c/ Az eddiginél céltudatosabban kell törekednünk arra, hogy kialakítsuk hallgatóinkban az állandó tökéletesedés vágyát, hiszen a rájuk váró több évtizedes munka minden órája csak akkor lesz számukra izgalmas, érdekes és állandóan új, ha tudatosan és tervszerűen tökéletesítik pedagógiai gyakorlatukat az elmélet segítségével. Csak a magát állandóan képező és továbbképező pedagógus képes oktatási és nevelési módszereinek permanens tökéletesítésére. Csak az elméletileg jól felkészült pedagógus nem fél az újtól, és hagyja el bátran a régi formulákat, ha azoknál jobb és eredményesebb eljárásokat talál.

d/ A rendelkezésünkre álló eszközök maximális felhasználásával elő kell segítenünk az iskolai élet demokratizmusának minél szélesebbkörű és minél hatékonyabb kibontakoztatását.

Előrehaladásunk egyik döntő előfeltétele az iskolai munka olyan légkörének, az olyan korszerű tanító-tanítvány viszonynak a biztosítása, amely alkotó munkára, önálló ismeretszerzésre, problémamegoldásra ösztönöz, amelyben lehetséges és érdemes alkotó módon dolgozni.

A tanítóképzés korszerűsítésére irányuló törekvéseink tehát nem öncélúak. Azt akarjuk, hogy végrehajtásának eredményeként az ediginél hatékonyabban valósítsuk meg az előbb említett fontos feladatokat, hogy még jobb tanítók kerüljenek ki intézményeinkből, olyanok, akik az iskolareform tartalmi feladatait, oktatási és nevelési vonatkozásaiban egyaránt, az ediginél eredményesebben tudják megoldani.

Ennek érdekében készültek - a hazai és külföldi tapasztalatok figyelembe vételével - a további korszerűsítés irányelvei, az új óra- és vizsgatervek. Jelentős erőfeszítésekkel és kiváló szakemberek bevonásával készülnek az új kerettantervek, tankönyvek és jegyzetek.

Az 1970-71. tanévtől kezdve már az új dokumentumok alapján fogjuk képezni a hivatásukat, szakmájukat remélhetően még jobban értő és szerető tanítókat.

Befejezésül a következőket:

Mi, a tanítóképzés jelenlegi munkásai - meggyőződésem szorin - nem ünnepelehetjük méltóbban a mai jubileumot, mint azzal az erős elhatározással, hogy napról napra mélyülő szakmai és pedagógiai felkészültséggel, nem szünő lelkesedéssel és tenni-akarással neveljük a tanítójelölteket, intézetünk hallgatóit, és veszünk részt a már működő pedagógusok továbbképzésében. Tesszük mindezt azért, hogy még nagyobb hozzáértéssel, hivatástudattal és gyermekszeretettel munkálkodhassanak az új meg új nemzedékek nevelésében, társadalmunk szocialista fejlődéséért.

Enhez a munkához - a szép és az általunk nagyon szeretett - intézetünkben, a 25 éves jubileumához közeledő szocialista társadalmi rendünkben minden feltétel biztosítva van. Csak rajtunk múlik, hogy a magyar tanítóképzés milyen további eredményekkel büszkélkedhet a további években, évtizedekben.

Arra törekszünk, hogy méltók legyünk legjobb elődeinkhez!

A BUDAPESTI TANITÓKÉPZŐ INTÉZET TÖRTÉNETE

I

1869-1900

1. Az intézet megalakulása. Az első négy év

A Budapesti Tanítóképző Intézet 1869. őszén kezdte meg működését egy osztállyal, hat tanárral és kilenc növendékkel "budai állami tanító-képezde" elnevezéssel. Az intézet első, ideiglenes hajléka a Vérmező keleti oldalán az I. kerületi Attila utca 97-99. számú ház volt.

A budai állami tanítóképezdét Eötvös József akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter alapította az 1968. évi XXXVIII. tc. alapján. Ismeretes, hogy hazánkban e törvény alapján indult meg az állami tanítóképzés és éppen a budai képezde volt az első a törvény által előírt 20 állami képezde közül.

Az állami tanítóképzés megindítása hazánkban az oktatásügy fejlődése szempontjából szükségszerű és így is nagyon elkésített lépés volt, melynek egyrészt igen nagyfokú lemaradást kellett behoznia, másrészt segítenie kellett a népoktatási törvényben meghatározott jelentős iskolafejlesztési feladatok megvalósítását. Hazánkban a tanítóképzés európai viszonylatban igen megkésve indult az ország feudális elmaradottsága és félgyarmati helyzete miatt. A XVIII. század második feléig semmiféle tanítóképzésről nem beszélhetünk. Az 1775-ben Pozsonyban létrejött első normál-iskolában indul meg először Magyarországon, igaz német nyelven az intézményes tanítóképzés rövid tanfolyamok keretében.^{1.}

1. Lásd: Szakál János: A magyar tanítóképzés története. Bp. 1934. 14-15. old.

1828-ban állította fel Egerben Pyrker érsek az első magyar nyelvű két évfolyamos tanítóképzőt.¹ A lassan szaporodó és a követelményektől messze elmaradt, egyházakhoz tartozó tanítóképzők csak enyhíteni tudtak a nagy tanítóhiányon. 1867-ben, egy évvel a népiskolai törvény elfogadása előtt 38 férfi tanítóképző és 5 tanítónőképző működött az országban, valamennyi egyházi volt. 11000 tanítói állás volt betöltetlen, de a működő mintegy 16000 tanító közül kb. 4000-nek semmiféle képesítése nem volt.²

A kiegyezés nyomán meggyorsuló kapitalista fejlődés szükségessé tette az elmaradott, feudális jellegű közoktatás átalakítását és korszerűsítését a polgári igényeknek megfelelően. A feudális maradványok továbbélése, az Ausztriától való függés és tőkés érdekek miatt az 1868. évi ötvösi népiskolai törvény az 1848. évi ötvösi reformtervezethez képest több téren visszalépést jelentett, mégis jelentős, új fejezetet nyitott meg a népoktatás történetében. A népoktatási törvény egyik fontos rendelkezése az állami tanítóképezdek létrehozása volt. A törvény továbbra is meghagyja a felekezeteknek tanítóképzők fenntartási és felállítási jogát, sőt ezt a jogot a magánosokra is kiterjeszti, de azzal a megszorítással, hogy "kötelesek azokat a tudományokat és olyan mértékben tanítani, mint azok az állami tanítóképzőkben taníttatnak". A törvény a képzési időt 3 évre emeli fel, és meghatározza az oktatandó tantárgyakat is.

A budai képezde élére Eötvös József Schwicker Jánost nevezi ki megbízott igazgatóként, aki azonban csak az 1869/70-es tanévben tölti be ezt a tisztséget. 1870-ben a képezde új igazgatót kap Kozma József személyében, aki 1873-ig áll az intézet élén. A tanári létszám hatról tizenkét főre emelkedik a következő két évben, és megindul az oktatás a második és harmadik évfolyamon is. Az intézet 1871-ben új épületbe költözik a Várban lévő Országház utca 14. számú házba.

Az intézet fejlődésének első szakaszát jelentő első négy

1. U.o. 34-35. old.

2. U.o. 63-64. old.

tanévről kevés adat áll rendelkezésünkre. A képezde növendékeinek összlétszáma nem érte el az 50 főt sem, az évi lemorzsolódás kb. 25 % volt, tanítói képesítést csupán az első évfolyamra beiratkozottak 10 %-a szerzett. Az első pillanattól kezdve nagy gondot okozott az intézet beiskolázása, ugyanis az előtanulmányokról szóló rendelkezés a felvételt a polgári iskola vagy más középfoku iskola IV. osztályának elvégzéséhez és a 15. életév betöltéséhez kötötte. Ez azt jelentette, hogy a középfoku iskola IV. osztályát jó eredménnyel elvégző tanulónak egy évig várnia kellett. Ezért néhány tehetséges és határozott hivatástudattal rendelkező tanuló mellett nagy számmal olyanok kerültek a képezdebe, akik osztályismétlés miatt éppen 15. életévükben végezték el a IV. osztályt. A rendelkezés lehetővé tette, hogy felvételi vizsgával olyanokat is felvegyenek a képzőbe, akik nem rendelkeztek az előírt iskolai végzettséggel. A megfelelő jelentkezők hiányára utal az a tény, hogy a növendékek több mint 20 %-a ilyen módon került az intézetbe. A növendékek különben is csekély számát az 1872-73-as kolerajárvány még meg is tizedelte.

Keveset tudunk az első négy év oktató és nevelő munkájáról is. Az első miniszteri tanterv 1869-ben jelent meg, és országosan 1877-ig volt érvényben, azonban a budai képzőben már 1874-től új, saját kidolgozású kísérleti tantervvel dolgoznak, amely később a második országos tanterv alapja lett. Az 1869-es tanterv szerint "a növendékek tanításában és nevelésében hármas célt kell elérni: 1. önzéstelen emberszeretetet, 2. szükségessé tudományokat és azok tanítási módját és 3. szellemi és testi ügyességet"¹. A tanterv egyik vezérelvé, mely szerint "a tanítóképezdei tanításnak a népiskolai tanítás előképének kell lenni" - sok vitára adott alkalmat, sokan úgy értelmezték, hogy "a képző az általános műveltség fejlesztésében megelőzheti az elemi népiskolai szintájával"². A heti órák száma az I. osztályban 30, a II. osztályban 31, a harmadikban 32, összesen 93.

1. Lásd Szakál János: A magyar tanítóképzés története. Bp. 1934. 70. old.
2. Lásd u.o.

Ebből pedagógiai tárgyakra és gyakorlati tanításra 13 óra jut, nyelvi és történelmi tárgyakra 27, mennyiség-tani és természettudományos tárgyakra 18, készségekre és testgyakorlásra 29, hittanra 6 óra.

A gyakorlati képzés a képezdével egyidejűleg létrehozott, egyelőre négy osztályos gyakorló iskolában történt, kezdetben a korábbi normáliskolai, vagy más néven Felbiger-módszerhez, vagy sagani módszerhez közel-eső módon, mely bonyolult és formális fogások elsajátítását követelte meg elsősorban a tanítójelöltektől.

A szegénysorsu tanulók segélyezése érdekében a népiskolai alaptörvény "köztartás" felállítását írta elő, ahol a növendékek "mérésékelt áron" élelmezésben részesültek, a szegény és jól tanuló növendékek ingyenes ellátást élvezhettek. A köztartást az intézet igazgatótanácsa bérbe adta ki a legkedvezőbb ajánlatot tevő "vállalkozóknak", akik a feljegyzések szerint igyekeztek minél nagyobb haszonra szert tenni a növendékek rovasára, s ez állandó surlódások forrása volt.

A nagy tanítóhiányra való tekintettel Eötvös a három évfolyamos képzés mellett egyéves tanfolyamot is szervezett olyan 20. életévüket betöltött személyek részére, akik legalább a gimnázium 4. osztályát elvégezték. A kilátásba helyezett segély ellenére olyan kevés jelentkező akadt, hogy Pauler miniszter már 1871-ben megszüntette ezt a képzési formát.¹

Az intézet első négy évére erősen rányomta a bélyeget a tantestületben folyó klikkharc és intrika. Különösen Rill József, a pedagógia tanára okozott gondot a két első igazgatónak. Végül a miniszter 1873-ban radikálisan oldotta meg az intézet egyre jobban elhatalmasodó rákfenéjét: Kozma József igazgatót, az említett Rill Józsefet és a klikkharcokba belebonyolódott néhány más tanárt az ország különböző részeibe helyezte, és az intézet új igazgatójává Gyertyánffy Istvánt, a székelikereszturi tanítóképző eddigi igazgatóját nevezte.

1. U.o. 69. old.

te ki. Gyertyánffy kinevezésével - aki 25 évig állt az intézet élén - új, jelentős fejezet kezdődött el a budai tanítóképző intézet történetében.

2. Gyertyánffy István iskolaszervező tevékenysége.

A Budai Pedagógium kialakulása

Gyertyánffy István először 1869-ben kerül kapcsolatba a tanítóképzéssel, ugyanis az állami tanítóképző intézetek első szervezésekor, 1869-ben Eötvös "intésére jó-hírű tanárok s egyes reményre jogosító fiatal jelöltek keresték föl a népiskolai nevelés klasszikus földjét, Svájcot, s aztán Németországot, hogy a Pestalozziak, Diesterwegek hazájában lelkesedésük mellé tanulmányt, tapasztalást, belátást szerezzenek."¹ A tanulmányut-
ra küldöttek között volt Gyertyánffy István is.

Külföldi tanulmányutja során megismerkedett a korabeli svájci pedagógia ismert képviselőivel, így Zolikonfenben Scherr Tamással, a zürichi népoktatásügy nagynevé reformátorával, Bernben Rüegg tanítóképző intézeti igazgatóval, akikhez életük végéig meleg baráti viszony fűzte.²

Svájci tapasztalatairól a Pesti Napló 1869. és 1870. számaiban, valamint a Néptanítók Lapjának hasábjain számolt be. Ezek a beszámolók hívták fel Eötvös József, illetve Gönczy Pál figyelmét Gyertyánffyra.

Gönczy Pál talán azért is kísérte külön figyelemmel Gyertyánffy Svájcból írt cikkeit, mivel korábban hasonló célból ő is bejárta a svájci tanítóképzőket. Levelezés indult meg Gönczy és Gyertyánffy között, s így Gyertyánffy megtudta, hogy cikkei "némi figyelmet ébresztettek B.Eötvös Józsefben személye iránt".

Vajon mi kelthette fel Eötvös érdeklődését Gyertyánffy

-
1. Gyertyánffy István és a Budai Állami Tanítóképezde. Vasárnapi Ujság. 1891. évf. 24. sz.
 2. Lásd Gyertyánffy István emlékezete. Budapest, 1931. 5. old.

iránt, és mi ragadta meg Gyertyánffy svájci tanulmányutján? Gyertyánffy mindenekelőtt a fejlett svájci népoktatási rendszerről, a népiskolák és tanítóképzők derűs és dolgozós légköréről, a kézimunka- és műhelyoktatás fejlettségéről, a gyermek-egyéniesség iránti érdeklődésről és tiszteletről, az oktatás és a nevelés egységét méltató nézetekről, Pestalozzi népszerűségéről számol be lelkesen. Már a Néptanítók Lapjában megjelent első ismertetése /"A bázeli tanítóegyleti nagygyűlésről"/ is magára vonhatta Eötvös figyelmét. A tudósításban Gyertyánffy élesen bírálja, és csak röviden ismerteti a vitaindító előadást, amely "a vallástanítást akarja az iskolai oktatás középpontjába tétetni". A felszólalók - ismerteti Gyertyánffy helyeslőleg - kifejtették "a nevelésben egy tisztán pedagógiai felfogásnak elsőbbségi jogát a csak teológiai felfogás felett".¹ Ezek a gondolatok nyilvánvalóan rokonszenvesek voltak Eötvös előtt, aki éppen ekkor - bár már a reális erőviszonyok tudatában a korábnál óvatosabban - igyekszik megszüntetni az egyházak monopóliumát a tanítóképzésben, s az állami tanítóképzőknek bizonyos regulátor szerepet szánt.²

1869. végén és 1870. elején Gyertyánffynak több cikke jelent meg "Levelek Svájczból" címmel a Pesti Naplóban. A cikkekben Gyertyánffy svájci tanulmányutjának tapasztalataival igyekszik segíteni az eötvösi kulturpolitikat, főleg a közoktatás egységes állami irányításának kérdésében. A thurgauai kanton iskolarendszerét ismertetve levonja következtetéseit a kanton tanügyének tanulmányozásából: "Az állam és az egyházak közötti viszonyt - írja többek között - nekünk is át kellene alakítanunk. Ugy hiszem, itt volna az ideje: a törvényhozás útján megszerezni nekünk is nemzeti kormányunk számára azokat a jogokat a felekezetekkel szemben, melyek bírása nemzeti nevelésügyünk halaszthatatlan reformművelésénél multhatatlanul szükséges. . . Aki elismeri, hogy nemzeti és állami fennmaradásunk elsősorban kultu-

1. Néptanítók lapja II.évf. 1869. 776. old.

2. Lásd Eötvös József Vál.Ped.Művei. /Felkai László bevezetésével./ 42. old.

ránk kifejlesztésétől függ, annak kötelessége odahagyni a felekezeti álláspontot a nemzeti és hazai álláspontért. . . Elvégre is választanunk kell, hogy felekezet akarunk-e inkább lenni vagy nemzet, dogma és juss kell-e több vagy haladás és kultúra?¹.

Gyertyánffy fenti következtetései igen közel álltak Eötvös vágyaihoz, s ennek alapján érthető, hogy Gönczy leveleiből rövidesen nemcsak arról értesült Gyertyánffy, hogy cikkei felkeltették miniszterének érdeklődését, hanem azt is megtudta, hogy Eötvös őt szándékozik kinevezni a budai "központi" tanítóképző /a későbbi Pedagógium/ igazgatójává. Gyertyánffy egyelőre kitért a megtisztelő ajánlat elől, egyrészt "mert nem éreztem magamban elég erőt, készülséget arra, hogy egy ilyen központi tanítóképző szervezésének és igazgatásának a nagy munkájára vállalkozzam"²., másrészt mert félt az intézet tanári karában duló éles klikkharctól.

1870. nyarán Gönczy Pál Eötvös nevében sürgette hazatérését, mert egy - a néptanítók számára tartandó - pót-tanfolyam vezetését kívánták reá bízni. Gyertyánffy "ettől magát egyelőre még felmenteni kérte, hogy külföldi kiküldetését a drezdai, gothai és berlini tanítóképezdek tanulmányozásával lehessen kiegészíteni". Drezdában Kokcel, Gothában Kehr Károly, Berlinben pedig Diesterweg híres Seminariuma /Diesterweg 1866-ban bekövetkezett halála után is tovább működött a Seminarium/ vonzotta Gyertyánffyt, amint erre naplójában rámutat.³ Kérését Gönczy teljesítette, s így 1870. nyarán személyesen is megismerkedett Diesterweg volt intézetével.

Svájcból, illetve az ezt követő németországi tanulmányutról történt hazatérése után Gyertyánffyt - kérésére - a székeleykereszturi állami tanítóképző igazgatójává ne-

1. Gyertyánffy István: Levelek Svájczból. Pesti Napló, 1869. dec. 28.
2. Gyertyánffy István: A Paedagogium, Budapest 1913. 5. old.
3. Gyertyánffy naplója. Orsz.Széchenyi Könyvtár Kézirattára. Fo. Hung. 2253/2.

vezik ki. Ebben az intézetben igyekeznek megvalósítani a tanítóképzés reformjára vonatkozó elképzeléseit, amelyeket 1872-ben az intézet értesítőjében is kifejtett "Emlékirat a m.kir. állami tanítóképezdék reformja ügyében" címmel.

Ennek az emlékiratnak jelentős szerepe volt a magyar állami tanítóképzés történetében. Ismeretes, hogy az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk 3 évben állapította meg a képzés időtartamát az újonnan létesített állami tanítóképezdékben. Gyertyánffy az első évek tapasztalatai alapján megállapította, hogy "az a tantervi kiváncsóság, miszerint a pedagógiai tárgyak már az első osztályban tanítandók, és a tanulók 3 év alatt megfelelő elméleti szakképzésben és gyakorlati kiképzésben részesítendőek - a tanulók fiatal kora és hiányos előképzettsége miatt - illuzorikus. Éppen ezért, mulhatatlanul megkiváncsósítják, hogy tanítóképezdeinkben a háromévi tanfolyam négyévi-re emeltessék. Eszerint a négyévi tanfolyamból álló tanítóképzés a következő szakaszokat foglalná magában:

I. osztály az előkészítés számára. Az ismeretek kiszélesítése, bővítése és szilárdítása, különös tekintettel az alaki képzésre. A II. és III. osztály a szerzett alapon főleg az elméleti szakképzést fogja eszközölni.

A IV. osztályban tulnyomóan a gyakorlati képzés fog szerepelni. Ezenkívül a neveléstan története is itten fog behatóan tárgyalatni.¹

Szakál János "A magyar tanítóképzés története" című művében Gyertyánffy fenti emlékiratát tekinti a négy évfolyamu képzés előzményének.² /A négy évfolyamu képzést az állami tanítóképezdékben 1881-ben vezették be, s ez képezte a tanítóképzés külső kereteit évtizedeken keresztül./

-
1. Gyertyánffy István: Emlékirat a magyar kir. állami tanítóképezdék reformja ügyében. Pest, 1872. 84-85. old.
 2. Lásd Szakál János: A magyar tanítóképzés története. Budapest, 1934. 83. old.

Valószínűleg a fenti emlékirat is közrejátszott abban, hogy az időközben elhunyt Eötvöst és a fél évig miniszterkedő Pauler Tivadart követő Trefort Ágoston ugyan csak elhatározza, hogy Gyertyánffy nevézi ki a "központi" tanítóképző igazgatójává. Gönczy "a miniszter meghagyásából" értesíti erről Gyertyánffy, "éspedig azzal a kategorikus kijelentéssel, hogy most már erkölcsi lehetetlenség lesz kitérnem a kinevezés elől".^{1.}

Igy kerül 1873. őszén Gyertyánffy a budapesti "központi" tanítóképző élére. Szakál János már említett könyvében úgy látja, hogy "a budai állami tanítóképző felállítását után rövid időn belül az ország első tanítóképzője lett. Ezt a rangot nem helyzeti kiváltsága, hanem belső szervezete és élete biztosította, amit igazgatója, Gyertyánffy István alkotott."^{2.} Gyertyánffy "A Paedagogium" című füzetében elmondja, hogy a krisztinavárosi tanítóképző "nemcsak centrális helyzeténél fogva jutott a "központi" jelzőhöz, hanem - és ezt Gönczy Pál szóbeli közlései alapján állithatom - azon oknál fogva is, bár csak hallgatagon elfogadva, mivel B. Eötvös József épp ezt az intézetet szemelte volt ki arra, hogy az idővel az 1868. évi népoktatási törvényben kontemplált intézetek leg-többjének, tehát nemcsak a népiskoláknak, hanem a felső nép- és polgári iskoláknak is az anyaintézetévé, vagyis tanítóképző intézetévé fejlessze ki. Igaz, hogy erről a tervről a nagy pénzügyi nehézségek miatt, valamint az ezen intézet első szervezésére hivatott egyénekben való csalódásai következtében hamarosan le kellett mondania."^{3.}

Trefort és Gönczy Pál /aki Trefortnak is "jobbkeze" maradt/ meg akarták valósítani Eötvös említett elképzeléseit. Ez tükröződött Gyertyánffy kinevezésében, valamint abban a tényben is, hogy az 1873-74. évi tanév

1. Gyertyánffy István: A Paedagogium. Budapest, 1913. 6. old.
2. Szakál János: A magyar tanítóképzés története. Budapest, 1934. 81. old.
3. Gyertyánffy István: A Paedagogium. Budapest, 1913. 6-7. old.

elején a budai tanítóképzőben megnyílt a "polgári iskolai tanítóképezde" első évfolyama. "Nekem magamnak sem volt sejtelmem arról - írja Gyertyánffy, - hogy midőn Székelykeresztúrról kibucszván, új kinevezési okmányommal a zsebemben Budapestre utra keltem, akkor én már a népiskolain kívül egyszersmind a polgári iskolai tanítóképző igazgatója is vagyok. Ez utóbbinak is a megnyitása oly csendben, mondhatni titokban "sans phrase" történt, mintha valami szégyelni való lett volna benne."¹.

Ennek a titokzatosságnak valószínűleg az lehetett az oka, hogy az 1968. évi XXXVIII. tc-ben nincs szó a polgári iskolák oktatóinak képzéséről. /Dr.Kovács János szerint azért, mert Csengery Antal örült, hogy a törvényt előkészítő bizottsági tárgyalásokon egyáltalán sikerült a polgári iskolákat szervező 6. fejezetet be-csempészni a törvénybe, s ezért nem erőltette az egész javaslat megfelelő átdolgoztatását./².

Valóban az 1868. évi XXXVIII. tc. létrehozta a felső népiskolát és a fiuk számára 6, a lányok számára 4 osztályos polgári iskolát. /Érdemes megfigyelni a II. fejezet 8. §-ának pontos szövegét: "Népoktatási tanintézetek: az elemi és felsőbb népiskolák, polgári iskolák és tanítóképezdek"./ A törvényt nyomon követte az állami tanítóképezdek rendszerének kiépítése /bár anyagi okok miatt Eötvös terveinél lassabb ütemben/. A törvény azonban egyáltalán nem gondoskodott a polgári iskolák pedagógusainak képzéséről. Gyakorlatilag főleg elemi iskolai tanítói képesítésű személyekből szervezték az első időben a polgári iskolák tantestületeit. Sokáig a "polgári iskolai tanító" elnevezést is használták. Ezt a megoldást Eötvös nyilvánvalóan nem tarthatta megfelelőnek; tudatában volt, hogy a polgári iskolákba alaposabb képzettségű pedagógusok kellene. Így vetődött fel - Gönczy szerint - a "népoktatásügy főiskolájának" eszméje. A kezdetben kétéves polgári iskolai tanítóképző

1.U.o. 7. old.

2.Lásd Körösi-Szabó: Az elemi népoktatás enciklopédiája. Budapest, 1911-15. III. 62. old.

tanfolyam 1873. őszén indult meg; a férfiak számára a budai tanítóképezdében /a későbbi Pedagógiumban/, a nők számára a Zirzen Janka által vezetett pesti tanítóképezdében /a későbbi Erzsébet Nőiskolában/. - Így tehát főiskolai feladatkörrel, de középfoku tanítóképzőhöz kapcsolva, tanfolyam jelleggel - kezdődött hazánkban a polgári iskolai pedagógusképzés. Ez az ellentmondás volt a forrása annak a harcnak, amely szinte a megalakulás pillanatában megindult a hivatalos főiskolai vagy akadémiai jelleg elismertetéséért.

Pestre érkezve, Gyertyánffy Gönczy révén megismerkedett az eötvösi elképzeléssel, amelynek aztán élete végéig leglelkesebb - a későbbi heves harcok során időnként elvakultan fanatikus - híve lett.

Nagy akaraterevével vetette bele magát a szervező munkába, hiszen elődjétől elég szomorú hagyatékot örökölt. Bár a korábbi évek legfőbb "rákfenéjét", a tanári testületben dúló klikkharcot a Gyertyánffy kinevezésével egy időben végrehajtott személyi változások nagyjából megoldották, a "minta-tanítóképző" lehetősége - a korabeli sajtó gyakran így irt az intézetről - csak elvileg volt meg. A következő évtized a szervezés, anyagi feltételek megteremtésének és a későbbi Pedagógium szervezete fokozatos kialakításának az évtizede volt.

Trefort-Gönczy irányítása segítette a fejlődést, de a felső vezetés jóindulata gyakran kevésnek bizonyult a Tisza Kálmán-i Magyarország bürokráciájával és / a népoktatás ügyére legalábbis jellemző/ pénztelenségével szemben. Kezdetben a polgári iskolai tanítóképzőnek nem volt gyakorlóiskolája, megfelelő épülete, felszerelése, berendezése. "Elképzelhetni, hogy a nevelés tanárának mily kellemetlen helyzetbe kellett jönnie akkor, amidőn az iskolai egészségtant tárgyalva a célszerű iskolai padokat az ember legfőbb földi javának, az egészségnek szempontjából a legszegényebb falusi iskola számára is elengedhetetlen követelménynek állította fel akkor, amidőn ezen kelléknek Magyarország fővárosának még azon királyi állami intézete sem tudott eleget tenni, amelynek sok ideig "központi országos, min-

tatanítóképezde" - volt a neve¹. - írta Gyertyánffy az intézet 1882-ben kiadott évkönyvében. Megdöbentő az a kép, amelyet Gyertyánffy az intézet egészségügyi helyzetéről fest ugyanott: "A beteglétszám ijesztően nagy volt, kivált a téli hónapokban; a szegény, beteg növénydekeket - s intézetünkben nem volt más, mint szegély - a sokféle elfoglalt intézeti orvos vagy éppen nem, vagy csak a legkivételesebb esetekben orvosolta, s így ... rövid időközökben hárman haltak el a legderekből növénydekeink közül."². A sok anyagi gátló tényező további felsorolása helyett a nem kevesebb akadályt jelentő tanügyi bürokrácia "hajtásai" közül csak egyet említsünk meg, az igazgató tanácsot. A három budapesti tanítóképzőnek sokáig egy közös igazgató tanácsa volt, amelynek hatásköre az intézetek életének másodrendű kérdéseire is kiterjedt. Mennyi nehézséget okozhatott az egyes képzőknek az a nagyhatalmu testület, ha a felettes szervek irányába akkoriban még általában óvatos Gyertyánffy a nyilvánosság előtt is kifakadt ellene: "Annyi bizonyos, hogy az iskolák történetében nincs példa rá, hogy egy magában véve bármily tiszteletreméltó, mégiscsak az intézetten kívül álló s egészen más élethivatással és szerepkörrel bíró egyénekből alkotott testület a tanárok mellett és felett annyi és olyan külső s belső kormányzási jogokkal ruháztatott fel, mint az állami tanítóképezdénél az igazgató tanács."³.

Vegyük még hozzá, hogy a polgári iskolai tanítóképezdeknek sokáig nincsenek kinevezett tanárai, kiforratlan a programja, nincs műhelye, gyakorlókertje, tornaterme, internátusa stb., s akkor megláthatjuk, milyen nehézségekkel kellett Gyertyánffynak megküzdnie.

Gyertyánffy jó szervezőnek bizonyult: fáradhatatlanul ostromolta a minisztériumot, írta előterjesztéseit, emlékiratait, szervezte a küldöttségeket, kilincselte és

-
1. Gyertyánffy István: A budapesti állami elemi és polgári iskolai tanítóképezde multja és jelene. Budapest, 1882. 15. old.
 2. Uo. 22. old.
 3. Uo. 19. old.

előszobázott, s felhasználta a Néptanítók Lapját, amelynek 21 évig szerkesztője volt. Lassan megmutatkoztak a harc eredményei: 1874-ben az intézet megkapta a volt Politechnikum épületét az Országház utcában, s még ebben az évben megszületett a saját gyakorlókert; 1875-ben saját igazgatótanács alakult, megteremtették a két képző /az elemi és a polgári iskolai tanítóképző/ egységes tanterületét, megindult a háziipari oktatás; 1876-ban saját gyakorlóiskolát és internátust létesítettek, jóváhagyták az intézet által kidolgozott új tantervet, amely 1877-1882-ig volt érvényben. Ez a második tanterv "vezérelveiben" nem különbözik az elsőtől, de a tananyagot, különösen a neveléstani tárgyakat racionálisabb módon, a fokozatosság elvét inkább figyelembevéve osztotta el. Így a "neveléstani tárgyak" közül az első osztályban az ember-tant /test- és lélektant/ oktatják, a második osztályban kerül sor a lélektanra épített nevelés- és oktatástanra, valamint a gyakorlóiskolában végzett hospitálásokra, míg a harmadik évfolyamot a nevelés- és oktatástan története, az iskolaszervezetten és a gyakorlati tanítások töltik ki. Az új tantervben nő a mennyiségteni és mértani órák száma, s új tantárgyként szerepel a háziipari oktatás. A heti óraszám az első osztályban 31, a másodikban 32, a harmadikban 33, összesen 96. Ebből a pedagógiai tárgyakra és gyakorlati tanításra 13, nyelvi és történelmi tárgyakra 27, mennyiségtanra és természettudományi tárgyakra 21, készségtárgyakra és testgyakorlásra 29, hittanra 6 óra jutott. A tanterv előírja új, önálló magyar tankönyvek megírását is. /Az első tanterv főleg német és osztrák tanítóképzős tankönyvek fordítására, illetve átdolgozására épült./

1879-ben Gyertyánffy javaslatának megfelelően négy évre emelték az addig hároméves tanítóképzést. /Egyelőre kísérletképpen csak a Pedagógiumban, majd a kísérlet eredményeként az egész országban. Ennek megfelelően a Pedagógiumban 1879. szept. 1-től, az ország többi tanítóképzőjében pedig 1882-től kezdve új tanterv alapján indul meg a négyéves oktatás. Ezt a harmadik tantervet szintén a Pedagógium tanárai dolgozták ki. A tanterv alig jelent koncepciójában változást az előzőhöz képest, lényegében csupán négy évre osztották el a korábbi hároméves tananyagot. A heti óraszám 96-ról 107-re emelkedett. Nőtt a hospitálásokra és a háziipari oktatásra

fordított órák száma. A tanterv egyik fő célkitűzése a tanítóképzés gyakorlatiasabbá tétele volt, de a valóságban nem a tanítóképzés vált "gyakorlatiasabbá", hanem ezen a címen a minisztérium egymás után újabb és újabb tanfolyamok elvégzését írja elő a tanítóképző intézeti tanulók számára. Így a "phylloxera elleni védekezés" céljából szőlőtanfolyam, később méhészeti, selemheryótenyésztési, kántorképző tanfolyam, tüzoltó tanfolyam létesül a tanítóképzőkben, s a későbbi években ezek a tanfolyamok súlyosan nehezédtek a tanítóképzőkre, amelyektől a kormány ebben az időben "ezermester" tanítók képzését várta. Közben -1879-ben - a Pedagógiumban létrehozták a "minta polgári iskolát" megfelelő ipartanmühellyel. Ugyanebben az évben érdekes miniszteri határozat született: a gyakorló polgári iskola IV., V. és VI. osztályában bevezették az ipari szakképzést. Később szomorúan állapítja meg Gyertyánffy, hogy e célkitűzés a képző gyakorló polgári iskoláján kívül nemigen valósult meg, sőt a polgári iskolák 5. és 6. osztályai fokozatosan elsorvadtak mindenütt, a felső népiskolák pedig átmenetileg sem tudtak meggyökeresedni hazánkban.

A következő években az intézetben megszervezik az ipari szakcsoportot, megindítják a harcot az addigi kétéves polgári iskolai tanítóképző három évre való felemeléséért, és sürgetik a tanítóképezdei tanárok képesítésének rendezését.

1881-ben a minisztérium három évre emeli fel a polgári iskolai tanítóképző tanfolyam idejét, az elemi iskolai tanítóképezde képzési idejét pedig négy évre. /Az utóbbi kísérleti jelleggel gyakorlatilag már 1879-től négyéves volt./ Gyertyánffynak mindkét rendelkezés előkészítésében jelentős szerepe volt.

Gyertyánffy 1881-ben ünnepelte tanári működése megkezdésének 25. évfordulóját. Az ünnepségen Gyertyánffy előtt már kibontakozott a Pedagógium csaknem teljes felépülte össze: "Nem dicsekszünk azzal, hogy ismernők egész Európa tanügyét, de abból, amit ismerünk, bátrak vagyunk megkockáztatni azt az állítást; aligha látszik Európa kulturállamaiban hasonló iskola, amely az összes népoktatási intézeteket egy olyan organicus egészet ké-

pező kapcsolatban mutathatná fel, mint a mienk. Az általános népmiveltséget nyújtó első és másodfoku/elemi és polgári/ iskolák mintái vannak itt szerves kapcsolatba hozva az ugyanezen iskolák tanítóinak képzésére szolgáló, tehát szintén első és másodfoku szakintézetekkel, és pedig olyan módon, hogy míg amazok ezek számára a kiképzésbe mintául és gyakorlóterül szolgálnak, egyszerűsmind az iskoláknak ez a négy fokozata alulról kezdve fölfelé, egyik a másikba nyilván, ily módon az egyik iskola a másiknak előkészítőjéül is szolgál... Hol az az intézet ma Európában, amely egy bizonyos nevelési-tanítási célt és rendszert az iskolák négy fokozatán keresztül ily organicus egységgel és következetességgel lenne képes érvényre emelni. Jól tudjuk ugyan, hogy mi itt eddigelé csak az eszmében, a szerencsés conceptioban, népképzési intézetek rendszerének egy igen szépen átgon-dolt architektúrájában gyönyörködhetünk inkább, mintsem ezen eszméknek konkrét megvalósításában...¹.

A következő években Gyertyánffy még eléri, hogy a polgári iskolai rajztanítók képzése az Országos Rajztanárképezdeből a Pedagógiumba kerül, kibővítik az ipari szakcsoportot, majd 1887-ben megvalósul régi vágya is, Trefort Ágost elrendeli a tanítóképző intézeti tanári tanfolyam felállítását a Pedagógium keretében, s a rendelet magába foglalja tanítóképző intézeti tanári képesítő vizsgálat jogát is az intézet részére.

Tehát 1887-ben kialakult a Pedagógium teljes "architecturája". Ez az év volt különben a Pedagógium fejlődésének utolsó zavartalan éve, ugyanis 1888-ban meghalt Trefort, s Gönczy Pál is rövidesen otthagya az államtitkárságot. Bár a Pedagógium bomlása csak egy évtized múlva kezdődött meg, a további szervezeti fejlődés itt megakadt.

A Pedagógium fejlődésének kronológikus áttekintése után nézzük meg, hogy mit is foglalt magába teljes kibontakozása idején a Pedagógium - vagy ahogy néha Gyertyánffy

1. Gyertyánffy István: A budapesti állami elemi és polgári iskolai tanítóképezde multja és jelene. Budapest, 1882. 125-126. old.

nevezte -, "a népektatásügy főiskolája".

"A Pedagógium fogalma a következő iskolatípusoknak organikus egységbe foglalását jelentette:

1. Állami népiskola mint az állami népiskolai tanítóképző minta- és gyakorlóiskolája /6 osztály/;
2. Állami tanítóképző intézet mint a tanítóképző intézeti tanári tanfolyam minta- és gyakorlóiskolája /4 évfolyam/;
3. Állami polgári iskola mint a polgári iskolai tanítóképző intézet minta- és gyakorlóiskolája /6 osztály/;
4. Állami polgári iskolai tanítóképző intézet /3 évfolyam/ /egszersmind a tanítóképző intézeti tanári tanfolyam előkészítő iskolája/, éspedig a következő szakcsoportokkal:
 - a/ nyelv- és történettudományi szakcsoport,
 - b/ mennyiségi és természettudományi szakcsoport,
 - c/ ipari és rajzi szakcsoport a polgári és tanítóképző ipari, kézügyességi /slöjd/, valamint a rajztanítók és tanárok kiképzésére.
 - d/ zenei szakcsoport a polgári iskolai, valamint a tanítóképző intézeti zene- és énektanítók, illetőleg tanárok kiképzésére,
 - e/ torna szakcsoport fakultative a polgári iskolai és a tanítóképző intézeti tornatanárok kiképzésére.
5. Tanítóképzői tanári tanfolyam /2 éves/^{n1.}

1. Gyertyánffy István: A Paedagogium, Budapest, 1913. 8. old.

3. A Pedagógium koncepciójának eredete és

lényege

Most - a Pedagógium fejlődésének csúcspontján - próbáljunk választ adni Gyertyánffy említett kérdésére, hogy valóban európai méreteken is páratlanul "szerencsés koncepcióról és architekturáról" volt-e szó a Pedagógium esetében.

Először is vizsgáljuk meg azt a Gyertyánffy korában is vitatott kérdést, hogy honnan is származik a Pedagógium eszméje. Hetey Gábor, a Magyar Tanítóképző akkori szerkesztője 1887-ben így ír erről a kérdéstről: "Mi azt hisszük, hogy Gyertyánffy kartársunknak, a budai képző nagyérdemű igazgatójának, midőn a budai képzőt... azzá alkotta, ami az ma, a nagynevű Francke Ágost lebeghetett szeme előtt, s az általa alapított hallei intézet: teremteni egy nagyhatású intézetet, amely a hazai népoktatást lehetőleg minden ágában felmutassa, s még az idegenek előtt is becsületet szerezzen a magyar népnek."¹ Dr. Gööz József viszont "A berlini tanítóképző intézet Diesterweg igazgatása alatt" című cikkében a következőket írja: "Diesterweg tervezete és alkotása /ti. a berlini Seminarium - M.L./ több tekintetben megegyezik a budapesti állami tanítóképezde szervezetével. Egységes vele legalább abban az alapgondolatban, hogy ő a berlini képezdét - ugyyszólván - tanítói akadémiának tekinté, mely magasabb foku és oldalú képzés nyújtásával ne csak elemi, hanem az un. polgári iskolákra is képesítsen. Azt akarta továbbá, hogy ez az intézet egyuttal továbbképző iskolája legyen a már tényleg működő, de még pályájuk kezdetén álló tanítóknak."² Más források viszont - így pl. a Pallas Nagy Lexikona - "Pedagógium" címszavánál - az 1868-tól 1881-ig Dittes vezetésével működő bécsi Paedagogiumot tekintik a budai Pedagógium mintájának. Vitathatatlan, hogy a Pedagógium elnevezést Európa-szerte Francke honosította meg, s a tanulmány későbbi részében részletesen be fogjuk mutatni,

-
1. Magyar Tanítóképző, II. évf. 1887. 51. old.
 2. Néptanító Lapja. XXII. évf. 1889. 25. old.

hogy Diesterwegnek és Dittesnek milyen nagy és pozitív hatása volt Gyertyánffy és a Pedagógium fejlődésére, oktatató és nevelő munkájára, mégis az a véleményünk, hogy Gyertyánffynak volt igaza a fenti vitában, aki - mint ismeretes - a Pedagógium koncepcióját Eötvöstől származtatta.

Eötvös viszont, amikor a "népoktatási intézmények főiskolájának" eszméjét kialakította, az 1868. évi népoktatási törvény elfogadása után kialakult körülményekből indult ki. Már említettük, hogy a XXXVIII. tc. nem gondoskodott a polgári iskolai pedagógusok képzéséről, viszont a viszonylag gyorsan kiépülő polgári iskolákhoz nagyszámú, az elemi iskolai tanítóknál képzetesebb, szaktárgyak oktatására is alkalmas pedagógusra volt szükség. Az ideális megoldás egy pedagógusképző főiskola lett volna, s a "népoktatási intézmények főiskolája" elnevezés is utal arra, hogy Eötvös is ilyesvalamire gondolhatott. A pedagógiai közvélemény szívesen is fogadta volna ezt, hiszen pl. a dél-magyarországi tanítóegyesület temesvári gyűlésének rezolúciója már 1867-ben Budapesten egy pedagógiai főiskola felállítását követelte.

A Vasárnapi Ujság már említett 1881. évi 24. számának "Gyertyánffy István és a Budai Állami Tanítóképezde" című vezércikke szerint is: "A budai képezdének központi fekvésénél fogva elsőrangú fontossága van. Ennek kell előbb-utóbb a népnevelés akadémiájává lennie."

Új főiskola létesítésére azonban Eötvös akkor nem tartotta alkalmasnak az időpontot, és nem mert a sok iskolaszervezés és a három új egyetem miatt már különben is háborgó pénzügyi szervek, illetve az országgyűlés elé újabb főiskola tervével előállni. Közismert, hogy Eötvös különben is hajlamos volt - leginkább nemes céljai érdekében - a lavirozásokra és a kompromisszumokra.

Ugy gondoljuk, hogy a cél érdekében történő megalkuvásnak szerepe volt a Pedagógium megszületésében is. Ha nem lehet új önálló főiskolát létrehozni, akkor olyan kényszermegoldást kell találni, amely ha felemásan is, de biztosítja a polgári iskolai pedagógusok kiképzését. Egyelőre kielégítő megoldásnak ígérkezett a budai tanítóképezde mellett létrehozott kétéves tanfolyam.

A Pedagógium koncepciója tehát egyértelműen az 1866. évi népiskolai törvény elfogadása után a magyar közoktatásban kialakult objektív szükségletek és lehetőségek felismeréséből született meg, és ezért jött létre szinte titokban a polgári iskolai tanítóképződe a budai tanítóképző mellett, minden főiskolai jelleg nélkül.

Bár az elemi iskolai és polgári iskolai tanítóképző "összeházasítása" minden bizonnyal kényszermegoldásként született meg, voltak ennek az egyesítésnek racionális és az adott körülmények között sokoldalúan indokolható elemei is. Így a jövőendő elemi és polgári iskolai tanítók képzése szempontjából egyaránt előnyös volt, ha megismerhették a népoktatás szomszédos láncszemeit, a népoktatás egész rendszerét; az egységes pedagógusképző intézmény gazdaságilag célszerű volt; az egyesítést indokolta a polgári iskolai tanítóképző beiskolázási bázisa is /kezdetben a tanítóképző végzett növendékeire épült/ stb. A két láncszem között /és gyakorlóiskoláik között is/ valóban megvolt a sokat emlegetett organikus kapcsolat. Az így létrejött nagyobb, alaposabb szakosodási és munkamegosztási lehetőségekkel rendelkező tanterület eredményesebben munkálkodhatott a népoktatásügy pedagógiai, módszertani problémáinak kidolgozásán. Gönczy szánt ilyen szerepet a Pedagógiumnak, amely töltött is be ilyen szerepet. Például a Pedagógium gyakorló polgári iskolája számára Gyertyánffyék által kidolgozott tantervet 1879-ben valamennyi polgári iskolára kiterjesztették, a 90-es évek elején a polgári iskolai és tanítóképződei tankönyvek jelentős része a Pedagógium tanárainak, illetve végzett növendékeinek munkája. Ismeretes - az 1870. évi országgyűlésnek tett jelentéséből is -, hogy Eötvös milyen nagy jelentőséget tulajdonított a különféle taneszközöknek és segédleteknek. A Pedagógium ezen a téren is jól szolgált Eötvös, majd Trefort céljait. Az intézet ipartanműhelye és az éppen ilyen céllal létrehozott gipszöntő műhelye az egész ország számára készített segédleteket. Az sem véletlen, hogy 1886-ban a Pedagógiumba költöztették az Országos Tanszermúzeumot, és Trefort Gyertyánffy bizta meg a múzeum vezetésével. Körülbelül ilyen szerepet szánhatott Eötvös is a "népoktatásügy főiskolájának".

Niben tükröződik akkor a kényszermegoldás, a kompro-

misszum a két iskolatípus egyesítésében? Mindenekelőtt abban a tényben, hogy a Pedagógium csak funkciójában változott főiskolai jellegűvé. Az állami költségvetésben mindvégig "elemi iskolai tanítóképezde" nével szerepelt, illetmény és minden más szempontból is ennek megfelelően kezelték. Gönczy mellett elsősorban Gyertyángxgy érde-me, hogy a Pedagógium ilyen körülmények között is több szempontból sikeresen töltötte be a fent vázolt funkciót.

Gyertyánffy a későbbiekben az "eötvösi" jelzöt kitermesz-tette a Pedagógium egészére, tehát a tanítóképezdei ta-nárképző tanfolyamra is, pedig semmi jel sincs arra, hogy Eötvös gondolt ilyen jellegű feladatra. Véleményünk sze-rint a tanfolyam felállítása - Trefort 1877. évi, már em-lített rendelete alapján - ugyancsak az akkori helyzetből adódó kényszermegoldás volt, s a tanfolyam nem illet szervesen a "népoktatásügyi főiskola" eszméjébe. Mivel ez a kérdés szorosan összefügg a Pedagógium bomlásával, ezt a problémát azzal kapcsolatban fogjuk részletesebben meg-vizsgálni. Van azonban Gyertyánffy Pedagógium-koncepció-jának még egy - szerinte - lényeges, eddig nem említett eleme. A Pedagógium gyakorló elemi iskolájának néhány ta-nulója tovább folytatta tanulmányait a gyakorló polgári iskolában, majd a tanítóképezdében, ezután a polgári ia-kolai tanítóképzőben, végül a tanítóképezdei tanárképző tanfolyamon, s végzett tanítóképezdei tanárként hagyta el a Pedagógiumot. Gyertyánffy ezeknek az egyedi eseteknek a jelentőségét eltulozva ezt a teljes ciklust tekintette a tanítóképezdei tanárképzés ideális esetének. Ehhez a gon-dolathoz igen gyakran visszatér, sőt később, 1912-ben ezt vallja a Pedagógium alapeszméjének: "A Pedagógium alap-eszméjét az a példa fejezi ki a legkonkrétabb módon ..., amely szerint a Pedagógium elemi gyakorlóiskolája I. osz-tályába fölvelt hatéves fiu 17 éven át élvezhetvén az in-tézet szellemi és anyagi adományait, attól mint képesi-tett tanítóképezdei tanár vehetett bucsut... Ime ez a Pe-dagógium."¹ Bármennyire kedves is ez az "eszme" Gyer-tyánffy számára, nyilvánvaló annak az elgondolásnak a tarthatatlansága, hogy a tanítóképezdei tanársághoz egye-dül a Pedagógium gyakorlóiskoláján keresztül vezessen

1. Gyertyánffy István: A Paedagogium. 51. old.

/legalábbis az ideális/ ut. A Pedagógiumban folyó nevelés minden pozitívuma sem pótolhatja ezen a téren a szűkkörű kiválasztás árnyoldalait, ennek az elvnek az érvényesítése nemkívánatos "beltenyészetet" eredményezhetett volna.

4. A Pedagógiumban folyó oktató és nevelőmunka

A Pedagógium koncepciójának elemzése után vizsgáljuk meg az intézetben folyó oktató és nevelő munka néhány kérdését. Az alaposabb vizsgálatot csak látszólag nehezíti az a tény, hogy az intézet évkönyvei és egyéb dokumentumai - az akkori szokásoknak megfelelően - minden más mellett szinte alig foglalkoznak oktatási és nevelési kérdésekkel, ugyanis Gyertyánffy határozott és következetes igazgatói irányítása valószínűvé teszi, hogy saját pedagógiai nézetei jellemezték a tanári testület munkáját is. Gyertyánffy pedagógiai nézetei pedig könyveiben és cikkeiben világosan kirajzolódnak.

Miként a Pedagógium alapeszméje, Gyertyánffy pedagógiai nézeteinek tengelye is Eötvöstől ered: a nevelést, az iskolát, a népoktatást eszköznek tekinti annak érdekében, hogy az egész nép részesüljön a jogegyenlőségben, a műveltségi egyenlőségben, az emberi és állampolgári szabadságjogokban. "Eötvös alapeszméje, boldoggá tenni a magyar népet, fölépíteni e hazában a valódi demokráciát" - írja a Néptanítók Lapjában "Emlékezés B.Eötvös József-re" című cikkében. A valódi demokrácia, amelyben "maga a nép alulról fölfelé állítja össze a maga kormányát",^{1.} s amelyben a "népboldogság, népszabadság szent eszméi"^{2.} uralkoynak - ez Gyertyánffy legfőbb eszményképe. Bár a nép fogalmán mindenekelőtt a "földmivéseket és munkásokat" érti, nem mentes Eötvös liberális korlátaitól sem. Sőtér István "Eötvös József és a forradalom" című cikkében^{3.} rámutat arra, hogy liberális álláspontjának megfe-

1. Lásd Néptanítók Lapja. VIII. évf. 1875. 207. old.

2. U.o.

3. Fórum. III. évf. 1948. 585-603. old.

lelően az osztálykülönbségeket műveltségi különbségek-
ből származtatja. Ugyanez jellemzi Gyertyánffy állás-
pontját is: az iskola "csak úgy lesz egy jobb kornak,
a valódi demokráciának az előkészítője, ha közelebb hoz-
za a különféle társadalmi osztályokat azáltal, hogy le-
dönti a legfőbb és leglényegesebb válaszfalat ember és
ember között: a műveltségbeli különbséget!"¹. Ez az idé-
zet nemcsak azt tükrözi, hogy Eötvöshöz hasonlóan Gyer-
tyánffy is szemben áll a forradalmi osztályharccal, ha-
nem azt is, hogy osztozik mesterének egy másik téves né-
zetében, "eltulozza a művelődésnek, ezen belül a neve-
lésnek a jelentőségét"², s a művelődésügyi demokráciát
tartja a politikai demokrácia előfeltételének. Ez szem-
mel láthatóan a reformkori gyökerű polgári liberális mű-
velődéspolitika kisugárzása. E liberális korlátok ellené-
re Gyertyánffy őszinte, bár naiv demokratizmusa abban a
korban feltétlenül figyelemre méltó.

Gyertyánffy azonban sok vonatkozásban túllépte liberális
korlátait. Ez mindenekelőtt abban nyilvánult meg /s ez
volt egyben a túllépés forrása is/, hogy Gyertyánffy egy
Comenius-Pestalozzi-Diesterweg-Dittes neve által fémjel-
zett demokratikus népoktatási vonal hagyományait követ-
te. Ennek a demokratikus pedagógiai vonalnak a felismer-
ése, haladó értelmezése, gyakorlati alkalmazása /a Pe-
dagógiumban/, propagálása /a Néptanítók Lapjában és szá-
mos könyvben/ s az e vonal alapján vívott küzdelem -
egyrészt a "slendrián", azaz a régi iskola népbutító
dogmatizmusa, másrészt a középiskola hatására lassan a
népiskolába is beszűrődő "arisztokratizmus", a rideg
tekintélytartás, a prelegáló módszerek túltengése, va-
lamint Herbart és főleg Ziller hatására az oktatásban
erősödő formalizmus ellen - véleményünk szerint Gyer-
tyánffy egyik legfőbb érdeme. Mindenekelőtt a múlt szá-
zad 70-es, 80-as éveiben /ugyanis a később ismertetett
módon, illetve okok miatt a 90-es években bizonyos tö-
rés következett be/ Gyertyánffyt /rajta kívül elsősor-
ban Kiss Áron, de a Pedagógium más tanárai is/ a népok-

1. Néptanítók Lapja. XII. évf. 1879. 477. old.

2. Felkai László: Bevezetés Eötvös Válogatott Pe-
dagógiai Műveihez. Tankönyvkiadó, 1957. 13. old.

tatásnak egy nem önállóan kialakított, de a korabeli pedagógia, lélektan és munkaoktatás legjobbjainak eredményeit körültekintően és hozzáértéssel felhasználó demokratikus szemléletű elméletét és gyakorlatát teremtették meg a budai Pedagógiumban, és próbálták elterjeszteni főleg a Néptanítók Lapjának hasábjain. Ugy véljük, hogy ez a Gyertyánffy által Comenius-Pestalozzi-Diesterweg-Dittes nyomán /de nem minden eredetiség nélkül/ kialakított pedagógiai koncepció, illetve gyakorlat a haladó magyar pedagógiai örökségnek értékes és eddig talán kellően fel nem ismert és kellően nem értékelt eleme, amelynek feltárása gazdagíthatja a XIX. század második felének pedagógiájáról alkotott véleményünket.

A régi, feudális oktatás és a herbarti-zillerei dialektika útján megújulást kereső új törekvések mellett ebben az időben jelentős szerepet játszott az a már említett irányzat is, amely a Comenius-Pestalozzi-Diesterweg-Dittes vonalat követve - főleg a népoktatás területén - egyaránt küzdött egyrészt a feudális jellegű oktatás /mint fő ellenség/, másrészt azonban már a fentebb említett új veszélyek ellen is. Ez az irányzat nemcsak "ki-mutatatható", hanem maga korában hatott is, részben a Pedagógiumban és a tanítóképzőkben használt, Dittes alapján készült tankönyvek, illetve az ott folyó oktatás útján /Gyertyánffy-Kiss Áron: A népiskola módszertana. Dittes Frigyes után. 1882; Gyertyánffy: Gyakorlati logika. Dittes Frigyes után. 1883; Kiss Áron: Lélektan Dittes után. 1874/, részben pedig a viszonylag nagy példányszámu s a falusi iskoláknak ingyen megküldött Néptanítók Lapja útján /melynek Gyertyánffy több mint 20 évig volt szerkesztője/.

Ez a demokratikus népoktatási irányzat időben megelőzte, pszichológiai és pedagógiai alapjaiban, társadalmi tendenciájában pedig néhány vonatkozásban meghaladta a főleg a középiskolai oktatásban jelentkező és a herbarti-zillerei didaktika útján megújulást kereső századvégi törekvéseket.

Az időbeli megelőzés egy érdekes, látszólagos ellentmondást takar. Ugyanis Herbart "Általános pedagógia"-ja évtizedekkel Diesterweg "Wegweiser"-e előtt jelent meg, s Diesterweg negyedszázaddal túlélte Herbartot. Mi az oka

hát annak, hogy nálunk Diesterweg hatása időben megelőzte Herbartét? Az egyik ok kétségtelenül az, hogy Herbart tanításai Németországban is csak inkább halála után, főleg Zillerék tevékenysége nyomán váltak közismertekké. De ennél lényegesebbnek tartunk két másik tényezőt. Az egyik: Diesterweg pedagógiája logikus és egyenes vonalú folytatása és csúcsa a haladó német és egyetemes polgári pedagógiának. Antifeudális, demokratikus tartalmában az 1848. előtti időben még a társadalmi haladásért küzdő polgárság legjobb törekvései tükröződtek. Ezek a polgári, demokratikus követelések hazánkban a 70-80-as években is időszerűek, ezért a magyar közoktatás haladó szellemű reformátorai többet merithettek egy demokratikus népoktatási rendszer kialakításához Diesterweg életművéből, mint Herbartéból, akinek pedagógiai rendszere, vitathatatlan érdemei mellett is, a korabeli porosz feudálkapitalista rend védelmét szolgálta, és konzervatív, reakciós világnézetre épült. Így magyarországi hatásában a tényleges történelmi sorrendet egy "neveléstörténeti logikai" sorrend váltotta fel.

A másik ok, amely miatt Diesterweg hatása időben megelőzte Herbartét - véleményünk szerint - az, hogy hazánknak a népiskolai reform megelőzte a középiskolai reformot; Diesterweg pedagógiája pedig a népoktatás problémáira kívánt elsősorban választ adni, míg a herbarti pedagógia egyértelműen a korabeli porosz gimnázium szükségleteit igyekezett kielégíteni. Az 1868. évi XXXVIII. tc. kialakította a népoktatásügy új rendszerét. Az új rendszerhez új pedagógia is kellett, s így nem véletlen, hogy népoktatásügyünk legjobbjai, így Gyertyánffyék is, Comenius, Pestalozzi, Diesterweg és Dittes irányában keresték a megtermékenyítő forrásokat. Annak a ténynek, hogy ez az irányzat a későbbiekben megtorpant, és a befolyása csökkent, számos oka volt. Mindenekelőtt az, hogy a Tisza Kálmán-i Magyarország közoktatásügyi vezetőinek nem tetszett /már Trefortnak sem, utódainak még kevésbé/ ez a néha politikailag is radikális vonal. Különösen azután, hogy 1881-ben a "kereszténység ellenfelét"¹. - Dittest

1. Lásd J. Loos: Enzyklopädisches Handbuch der Erziehungskunde. Wien-Leipzig, 1906. I. 282. old.

- felmentik a "hitetlenség intézményének"^{1.} - a bécsi Paedagogiumnak - az igazgatósága alól, részben azért, mert egyre radikálisabban lép fel a bécsi Reichratban.^{2.} Ezután Gyertyánffy is elbátortalanodik Dittes eszméinek nyílt hirdetésében, bár nézeteit nem tagadja meg. Ám Comeniust, Pestalozzit és Diesterweget továbbra is eszményképeinek tartja. Kétségtelenül csak másodlagos, de nem elhanyagolható oka a fenti vonal nem kellő hatékonyságának az a tény, hogy Gyertyánffyt nem elég színvonalasan, kellő tudományos rendszerezettség nélkül, a tanítóképzései tanulók és a falusi néptanítók számára "népszerűen" leegyszerűsítve, s a Néptanítók Lapjában rövid cikkekre bontva propagálták a maguk és nagy eszményképeik nézeteit.^{3.}

Eddig elsősorban azt igyekeztünk bizonyítani, hogy Gyertyánffy Comenius, Pestalozzi, Diesterweg és Dittes követője volt. Hamis lenne azonban a Gyertyánffy-ról alkotott portré, ha egyszerűen válogató szerkesztőnek vagy csupán a fent említett pedagógusok lelkes propagálójának tekintenénk őt.

Igaz, hogy Gyertyánffy nem eredeti, teljes rendszert kialakító pedagógiai gondolkodó - pedagógiájára valóban az eklekticizmus jellemző -, de egyrészt igényesen, hozzáértően és határozott elvi meggyőződés alapján válogatott /és nem is akárkiktől!/, másrészt nézeteinek kialakításakor mindig figyelembe vette és elemezte a magyar népiskola adottságait, helyzetét, problémáit. Mestereit abban is követte, hogy a mindenféle tekintélyelvtől mentes, alkotó pedagógiai gondolkodást, az "élet pedagógiáját" hirdette az elvont "tudományos pedagógiával" szemben. Gyertyánffy magát "a gyakorlati élet paedagógusai" közé sorolja. Ugyanakkor talán semmiről sem ír olyan sokat és olyan szenvedélyesen, mint az alkotó szellemű pedagóg-

1. Uo. 282. old.

2. Uo. 282. old.

3. Arra, hogy milyen eszmék ragadták meg Gyertyánffyt Comenius, Pestalozzi, Diesterweg és Dittes műveiből, itt nem térünk ki részletesen. Ezt a problémát részletesen tárgyalja a szerző "Gyertyánffy és a Budai Pedagogium" c. könyvében 44-58.

giai gondolkodás szükségességéről. A néptanítót is állandóan "öngondolkodásra", a tapasztalat, a helyi adottságok figyelembevételére inti.

A dogmatizmus- és formalizmusellenesség, a kritikus alkotó szemlélet Gyertyánffy pedagógiai alapállása. Még egy előrevetést kell tennünk Gyertyánffy "pedagógiájának" megértéséhez. Szerinte létezik egy különálló "népiskolai pedagógia", "népiskolai oktatástan", és az élesen elkülönül a gimnáziumi-egyetemi "tudományos pedagógiától", más naprendszerbe tartozik. "Az egyetemi oktatás naprendszerben az állócsillag a tudomány. A tanítóképezde egy más naprendszerbe tartozik. Ebben a tudománynak csak boiygó szerepe van; az állócsillag a népnevelés... Az én legbensőbb meggyőződéssem, hogy a tanítóképezdei tanárokat a népoktatási intézetek légkörében kell kiképezni, felnevelni".^{1.}

A népiskolai oktatásnak és a középiskolai oktatásnak vagy ahogy "A tanítási elvekről" című cikkében írja, az "elemies /nevelő, fejlesztő/ tan módszernek" és a "tudományos /közlő/ tan módszernek" a szembeállítás - végső soron - tudományos szempontból helytelen volt. Neveléstörténeti szempontból azonban - különösen a mi viszonyaink között - ebben a szembeállításban bizonyos mértékig az életszerű, a gyermeket aktivizáló, gyakorlatias jellegű oktatás igénye tükröződött a feudális hagyományok szerint prelegáló régi iskolával, de bizonyos vonatkozásokban a herbartizilleri tanítás nyomán - ekkor főleg a középiskolai oktatásban - jelentkező új veszélyekkel /intellektualizmus. a deduktív módszer tultengése, hidegség és tekintélytartás stb./ szemben is.

Kiséreljük meg ezek után felvázolni Gyertyánffy pedagógiai nézeteinek rendszerét. Mivel Gyertyánffy csak didaktikai nézeteit rendszerezte a már többször említett "Népiskolai módszertan"-ában, az elvszerű csoportosítást nekünk kell elvégeznünk a különböző időben és helyeken kifejtett gondolatok alapján.

1. Gyertyánffy István: Emlékirat a tanítóképző intézeti tanárok képzéséről. 1898. 141. old.

Gyertyánffy többször beszél a nevelés céljáról. Amikor a nevelés célját konkrétan, a népiskolában vagy a tanítóképzőkben folyó nevelés céljaként határozza meg, előremutató, ma is értékelendő feladatokat tűz ki. Pl.: "A népiskolának nem az a feladata, hogy leandó földműveseket, szolgákat, kézműveseket stb. képezzenek, hanem az, hogy a gyermekben oly erőket és tulajdonságokat fejtsen ki, amelyek minden hivatásnak, minden élethelyzetnek szükséges alapjai. Szakképzésre a népiskolai tanulók még éretlenek... Általános képzést kell nekik nyújtani, amely őket emberré képezze."¹. Pestalozzi hatása felfedezhető abban, hogy az "összes emberi képességek kifejlesztését", "az ember minden irányu egységes kiképzését" tartja a népiskolai nevelés céljának. Más a helyzet akkor, amikor a nevelés célját általában próbálja meghatározni. Ilyenkor a nevelés célját általában próbálja meghatározni. Ilyenkor a nevelés Gyertyánffynál lényegében azonos az erkölcsi neveléssel. Ebben a kérdésben pedig az értékelméleti idealizmus jellemzi álláspontját: "Az iskola erkölcsi nevelésének a végcélja, mondhatni: az ideálja az volna, ha növendékeit az etikai akaraterőnek és önállóságnak arra a fókára tudná eljuttatni, amelyet a jellem, a jellemeség fogalmával szoktunk egybekapcsolni."².

Az erkölcsi nevelés végcélja Gyertyánffy szerint az erkölcsi önállóság és öntudatosság, amikor azonban Gyertyánffy a hatékony erkölcsi nevelés eszközeit és módszereit keresi, a szoktatás és a példa mellett ő is a nevelő oktatásánál lyukad ki: Ez azt mutatja, hogy Gyertyánffy sem vonhatta ki magát Herbart és Kármán hatása alól, ami természetes is, hiszen az egyes irányzatok között nem voltak mindig olyan világos válaszfalak, mint néha feltételezzük. Gyertyánffy kényszernyugdíjaztatása /1898./ után - kevésbé érződik Gyertyánffy egyre ritkábban megjelenő írásaiban a harcok diesterwegi hatás. Nem tagad meg és nem von vissza semmit, de már csak elvéve hivatkozik rá. Végül a herbarti-kármáni gondolat jelentkezéseinek az is magyarázata lehet, hogy - bár Diesterweg a nevelést tartotta a fő- és az oktatást az alfogalomnak -

1. Gyertyánffy-Kiss Áron: Népiskolai módszertan. 1902. 3. old.
2. Gyertyánffy István: Levelek a feminizmus és a nőnevelés kérdései köréből. 1917. III. old.

neveléstudományok kidolgozatlanabb és következtetlenebb, mint didaktikája.

Láthatjuk, hogy Gyertyánffy a nevelés problémáinak tárgyalásakor néha meglehetősen légüres térben mozog, nem igen jut túl az akkori hazai pedagógia ilyen irányú tanításain, s inkább a korabeli iskolai nevelés bírálata figyelemre méltó gondolataiban.

Más a helyzet akkor, amikor az oktatás problémáit elemzi.

Gyertyánffy didaktikája először is határozottan és egyértelműen "gyermekközpontú" /természetesen nem azzal a sajátos tartalommal, amelyet e fogalom később a reformpedagógiában kapott/. "Az elemies tanmódszer - írja Gyertyánffy - mozgalomba hozza a tanuló szellemi életét, fölébreszti önmunkásságát, és ilyen ösztönzések által folytonosan új gondolatok és ismeretek kitalálására és felfedezésére vezeti. A tanítványt teszi a tanítás központjává."¹

Ebből következik Gyertyánffy didaktikai nézeteinek egy másik fontos vonása: a gyermeki lélek fejlődésmenetének figyelembevétel. Szinte minden írásában hangsúlyozza a lélektan fontosságát az eredményes oktatás szempontjából. "Nem is éppen a tanításnak a formája a fő, hanem az az elve, a szelleme, amelyet talán leghelyesebben a tanítás lélektanának lehetne nevezni, s amely lényegileg főképp abban áll, hogy a tanító legyen mindig szoros lelki kontaktusban a tanítványokkal; hogy igyekezzék kikutatni azoknak a tanítás eszmekörébe tartozó ismeretkészletét, felfogását, gondolkodását, érdeklődésének irányait; és nemkülönben a tévedéseit, elfogultságait is."² A lélektan fontosságát Gyertyánffy gyakran hangoztatja, azonban tényleges, megfigyelésen és kísérleten alapuló fejlődés-
lélektani és neveléslélektani álláspontot alig találunk munkáiban. Igaz viszont, hogy ezek kidolgozása a 70-90-es években még éppen csak hogy elkezdődött a világ szak-

1. Néptanítók Lapja. VIII. évf. 1875. 206. old.

irodalmában, s a jelek szerint Gyertyánffy ezt már nem kísérte kellő figyelemmel utolsó írásainak megjelenése idején sem.

Gyertyánffy az oktatás fogalmát nem korlátozza csupán az ismeretközlésre. "Az oktatás több mint pusztán tanítás. Tanítjuk az oktatás tárgyait, az ismereteket és készségeket; oktatjuk az oktatás alanyát, a tanulót. Az oktatás a tanuló erőinek határozott alakú s célú munkásságra kormányzása és irányzása."¹ Az oktatás Gyertyánffy pedagógiai rendszerében alá van rendelve a nevelésnek, ez a rendszer egyértelműen nevelésközpontú. "Követelnünk kell, hogy az oktatás egységes és összhangzó nevelésre vezessen."

Gyertyánffy didaktikájában a gyermek tevékeny résztvevője az oktatási folyamatnak. "Az ismeretet, a tudományt nem kell készen adni a tanulónak, hanem arra ösztönözni és segíteni kell őt, hogy találja fel és sajátítsa el azt önerején."² Az öntevékenységet – vagy ahogyan gyakran Gyertyánffy nevezi, az "önmunkásságot" –, az önálló ismeretszerzés központi helyet töltenek be ebben a didaktikai rendszerben. "Az ön munkásság a gyermekkel mint élőlényvel vele született, az az ő természetének alapvonása, fejlődésének főtenyezője."³ Igen figyelemreméltó, hogy Gyertyánffy az öntevékenységet és a motivációt mellett többször is felveti az oktatás és a nevelés individualizálásának szükségességét is. "A sikert itt mindig azok fogják leginkább biztosíthatni, akik a nevelésben mentől inkább individualizálni lesznek képesek."⁴

A fentiekhez vegyük még hozzá, azt, hogy Gyertyánffy az oktatás és a nevelés fontos eszközének tartja a munkát, illetve fontos feladatának a munkára nevelést, valamint

1. Gyertyánffy-Kiss Áron: A népiskola módszertana. Budapest, 1882. 17. old.
2. Néptanítók lapja. VIII. évf. 1875. 207. old.
3. Gyertyánffy-Kiss Áron: A népiskola módszertana. 1882. 17. old.
4. Gyertyánffy-Kiss Áron: Népiskolai módszertan. 1902. 52. old.

Gyertyánffy már többször említett és bizonyított iszonyódását mindenfajta dogmától, sematizmustól és formalizmustól - s akkor előttünk állnak didaktikájának legjellemzőbb pozitív vonásai.

Vizsgáljuk meg röviden Gyertyánffyt didaktikáját rendszertani szempontból is. Először is: Gyertyánffyék "Népiszkolai módszertana" két fő részből áll. Az első rész azokat a problémákat tárgyalja, melyeket ma az általános didaktika fogalomkörébe tartozónak tartunk, a második és terjedelmesebb rész az egyes népiszkolai tantárgyak módszertanát ismerteti. Az első rész három fejezetből áll. Az első fejezet a népiszkolai oktatás általános feladatait taglalja. A második fejezet az oktatás tartalmi kérdéseivel, a tantárgyakkal, a tantárgyak kölcsönös kapcsolatával foglalkozik. A harmadik fejezet "A módszer" címet viseli, de a könyv tanulmányozása során kiderül, hogy e fogalomba a - Gyertyánffyék értelmezése szerint "tanalakok"-nak nevezett - szorosabb értelemben vett oktatási módszerek kivül beletartoznak a didaktikai alapelvek, a tantervelmélet, az órafelépítés és óratípus, s a tervezés, de még a pedagógus személyiségjegyei is. A módszerekben belül a két fő "tanalak"-on - a "közlő" v. "dogmaticai" és a "kérdve kifejező v. heurisztikai" tanalakon - kívül ismertetik a "megmutató vagy deiktikus tanalak"-ot és az "ismeretek megszilárdítására való tanalak"-ot. A módszertan óracentrikus szemléletű, az oktatási folyamat mai értelmezésének néhány elemét csupán a didaktikai alapelveket tárgyaló részben találjuk meg. Ez a rész Gyertyánffyék didaktikájának a "lelke". Nemcsak azért, mert - mai szemléletünk szempontjából különös ható módon - itt ismertetik a megismerés útját, az ismeretszerzés logikai és lélektani elveit, sőt a módszertani ajánlások nagy részét is, hanem azért is, mert itt fejtik ki azokat az elveket, amelyeket didaktikájuk általános jellemzőiként az előzőekben kiemeltünk.

Külön kívánunk foglalkozni a Pedagógiában folyó munkákkal, illetve Gyertyánffyék ezzel kapcsolatos nézeteivel, ugyanis - véleményünk szerint - jelentős uttörő munkát végeztek ezen a téren is. Már említettük, hogy Gyertyánffy svájci tanulmányútján Eötvöstől / pontosabban Gönczytől/ speciális feladatot is kapott: tanul-

mányozza a munkaoktatás helyzetét. Gyertyánffy ettől kezdve pedagógiumi igazgatóságának végéig nagy figyelemmel kísérte a munkaoktatás hazai és külföldi fejlődését, szervező és publicisztikai tevékenysége ezen a téren is említésre méltó.

Gyertyánffy az első időben különös érdeklődéssel fordul a szorosabb értelemben vett "iparoktatás" felé, hiszen többször kifejtett eszményképe a fejlett, iparosított, demokratikus Magyarország.

A fenti okok miatt üdvözli Gyertyánffy lelkesen a Trefort által 1881-ben kiadott új polgári iskolai tantervet /mely különben a Pedagógium tanárainak közreműködésével készült. "Mint hogy hatramaradásunk tán mindenek felett az ipar terén a legérzékenyebb, új polgári iskolai tantervünk is komolyan számot vetve az országos bajok e diagnózisával, határozottan az iparra koncentrálja erejének zömét. Éppen abban áll szerintünk a tanterv egyik fő érdeme, hogy olyan határozottan az ipar felé terel, anélkül, hogy a legkevésbé is feladná a polgári iskola általános jellegét és a szakiskolák egyoldalúságába esne."¹.

Tehát az 1880-as évek elején Gyertyánffy még a népiskolában és a polgári iskolában is az iparoktatást látja kívánatosnak. A gyakorlati tapasztalatok és a hazai adottságok reális felmérése után azonban a 80-as évek közepén már változik a véleménye. Felismeri, hogy nálunk a falusi népiskolákban még nincsenek meg a fejlettebb iparoktatás társadalmi és anyagi-technikai feltételei, ezért ebben az időben a népiskolákban a háziipari-, kézimunka-oktatást, a polgári iskolákban viszont az iparoktatást tartja célszerűnek, és ezt valósítja meg a Pedagógium gyakorlati iskoláiban.

Ügyanebben az időben Gyertyánffy elmélyülten tanulmányozza a német "kézügyességi oktatás"-t is, azonban hamarosan felismeri a kézügyességi oktatás absztrakt, impraktikus voltát, és a következőket írja: "Az absztrakt "kézügyességi oktatást" mi nem tartjuk a mi népiskolá-

1. Néptanítók Lapja. XIV. évf. 1881. 246. old.

inkba behozandónak. A szó szorosabb értelmében vett népiskola önmagában bevégezett, vagyis közvetlen az életbe nyíló iskola: itt tehát a kézimunka-oktatás elébe okvetlenül praktikus célokat kell kitűznünk.¹ Gyertyánffyék tehát a magyar falusi népiskolák reális helyzetének és a társadalmi igényeknek a felmérése után kénytelenek visszatérni a háziipari oktatáshoz.

A fenti elveknek megfelelően már a 70-es évek elején megindul a Pedagógiumban a munkaoktatás, a 80-as évek elején pedig kibontakozik a háziipari és iparoktatás teljes rendszere. A népiskolai tanítóképzésben háziipari oktatás folyik, melynek célja "a házi iparban különösen megkívánható kézi ügyesség megszerzése."² Az oktatott háziipari munkafajták a következők: famunkák /házi eszközök, iskolai eszközök, játékok készítése, esztergályozása, "kirakott munkák", "közönséges és finom faragás" stb./, kosárfonás, gyékénymunkák, szalmamunkák, lószőr- és sertemunkák /kefekötés, ecsetkészítés/, házi eszközök készítése vas- és rézsodronyból, könyvkötő munkák, bőrmunkák, papírmásémunkák, selyemgubó-feldolgozása. A polgári iskolai tanítóképzésben kettős jellegű munkaoktatás folyik: 1. Az ipari szakcsoportban történik a jövőndő kézimunka- és iparoktatók képzése a következő tantárgyak alapján: asztalosipar, esztergályosipar, műfaragás, rajzolás és mintázás /"ékitményes rajzolás, építészeti rajz és stylan"/, mérésstan, technológia, műhelygyakorlatok, váltóismeret és könyvvitel.³ /1882-ben még csak az ismertetett faipari szakoktatás épült ki, 1885-ben már különféle fémipari, agyagipari és gipszöntő műhelyek is működtek./ 2. Az egyéb szakos hallgatók a népiskolai tanítóképzésben folyó háziipari oktatáshoz hasonló, kötelező képzésben vesznek részt. A 80-as évek végére némileg újra módosul a Pedagógium álláspontja a népiskolai munkaoktatással kapcsolatban: Gyertyánffyék úgy látják, hogy tulságosan és szűkkörűen

-
1. Néptanítók Lapja. XVIII. évf. 1885. 682. old.
 2. Gyertyánffy István: A budapesti állami elemi és polgári iskolai tanítóképzés múltja és jelene 1882. 274. old.
 3. Gyertyánffy: A budapesti állami elemi és polgári iskolai tanítóképzés múltja és jelene. 1882. 297-300. old.

praktikussá vált, s a munkaoktatást a háziipari oktatás gyakorlati jellegének megőrzése mellett, fokozott mértékben fel akarják használni a manuális és az értelmi képességek fejlesztésére.

A 80-as évek legvégén a Pedagógium falain belül a munkaoktatással kapcsolatban egy olyan elképzelés kezd tetten ölteni, amely nem csupán a munkaoktatásban szűkörűen csak egy tantárgyat látó felfogással szakit, hanem tulmegy a munka általános /manuális és értelmi/ képességfejlesztő hatásának és felismerésén is, és a munkát, a tevékenységet, a tanulói aktivitást az egész oktatási és nevelési folyamatot átható és azt megtermékenyítő tényezőnek tekinti. A gyakorlati megvalósulást azonban valószínűleg megzavarták azok a tényezők, amelyeket a Pedagógium bomlásának okainál fogunk részletesen ismertetni.

Gyertyánffy és a budai Pedagógium nevelési, didaktikai és munkaoktatási elveinek és gyakorlatának ismertetése után vizsgáljuk meg, melyek tehát a Gyertyánffykat elsősorban Pestalozzival és Diesterweggel, de Dittessel is rokon irányzatához kapcsoló "népoktatási pedagógia", "népoktatási" vonal legfőbb tartalmi jegyei.

Ennek az irányzatnak, mint láttuk, a legfőbb jellemzői, mindenekelőtt a régi feudális, de a herbartista iskolával szemben is: a demokratizmus /a népiskola az érdeklődés előterében, az egységes alapműveltséget nyújtó népoktatás eszméje, internátus és más szociális juttatások követelése a szegény tanulók számára, harc az arisztokratikus elitgondolat ellen, demokratikus légkör az iskolában, az iskolai vezetés demokratizmusa/, a harmonikus emberképzés /az összes, nemcsak az intellektuális képességek fejlesztése, a testi és a munkára nevelés hangsúlyozása/, az emberszeretet, a gyermeki személyiség iránti érdeklődés, mivel az egyéniséget aktív organikus lénynek tartják /a herbartistáknál a képzetek az aktívak, az ember szinte azonosul az "appercepciók tömegével"/, harc a rideg tekintélytartás ellen, az öntevékenység hangsúlyozása, mely az önállóság és az önrendelkezés eszköze, és magában foglalja a termelőmunkát és az erre való nevelést is; az öntevékenység mint cél, mint sok-

oldalú érdeklődés; a gyakorlati jelleg, a gyakorlat mint a pedagógiai elvek forrása és próbaköve, az elvont, spekulatív, deduktív pedagógia bírálata, az alkotó szellemű pedagógiai gondolkodás fontosságának hangsúlyozása, harc a formalizmus veszélye ellen.

Ezek az elvek és eszmék érvényesültek /bizonyos következtetések ellenére is/ Gyertyánffyék pedagógiájában. És bár Gyertyánffyék nem önálló és alkotó továbbfejlesztői ennek a pedagógiának, a fenti eszmék propagálásával, hazai viszonyokra való alkalmazásával és gyakorlati megvalósításával /a Pedagógiumban/ jelentős érdemeket szereztek.

Gyertyánffy és a Pedagógium pedagógiai elveinek és gyakorlatának ismeretetése után vizsgáljunk meg néhány számadatot, amelyből következtetni lehet a Pedagógiumnak a magyar oktatásügyben betöltött szerepére. Az elemi iskolai tanítóképzőt 1873. és 1898. között évenként 60-80, a polgári iskolai tanítóképzőt 50-70 hallgató végezte el. A század végén a hazai polgári iskolák oktatóinak több mint 60 %-a került ki a Pedagógiumból. A tanítóképezdei tanári tanfolyamot 1888. és 1898. között 36-an végezték el, de ennél jóval több, 84 volt pedagógiumi növendék dolgozott 1898-ban az ország különböző tanítóképzőiben, s csaknem valamennyi tanítóképző igazgatója is a Pedagógium volt tanítványai közül került ki. A Pedagógium tanári testülete /az óraadókat is beszámítva/ 30-35 fő körül mozgott.^{1.}

Bármennyire is központi szerepet töltött be az intézet irányításában, arculatának meghatározásában Gyertyánffy, munkatársainak ugyancsak jelentős érdemei vannak a Pedagógium vitathatatlan érdemeiben. Gyertyánffy nagy gondot fordított arra, hogy az intézetbe alapos felkészültségű, jó hírű pedagógusok kerüljenek. Az intézet egyik oszlopát, Bartalus István zene- és énektanárt ugyan már az intézettel együtt "örökölte" Gyertyánffy, de az intézet

1. Lásd Gyertyánffy István: A budapesti tanítóképezde multja és jelene. Bpest, 1882; valamint Emlékirat a tanítóképző intézeti tanárok képzésének és képesítésének kérdéséről. Budapest, 1898.

többi kiemelkedő oktatóját - így elsősorban Dr. Kiss Áront /Gyertyánffy "jobbkezét", a jelentős pedagógiai tankönyvirót, a "magyar neveléstörténetírás atyját", Gyertyánffy későbbi utódját a polgári iskolai tanárképző igazgatói tisztségében/, továbbá Kazocsa Tivadar természetrajz-kémia szakos, Suppan Vilmos mennyiségtan-ábrázoló geometria szakos, Király Pál magyar nyelv és irodalom szakos, Gyulai László festőművész-rajztanárt Gyertyánffy nevezte ki.

Gyertyánffy a Pedagógium igazgatása mellett sokoldalú közéleti, társadalmi és publicisztikai tevékenységet folytatott. 1878-tól 1898-ig tagja az Országos Közoktatási Tanácsnak, több éven át elnöke a Polgári Iskolai Tanítók Országos Egyesületének, vezetője az Országos Tanszermuzeumnak, később /1912-től/ a Magyar Pedagógiai Társaság tiszteletbeli tagja. A magyar neveléstörténet szempontjából - a Pedagógium megteremtése és irányítása mellett - az a tevékenysége a legjelentősebb, amelyet mint a Néptanítók Lapjának szerkesztője fejtett ki 1874-től 1895-ig.

Gyertyánffy mint a Néptanítók Lapjának szerkesztője igyekezett a lapot az ismertetett demokratikus pedagógiai nézetek és törekvések szócsövévé tenni, és a reakciós közoktatásügyi politika fokozódó nyomása ellenére is - bár megalkuvásokkal, visszalépésekkel, botladozásokkal - igyekezett a lap pedagógiai színvonalát és haladó jellegét megőrizni. Az egyre reakciósabbá váló kultuszkor-mánynak ez egyre kevésbé tetszett és 1895-ben Wlassics miniszterrel támadt nézeteltérése miatt Gyertyánffy kéri felmentését a szerkesztői tisztség alól.^{1.}

5. A Pedagógium felbomlásának okai

Gyertyánffy távozása a Néptanítók Lapjának szerkesztősége éléről gyengítette igazgatói és egyéb közéleti pozícióit is. Bucsucikkéből nyilvánvalóvá vált, hogy jelen-

1. Gyertyánffy szerkesztői tevékenységéről részletebben írunk a "Gyertyánffy és a Budai Pedagógium" c, könyv VII. fejezetében.

tős véleménykülönbségek állnak fenn közte és Wlassics miniszter között. Ez egyuttal előrevetítette igazgatói felmentésének s egyuttal a Pedagógium "bomlásának" árnyékát is.

A Pedagógium "bomlásában" /Gyertyánffy szerint/ három tényező játszott szerepet.

Az egyik ok Trefort halála, illetve Gönczy Pál távozása. Utánuk senki sem értette meg a minisztérium vezetői közül a Pedagógium eszméjét. "Miniszterek, akik nemcsak a politikai élet versenypályáján, hanem még a saját részortjuk házi kertjében elért sikereik javarészt is nem annyira a nekük tulajdonított fényes kvalitásaiknak, mint inkább a népszerűséggel való állandó és ügyes kacérkodásaiknak köszönheték" - írja róluk 1913-ban.

A bomlás másik oka a tanítóképző intézeti tanárok képzésével kapcsolatos. Ebben a kérdésben robbannak ki a legszenvideyesebb viták. A vita 1893-ban élesedik ki, de gyökerei korábbra nyulnak vissza. Az 1868. évi törvény értelmében felállított tanítóképzők tanári karát "leginkább a teológiai, jogászai, orvosi pályáról letört emberekből, kiérdemelt házinevelőkből és - nem valami nagy számmal - középiskolákra képesített tanárokból" ¹ szervezték. Mivel a középiskolák is viszonylag gyors fejlődésnek indultak a reform nyomán, az égető tanítóképző intézeti tanárhiányt 1875-től a polgári iskolai tanítóképző Gyertyánffy által - Gönczy megbízásából - kiválogatott végzett növendékeiből pótolták. Trefort 1887-ben kiadott már említett rendelete a tanítóképző intézeti tanárképző tanfolyam megszervezéséről ezt a gyakorlatot intézményesített formában fejlesztette tovább, lehetővé téve a polgári iskolai tanítóképző legjobb növendékei számára, hogy a pedagógiai és a szaktárgyak egyéni tanulmányozása, valamint a Pedagógium tanítóképzőjében és internátusában végzett gyakorlat után képesítővizsgát tehessenek. Ma már kideríthetetlen, hogy

1. Gyertyánffy István: A tanítóképző intézeti tanárok képzésének és képesítésének kérdéséről. Budapest, 1898. 11. old.

maga Trefort, illetve Gönczy végleges vagy csak a körülmények által diktált átmeneti megoldásnak tekintette-e a tanítóképző intézeti tanfolyamon történő kiképzést. /A rendelet egy vagy két évben állapította meg a tanfolyam idejét./

Az azonban bizonyos, hogy Gyertyánffy végleges és ideális megoldásnak tekintette a tanfolyamot. A közvélemény azonban, mindenekelőtt a középiskolai tanári képzéssel rendelkező tanítóképző intézeti tanárok körében egyre erősödik a követelés, hogy a tanítóképzésben tanárok kiképzése az egyetemeken történjen. De erősödik egy kompromisszumos megoldást javasló nézet is. Sebestyén Gyula "A képzőintézeti tanárok képzéséről" című cikkében pl. a következőket írja: "Az elméleti, tudományos képzést az egyetem adja meg; a gyakorlati képzésről pedig a budai állami tanítóképző intézet gondoskodik."¹

Folyik a vita a sajtó hasábjain, a tanítóképző intézeti tanárok országos egyesületében, majd a II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszuson. A vitában az ügy előadó-jának /Komáromy Lajosnak/ érvei Gyertyánffyék ellen irányulnak: "A kiképzést az egyetemre kell vinni: 1, mert ott szerezheti meg a legtökéletesebb tudományos képzést; 2, mert így remélhetjük pedagógiai irodalmunk fellendülését; 3, mert így remélhetjük fizetésünknek a középiskolai tanárokéval való egyenlősítését; 4, mert így remélhetjük társadalmi helyzetünk és tekintélyünk emelkedését."² Gyertyánffy a tanítóképző intézeti tanárok képzésének és képzésének kérdéséről írott emlékiratában vitába száll a fenti indokolással.

Különösen élesen lép fel a negyedik érv ellen. "Veszedelemes ez az elmélet már azért is, mert ez újból felidézhetné testületünkben azt az áldatlan rang- és tekintélyviszálty, amely nem az emberek reális értéke, hanem a diplomák minősége szerint akarja kinek-kinek kimérni az őt

1. Magyar Paedagogia. 1892. 622. old.

2. Gyertyánffy István: A tanítóképző intézeti tanárok képzésének és képzésének kérdéséről, Budapest, 1898. 36. old.

megillető társadalmi helyzetet és tekintélybeli fokozatot.

Kétségtelenül jogosak Gyertyánffy kritikai megjegyzései a korabeli egyetemi oktatás elvont, a nevelés és a módszertan szempontjait mellőző "tudományos kiképzésével", valamint a középiskolák /és hatásukra egyre inkább az alsófoku iskolák/ "inpraktikus, tudományos előadási mániájával és ennek szomorú kísérőjével, az értelmetlen tan-könyvmagoltatással"^{1.}, kapcsolatban. És nemcsak a kor jellemzése, hanem Gyertyánffy politikai-erkölcsi arculatának megítélése szempontjából is figyelemre méltó a "rangkorságos és stréberkedő korszak" elleni jogos és Gyertyánffy műveiben újra egyre gyakoribb és élesebb felháborodás. De azt is látni kell, hogy Gyertyánffy egy akkor már mindenképpen problematikusává váló megoldást, a tanítóképző intézeti tanárok rövid tanfolyamon történő képzését védi egyetemi képzésükkel szemben.

A II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszuson 1896-ban kompromisszumos határozat született, mely szerint a jövőben a tanítóképző intézeti tanárok elméleti képzése az egyetem filozófiai fakultásán, gyakorlati képzése a budai Pedagógiumban, illetve a VI. kerületi állami felsőbb tanítónőképző intézetben történjen. Gyertyánffy - bár említett emlékiratában azt hangsúlyozza, hogy a kongresszus végmegállapodásai "majdnem mindenben megegyeznek" álláspontjával - lényegében kitart korábbi nézetei mellett, sőt tovább is megy: "A tanítóképző intézeti tanárok szakszerű kiképzése céljából egy tanítóképző intézeti állami tanárképző állittatik fel a Pedagógium mellé"^{2.} Az emlékirat javaslatait Wlassicsék nem fogadják el, s a következő évben hivatalosan is különválnak a tanítóképző intézeti tanárképzés a Pedagógiumtól.

A tiszteletre méltó bátorság mit sem változtat azon, hogy ekkor Gyertyánffy már egy idejétmúlt /és megfelelő megoldásnak korábban sem tekinthető/ intézmény érdekében vivja szélmalomharcát.

1. Uo. 23. old.

2. Uo. 91. old.

A "bomlás" harmadik oka - Gyertyánffy szerint - a polgári iskolai tanítóképzővel kapcsolatos. A már ismertetett okok miatt a Pedagógium sohasem tudta elismertetni főiskolai jellegét, ennek megfelelően a tanári fizetés is csak a tanítóképzési tanárok szintjén /tehát a gimnáziumi tanári fizetési szint alatt/ mozgott. A visszas helyzet megszüntetésére tett minden kísérlet sikertelen maradt. Ez egyre növekvő elégedetlenséget váltott ki a tanári karban. A válság akkor robban ki, amikor a Pedagógium fellett is felügyeletet gyakorló tanfelügyelő "közébük vette a Pedagógium egységének felrobbantására szolgáló azt a bombáját, hogy csakis a felbomlasztás árán lesz elérhető a polgári iskolai tanítóképző tanári fizetésének annyira kívánatos méltányosabb rendezése. Okoskodásának ez volt a filuma: Mindenekelőtt dobjátok ki magatokból az elemi iskolai tanítóképzőt, mert mindaddig szóba sem jöhet fizetéstek méltányosabb rendezése. Tudjátok meg, hogy tisztán csak ez a közösség az oka annak, ha nem tudnak titeket - a polgári iskolai tanítóképzőt - megkülönböztetni a többi elemi iskolai tanítóképzőtől. Ellenállhatatlan erővel hatott ez az érvelés. Tehát fizetésemelés a Pedagógium bomlasztásának az árán! "Timeo Danaos et dona ferentes" - mondtam és nekik, de hiába".

Ebben a három tényezőben látja Gyertyánffy a Pedagógium bukásának az okát. Minden bizonnyal a szubjektivizmusnak is szerepe volt abban, hogy Gyertyánffy Trefort halálát, illetve Gönczy távozását nevezi meg első okként. Nagyobb erők játszottak itt közre, a magyar társadalom és oktatásügy fejlődése következtében kialakult objektív helyzet és szükséglet tette kétségessé a - lényegében születéstől fogva is problematikus - Pedagógium további megtartásának szükségességét. Az iskolahálózat rohamos kiépülése, a különböző intézmények és ennek következtében a különböző pedagógusrétegek kialakulása természetszerűen felvetette a pedagógusképzés színvonala emelésének és differenciálódásának kérdését. A népiskolai tanítóképzés, a polgári iskolai szaktanárképzés és a tanítóképző intézeti tanárképzés három, egymástól színvonalban és tartalmilag olyan távol álló feladatkör, amelyet a magyar társadalom és oktatásügy adott fejlődési szakaszában már nem lehetett egy intézmény keretében megoldani. Ezt szükségszerűen, elsősorban a tanítóképző intézeti tanárok

ismerték fel, s ezért különösen űk vitatták a Pedagógium ilyen szerkezetének létjogosultságát. Ez, valamint a Gyertyánffy által említett harmadik ok - a polgári iskolai tanítóképző tanárai fizetésének remélt rendezése - eredményezte, hogy megbomlott a Pedagógium tanári testületének egysége. Valószínűleg ennek is szerepe volt abban a tényben, hogy 1898-ban váratlanul nyugdíjazták Gyertyánffyt, s a minisztérium megszabadult ettől a kellemetlen és nehéz embertől. Az elemi iskolai tanítóképző leválasztották a polgári iskolairól /itt Kiss Áron követte Gyertyánffyt az igazgatói székben/, majd "egymás után amputáltattak le a Paedagogium törzséről a polgári iskolai tanítóképző ipari és rajz csoportjai .., továbbá a zenei szakcsoport, végül a tanítóképezdei tanári tanfolyam is majdnem egészen az egyetemre utasított."1. A század végére széthullott tehát a Pedagógium, az elemi iskolai tanítóképzőn kívüli részeinek további fejlődése elválik intézetünk történetétől. Gyertyánffy azonban még három évtizeden keresztül vívta emlékirataival, beadványaival "perét" a Pedagógium igazának ügyében.

Ebben a harcban, megszabadulva szerkesztői és igazgatói tiszttségétől - amelyek, mint láttuk, időnként megalkuvásokra, visszalépésekre készítették - Gyertyánffy továbbra is zászlaján Eötvös nevével vett részt. "B.Eötvös József és a Paedagogium" című visszaemlékezésében /1913/ és más írásaiban újra és újra hitet tett a demokratikus népoktatás eszméje mellett, s erről a platformról bírálta a "talami arany és china-ezüst korszakának" hivatalos közoktatásügyi politikáját, amely - szerinte is - egyre jobban eltávolodott Eötvös szellemétől. A Pedagógium "perében" a Comenius-Pestalozzi-Diesterweg-Dittes vonal háttérbe szorult, hiszen Gyertyánffy haladó nézetei ellenére a korabeli közoktatásügyi vezetőket igyekezett meggyőzni igazáról /addig sohasem jutott el, hogy igazáért a valóban forradalmi erőkhöz apelláljon/, ott pedig ezeknek a neveknek nem volt kellő súlyuk. Ennek ellenére későbbi írásai is azt mutatják, hogy sok vonatkozásban hű maradt korábbi pedagógiai eszményeihez. 1930-ban halt meg, 96 éves korában.

Dr. Magyarfalvi Lajos

1. Gyertyánffy István: A Paedagogium 23-24. old.

Felhasznált irodalom

I.

Gyertyánffy István: Megnyitó beszéd a székelykereszturi állami tanítóképezde megnyitása alkalmából. Székelyudvarhely, 1870.

Gyertyánffy István: A népiskola módszertana Dittes Frigyes után /Kiss Áronnal/. Budapest, 1882. és 1892. kiadások.

Gyertyánffy István: Gyakorlati logika Dittes Frigyes után. Budapest, 1883.

Gyertyánffy István: A népiskola módszertana Dr. Dittes után. Budapest, 1873.

Gyertyánffy István: Az ellenzéki szellem az iskolában. Budapest, 1876.

Gyertyánffy István: Emlékirat a tanítóképző intézeti tanárok képesítésének kérdéséről. Budapest, 1898.

Gyertyánffy István: A Paedagogium. Budapest, 1913.

Melnár Aladár: Néptanítók ismerettára. 1873.

Verédy Károly: Paedagogiai encyklopédia. 1886.

Kőrösi-Szabó: Az elemi népektatás enciklopédiája. 1911-15.

Magyar Pedagógiai Lexikon. /Szerk. Kemény Ferenc/ 1933-34.

Bene Lajos: Magyar Tanítók Lexikona. 1939.

J. Loos: Enzyklopädische Handbuch der Erziehungskunde. Wien-Leipzig. 1906.

Kleine pädagogische Enzyklopädie. Berlin, 1960.

Hon. 1872. évf. 92. sz.

Pesti Napló. 1869. és 1870. évf.

Néptanítók Lapja. I-XXX. évf. /1868-1897./

Magyar Pedagógia. I-XXIV. évf. /1892-1915./

Magyar Tanítóképző. I-XXII. évf. /1885-1907./

Felső nép- és polgári iskolai közlöny. I-V. évf. /1884-1890./

Vasárnapi Ujság. 1881. 24. sz.

Diesterweg Utmutatójának általános része. Ford. Bányai Jakab. Budapest, 1890.

Diesterweg Válogatott Művei. Nagybecskerek. 1900.

Emhő Gyula-Sztankó Béla: Gyertyánffy emlékezete. Budapest, 1931.

Eötvös József Válogatott Pedagógiai Művei. /Felkai László bevezetésével./ Budapest, 1957.

Faludi Szilárd: Eötvös József emlékezete. Ped. Szemle. 1963. 10. sz.

Faragó László-Kiss Árpád: Az új nevelés kérdései. Budapest, 1949.

Jáki László: Pedagógiai bibliográfiai irodalom. Tanulmányok a nev. tud. köréből. Budapest, 1962.

Kemény Ferenc: A magyar Pestalozzi-bibliográfia. Magyar Pedagógia. 1927. 100-114. old.

Köte Sándor: A neveléstörténeti kutatás helyzete, jelentősége és feladatai. Tanulmányok a nev.tud. köréből, Budapest, 1962.

Köte Sándor: A munkaiskola problémái a Tanácsköztársaság idején. A munkára nevelés hazai történetéből. Budapest,

Köte Sándor: A magyarországi munkásmozgalom népektatási törekvései 1867-1890. Ped. Szemle. 1961. 1. sz.

Köte Sándor: Az 1868-as népiskolai törvény "revíziójára" tett kísérletek a századforduló idején. Ped. Szemle, 1961. 4. sz.

Ravasz-Felkai-Bellér-Simon: A magyar neveléstörténet feudalizmus és kapitalizmus korában. Budapest, 1960.

Dr. Simon Gyula: Pedagógiai hagyományainkról. Ped. Szemle. 1960. 2. sz.,

Sólyom János: Emlékezés Gyertyánffy Istvánról. Budapest, 1933.

Szakál János: A magyar tanítóképzés története. Budapest, 1934.

Zibolen Endre: Pedagógiai lexikonok és enciklopédiák. Tanulmányok a nev. tud. köréből. Budapest, 1962.

II.

1900-1945

A vizsgált 45 év mind a társadalom, mind pedig az intézet fejlődése szempontjából igen nagy, és eseményben gazdag időszakot ölel fel. A társadalmi és politikai változások egész sora esik erre a korra. Ebben a periódusban megy végbe az imperializmus teljes kialakulása Magyarországon, amely végül is az első világháborúba torkollik. A négyéves háborút a polgári demokratikus forradalom, majd a Magyar Tanácsköztársaság rövid, de dicsőséges napjai zárják le. A Tanácsköztársaság vérbefojtása után az előbbinél még kegyetlenebb és a tanítóképzés egészére minőségileg kiható 25 éves Horthy-korszak következik, amely végül a nyílt fasiszmust szüli meg, és egyenesen, logikusan a második világháborúhoz vezet. A vizsgált 45 éves korszak hazánk felszabadulásával zárul, ami megteremti a demokratikus, majd szocialista társadalmi átalakulások alapjait és köztük egy egészen új színvonalú tanítóképzés megvalósításának reális lehetőségeit.

A társadalmi-politikai fejlődésből adódó történeti korszakolás nem esik minden téren egybe a magyar tanítóképzés és még inkább a Budapesti Tanítóképző Intézet alakulásának, fejlődésének periódusaival, de feltétlen alapját, történeti-társadalmi hátterét képezi annak. Ezért, amikor az intézet egyes fejlődési szakaszait vizsgáljuk, azokat mindig ezzel a két alapvető komponenssel szoros összességben lehet csak értékelni, különben nem lennének érthetőek azok a szervezeti és társadalmi változások, amelyek az intézet életében ebben az időben éppen a társadalmi, politikai és gazdasági változások hatására végbementek.

1. Az intézet szervezeti fejlődése

Az 1896-os millenniumi esztendő nagy pezsdülést hoz a magyar közoktatásügy egészében, és felszínre hozza a tanítóképzés továbbfejlesztésére irányuló határozott reformtörekvéseket is, amelyeket a II. Országos Egyetemes Tanügyi Kongresszus indított el. Ennek a pezsgésnek az eredményeként jelentkezik az a törekvés is, hogy az eddig a Paedagogiumban együtt dolgozó két intézményt, a Polgáriiskolai Tanárképzőt és a Tanítóképző Intézetet szervezetiileg, tartalmilag, személyileg és elhelyezéssel is szét kell választani. Ezt a folyamatot nemcsak a tanítóképzés továbbfejlesztésének igénye sürgette, hanem az a körülmény is, hogy az országban kevés volt tanító, és nagyon sok iskola pedagógus nélkül állt. A szétválási folyamat 1901-ben indul el, és 1911-ben fejeződik be. Ekkor költözik a Tanítóképző Intézet internátusával együtt a jelenlegi helyére.

Az eddigi 4 osztályos gyakorló elemi népiskolát 1906. február elsejével 6 osztályúvá fejlesztették. Ugyanebben az évben nyílt meg a gyakorló iskolával kapcsolatos gazdasági ismétlőiskola első évfolyama is, 5 tanulóval.

Az intézet már ebben az időben a tanítói továbbképzés központjává vált. 1904. nyarán megszervezték a tanítók továbbképzését, amit a további években is folytattak.

A század első évtizedében egyéb jelentősebb szervezeti változások nem következtek be, azonban annál lényegesebbek azok a tartalmi módosulások, amelyeket az 1903. és az 1911. évi tanítóképző intézeti tanterv és utasítás, valamint az 1904. évi népoktatási törvényjavaslat jelentett a Budai Tanítóképző Intézet életében. /Ezeknek taglalására az intézet oktató és nevelőmunkájánál térünk ki/

A tanítóképzés teljes különválása lényegében 1911-ben, az új épület felépítésével fejeződik be, amikor az 1911-12-es tanévet az intézet már abban az új épületben kezdi meg, amely ma is otthona. Az új épület 4 hivatalos és 15 iskolai helyiségből állt. Ehhez megfelelő gyakorlókert - 600 m²-es botanikus kert - is tartozott, amelyben meg-

található volt a jellegzetes hazai fás növények és bokrok minden fajtája, ezenkívül virágok, konyhakerti növények és szőlőfajták. /kb 370 növényfajta/ A növendékek a laboratóriumban megfigyeléseket és kísérleteket végezhettek.

Az eddig 40 személyes internátus az új épületben 60 férőhelyre bővült.

Az 1915-16. tanévben az intézet helyiségeit a háborús szükséghelyzet miatt meg kellett osztani az Állami Polgári Iskolai Tanítóképzővel. Később, 1916-ban még a menekült Dévai Tanítóképző Intézet is ideköltözött, úgyhogy három intézmény működött egy épületben.

A háborús idők miatt a tanéveket általában megrövidítették, és a bevonuló növendékeknek előkészítő tanfolyamokat tartottak. Az internátusban élelmezési nehézségek léptek fel, amelyek kisebb-nagyobb szüneteket eredményeztek.

A Tanácsköztársaság évében - 1919-ben az épületet a háttárrendőrség foglalta le, ezért a Tanítóképző Intézet az Aikotás utcai Tanítói Árvaházba költözött.

A Tanácsköztársaság honvédő háborúja miatt az intézetben 220 jelölt kapott rövidített képzési idő alatt oklevelet. A VKM annak a 156 fiatalnak az oklevelét - akik azt 1919. március 20. és augusztus 1. között szerezték, - érvénytelennek minősítette /164.542/1919. VKM rend./. Ezeknek a jelölteknek egy része 1 éves szervezett póttanfolyamon szerezhette az érvényes oklevelet. A VKM 58.344/1920. sz. rendeletével intézkedett a kommunista jellegű könyvek és iratok megsemmisítéséről is.

Az 1918-19-es tanév végén, az évvégi záróértekezleten az intézet csendben, igen szerény keretek között emlékezett meg fennállásának 50. évfordulójáról.

A fehérterror időszakában, -bizonyos tekintetben az előzetes reformcsatározások eredményeként is - megszületett a tanítóképzés reformjára vonatkozó 90841/1920. VKM sz. rendelet, amelynek lényege a képzési idő 4 évről hat év-

re való emelése volt. Persze ezt a lépést pedagógiai szempontok bőven indokolták, az egyre növekvő terjedelmű tananyagot négy év alatt nem lehetett elvégezni. Az ellenforradalmi kultuszszervezetet azonban reakciós politikai koncepciók vezették. Az egyházi főhatósághoz intézett miniszteri átirat a reform legfontosabb okaként "számos tanítónak a közelmúltban tapasztalt magatartását" határozza meg, vagyis a reform célja a tanítószegénység határozottabb "nemzeti" nevelése, erősebb kézbevétele volt.

Éppen ezért, mivel ezt a feladatot más módon megoldották, az anyagi nehézségekre hivatkozva, az eredeti elképzelést rövidesen félretették, és a 27918/1922 VKM sz. rendelet már csak az ötéves tanítóképzés bevezetéséről intézkedett.

Természetesen az ötéves tanítóképzés is objektíve előrelépést jelentett, és egybeesett a magyar tanítószegénység törekvéseivel.

A vonatkozó miniszter rendeletek alapján az intézet is ötévfolyamos intézménnyé alakult át. Kisebb változásoktól eltekintve ez a szervezeti forma 1959-ig, a felsőfokú tanítóképzés bevezetéséig fennmaradt.

Az 1928-29. iskolaévben az intézetben nyert elhelyezést az Apponyi Kollégium, mivel a Polgári Iskolai Tanárképzőt Szegedre helyezik. Ettől az időtől kezdve az intézet igazgatója egyben igazgatója volt az Apponyi Kollégium Budapesti Tagozatának is.

Mintogy az 1930-as években a tanítói pályára igen sok olyan fiatal törekedett, akik gimnáziumot végeztek, meg kellett nyitni a képzőt a gimnáziumi érettségivel rendelkezők előtt, akik külömbözetű vizsgával az V. osztályba iratkozhattak be.

A gyakorló iskolai oktatás színvonalának emelése, az abban tanító pedagógusok pedagógiai felkészültségének biztosítása érdekében a VKM 39.726/1932. sz. rendeletével lehetővé tette, hogy a működő tanítók gyakorló iskolai tanítói képesítés elnyerésére jelentkezzenek.

1935. szeptemberében a gyakorlóiskolában megnyitották a VII. és VIII. osztályt.

1930-ig intézetünkben szervezték meg a tanítóképző intézeti férfi-tanárjelöltek gyakorlati kiképzését. Ez minden tantárgyra vonatkozott. 1930. után itt már csak énekzene és rajz szakosok szakmai gyakorlatát bonyolították le.

Az 1937-38-as tanév végén a VKM az intézetben német nyelvi tanfolyamot szervezett, vezetésével Lux Gyulát bízta meg.

1938-ban - az 1938. XIII. tc. alapján - a tanítóképző intézeteket 4 évfolyamu liceummá és 2 évfolyamu tanítóképző akadémiává kívánták szervezni. Ez azonban nem valósult meg, és az intézet lényegében továbbra is 5 évfolyamu tanítóképző maradt.

1944-ben az épületben hadikórház rendezkedett be.

2. Az intézet oktató munkája

A századforduló éveinek tanítóképzője elsősorban olyan "univerzális" tanítók képzésére törekszik, akik az iskolai oktató-nevelő munka mellett képesek megfelelni minden társadalmi követelményeknek, amelyeket velük szemben akkor a falu társadalmi, politikai, gazdasági élete támasztott. Ezekben az években az intézetben számos /gazdasági, tűzoltótiszt, egészségügyi, népművelői, stb./ tanfolyamot rendeztek a tanítónövendékeknek, amelyek tovább növelték a tanterv által okozott amúgy is nagy túlterhelést, és a növendékek iskolai munkájához feltétlenül szükséges pedagógiai tárgyak oktatását háttérbe szorították.

Igy pl. 1900-1901-ben az intézet gazdasági tanfolyamot szervezett a képesítettek számára. Ugyanebben az évben a végzők számára tűzoltótiszt tanfolyamot indítanak. Az intézet gyakorlókertjében és botanikus kertjében a növények állandó megfigyeléseket végeznek és kísérleteket folytatnak heti 2 órában, ugyanakkor a méhészeti ismeretek elterjesztésére méhésztanfolyam indul. A növendékek résztvesznek az 1900-1901-es népszámlálásban népszámlálási biztosként. Folyik ebben az időben a kántor és karnagy-

képzés is. Az intézetből sok kiváló karnagy kerül ki. Jelentős az intézet népművelő tevékenysége is. Kéthetenként tartanak különböző népművelési előadásokat, műsoros este-
ket. A növendékeknek anya- és csecsemővédelmi, gyermekvédelmi, egészségügyi, szociológiai, selyemhernyótenyésztési stb. tanfolyamon kellett részt venniük.

Az intézet szerepelt az 1900. évi párizsi világkiállításon is, s ezért a növendékek és tanárok miniszteri dicséretben részesültek. A párizsi világkiállításra kiküldött anyag az intézet életét, az oktatási folyamat menetét, különböző oktatási és programdokumentumokat, az épületek, a gyakorlókert fényképét, stb-t tartalmazta.

Mindezek igen jól szemléltették az intézet jól szervezett életét, szerteágazó, gazdag oktató-nevelő munkáját.

Az 1903. évi új tanítóképző intézeti tanterv igyekszik megszüntetni a túlterhelést, és a tanítóképzőt valóban "szakiskolává" kívánja fejleszteni. Elsőbbséget biztosít a tanítói pályához szükséges pedagógiai tantárgyaknak, s bár a közműveltségi tárgyakat a pedagógus műveltség szerves részének tartja, - azokat az előbbieknél alárendeli. Az intézet tanári kara számos módszertani értekezleten tárgyalja meg a bevezetésre kerülő tanterv didaktikai - módszertani konzekvenciáit.

Az intézet ebben az időben igen nagy figyelmet fordít a növendékek gyakorlati képzésére. A kiképzés az önállóság tervszerű fejlesztésével három fokozatban történik:

- a) A növendékek szemlélik a gyakorlókiskolai tanításokat és erről feljegyzéseket készítenek,
- b) félórás próbatanításokat végeznek, amelyeket a gyakorlókiskolai tanító és a szaktanár készít elő, végül
- c) egész napra kiterjedő tanítói tevékenységet folytatnak.

A gyakorlati képzés jelentőségének és színvonalának emelését szolgálja az is, hogy az intézet tanítási versenyeket szervez, majd ezt később intézetek közötti versenyeké fejleszti.

A szaktanárok is részt vesznek a gyakorlóiskolában folyó tanítási gyakorlatokon, és szaktárgyaikból bemutató tanításokat tartanak.

Bizonyos fokig ugyanezzel kapcsolatos, hogy a VKM rendelete alapján a tanári testület módszertani konferencián tárgyalta meg az alkalmazandó helyesírás szabályait, a növendékek írásbeli dolgozatai javításának egységes követelményeit és az egységes feleltetési módokat.

A gyakorlati képzés szervezeti és tartalmi bővülésével függ össze az az intézkedés is, melynek alapján a gyakorlati képzésben oly fontos szerepet betöltő gyakorló iskolát 1906-ban az eddigi 4 osztályról 6 osztályos gyakorlóiskolává fejlesztik. Ettől kezdve még jobban megnő a gyakorlati tanítás jelentősége. Minden IV. osztályos tanítójelölt tanításán jelen volt az igazgató, a gyakorlóiskolai tanító és egy-két szaktanár. A tanítást követő bírálati órákon először a tanítójelölt szólt, majd ezt követte a főbíráló. Ezután az osztálytársak szóltak hozzá a tanításhoz, megadott szempontok szerint. A vitát a szaktanárok és a gyakorlóiskolai tanító hozzászólása követte. A bírálatot végül az igazgató foglalta össze, és értékelte a tanítást.

Az intézetben napirendre került az oktatás szemléltető jellegének fokozása is. Ebben az évben /1905./ miniszteri rendelet alapján a 3. osztályban heti 4 órát állítottak be természetrajz és a kémia tanítására. E tantárgyak oktatásának segítésére jól felszerelt szertárakat hoztak létre.

A gyakorlati képzés intenzitásának fokozása továbbra is napirenden maradt. A tanítói pályára nem alkalmas növendékeket az intézet más pályára irányítja át. /1908/1909./

A növendékek helyszínen szemléltették meg a más ajku iskolákban folyó oktatást /Pesthidegkut - Quint József tanár vezetésével/. Ugyancsak megtekintették a gyengeelméjűek intézetét, valamint egy kisdedővő munkáját, és részt vettek a Gyermektanulmányi Társaság felolvasó ülésén. 1910-ben Budaörsön megtekintették egy falusi iskola egész napi munkáját. A IV. évesek részt vettek az iskolai könyv-

tár kezelésében, továbbá az intézet keretében működő ifjúsági egyesületek vezetésében, ahol próbaelőadásokat tartottak.

Az oktató munkában jelentős fejlődést hozott az 1911. évi tanítóképző intézeti tanterv és utasítás, amelynek kiadását elsősorban az tette szükségessé, hogy az 1905. évi népiskolai tanterv követelményeihez kellett alkalmazni a pedagógusképzés módját.

A kiadott miniszteri utasítás tovább emeli a gyakorlati képzés szervezeti és tartalmi színvonalát, amennyiben elhatárolja a pedagógus tanár és a módszertan tanárának feladatait a gyakorlati képzésben, de mindkettőjüknek kötelességévé teszi, hogy együttesen vegyenek részt a gyakorlati képzés egész munkájában. Az utasítás tovább fokozza a növendékek önállóságát a tanításban, és kimondja, hogy a tanítási gyakorlat a tanár és az egész osztály közös munkája legyen, a tanár főképpen csak irányítson.

Az új tanterv az intézet oktató munkájába is nagy pedagógiai pezsgést hozott. A tanári testület számos módszertani megbeszélésen vitatta meg az új tanterv irányításait, és ennek alapján most már elkészülhettek az állandó tanmenetek.

A didaktika oktatásában a tanári kar a didaktikai ismeretek színvonalának emelését kívánta elérni, és fő feladatának az új tanterv alapján a célok világos megértését és az eszközök kellő megválogatását tekintette.

Az I. világháború kitörése után a tanítás redukált tanmenetek alapján folyt, vagyis a normál évre szóló tanmenetet rövidebb iskolai évre alkalmazták, majd a háború utolsó évében azt is kénytelenek voltak egy évközi 4 és 6 hetes tanfolyamra csökkenteni.

Az első világháború sovinszta-nacionalista légköre az intézet falai között is érvényesült. A "hazafiság" az oktatás és nevelés központi kérdése lett, a növendékek a tanítási gyakorlatok során messzemenően érvényesítették a "honvédelem" eszméit. Tény, hogy ez a munka nem volt hatástalan, az intézet félrevezetett növendékei kö-

zül sokan önként jelentkeztek katonának, részt vettek az igazságtalan, imperialista világháboruban.

A háboru végén VKM rendeletre bevezetik az olasz nyelv oktatását.

Valószínűleg a csökkentett mértékű állami támogatás miatt a tantestület ebben az időben fokozott gondal foglalkozott az intézet felszerelésének és a tanszereknek a tökéletesítésével és készítésével. Ezt a munkát Miklós Gergely tanár vezette.

1919-ben, a Tanácsköztársaság évében csupán 128 tanítási nap volt, minthogy a spanyoljárvány és élelmezési nehézségek miatt az 1918-19-es tanévet csak 1919. január 13-án kezdték, és már június 7-én be is zárták. A Tanácsköztársaság honvédő háboruja idején sok növendék a Vörös Hadseeregbe vonult katonának. Ennek következtében képzésük különböző rövidített tanfolyamokon történt.

A proletárdiktatura időszakában a Közoktatási Népbizottság az osztály és osztályképesítő vizsgálatokat eltörölte. A befejező képesítő vizsgálatot pedig úgy módosította, hogy az írásbeli vizsgálatot megszüntette, a szóbeli vizsgálat anyagát pedig a következőkre redukálta: 1/. népiskolai nevelés és oktatástan - 2/. neveléstörténelem; 3/. a Tanácsköztársaság alkotmányának ismerete; - 4/. a Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosok rendeletei; ezekből azonban csak a tan- és nevelésügyre vonatkozó intézkedéseket kérték számon.

A kiadott bizonyítványokon csak a "megfelelt" és "nem felelt meg" jelzés szerepelt az eddigi öt érdemfokozat: kitűnő, jeles, jó, elégséges, elégtelen helyett. Miután a Forradalmi Kormányzótanács nemcsak az állami intézeteket, hanem az összes felekezeti képzőket is köztulajdonba vette, a vizsgálati rendelet valamennyi tanítóképző intézetben egyformán érvényesült. Az 1918-19. tanév végén a fenti rendelet szerint képesítő-vizsgálatot tett és oklevelet nyert tanítóknak az első magyar proletárhatalom megdöntése után - mint arra már utaltunk - újból képesítő-vizsgálatot kellett kiállniuk.

A fehérterror meghurcolta a Tanácsköztársaság kulturpoli-

tikájának képviselőit, rágalmakkal illette azokat a nagyszerű intézkedéseket és koncepciókat, amelyekről még az antikommunista, de tudományos objektivitását megőrző Fináczy Ernő is kénytelen volt bizonyos kényszerű elismeréssel szólni /Fináczy Ernő: Négy hónap a magyar közoktatás történetéből Magyar Paedagogia 1919. nov-dec. 92-114. lap/. Irtóhadjáratot folytattak a proletárdiktatura szelleme ellen is - nem véletlenül.

A 133 nap kulturpolitikájának hatása az ifjúságot is érintette, "fertőzte", ezért rendelték el a könyvtárskiselejtezését, a tanárok és tanulók magatartásának felülvizsgálatát.

Mindezek az intézkedések az intézetben is érvényesültek.

A Tanácsköztársaság megdöntése után az intézet 1920-ban kapja vissza teljesen az épületet, amikor az oktatás megindulhat, de a tanévben így is csak 180 tanítási nap volt a szénhiány miatt. Az internátus csak 1921-ben nyílhatott meg újra. A tanítási napok száma 1922-től kezdve újra a normálisra emelkedett.

Erre az időszakra esik az új intézeti tanterv /1923./, majd ezt követően a tantervi Utasítás /1925./ megjelenése. Az említett okmányokkal az intézet tantestülete 14 gyűlésen foglalkozott. Az új tanterv és utasítás nem annyira a tananyagra, mint inkább a nevelésre helyezi a fő hangsúlyt.

/A neveléstani órák száma 3 órával növekedett/. Ez csendül ki a tantervi utasítás első soraiból is, de ezt huzzák alá mind az egyetemes, mind az egyes tárgyak célkitűzései is: "A tanítóképzés feladata egészséges, vallásos és hazafias, művelt, hivatásukat értő és szerető tanítók nevelése." Ez a gondolat csendül ki Quint József akkori igazgatónak a tanévnyitó értekezleten elmondott beszédéből is: "Egy maroknyi erkölcs többet ér, mint egy véka tudomány".

A nevelési célkitűzések ilyen hangsúlyozása teljesen érthető a Tanácsköztársaság megdöntése után, a Horthy-féle ellenforradalmi rendszer konszolidációja idején, amikor az új reakciós társadalmi-politikai célok érdekében új tartalommal kellett megtölteni a korábban is érvénye-

sul5, de bizonyos fokig liberális színezetű nemzeti- valóságos nevelési koncepciókat.

Érdemes figyelmet fordítani a 20-30-as évek gyakorlati képzésének helyzetére. Az intézet oktató-nevelő munkájának magvát ebben az időszakban is a növendékek hatékony gyakorlati kiképzése alkotja. A IV. évesek 24 mintatanítást szemléltet meg és 56 alkalommal tanítottak évente. Az V. évesek 24 mintatanítást néztek meg és 142 alkalommal tanítottak. Ez a szám az 1929/30-as tanévben már 216-ra emelkedett, amelyből egy növendékre 6-7 tanítás jutott. A tanítási tétteleket úgy válogatták meg, hogy a növendékek az összes osztályok minden tantárgyából lássanak mintatanításokat, és kapjanak gyakorlásra tanítási tétteleket. A pedagógiai felkészülést kiegészítő foglalkozások tették eredményesebbé. A növendékek a gyakorló iskolai tanulókról személyi lapokat vezettek, a népiskola adminisztrációjában jártasságot szereztek, vezették a naplót, és tanmeneteket készítettek. Az év végén versenytanításokon vettek részt, amelyeken - az egykori Értésítő szerint - "magas színvonalu eredményt mutattak fel."

A könyvek és a pedagógiai irodalom olvasásának megkedveltetését bizonyítja az a tény, hogy a növendékek hozzáfogtak saját könyvtaruk összeállításához, megszervezéséhez.

Az 1930/31-es tanévben a Bp.Székesfőváros Iskolánkívüli Népművelési Bizottságnak közreműködésével az intézetben analfabéta tanfolyamot szerveznek. /Oktatója Szalatsy Richárd, gyak.isk.tanító./

"A tanfolyamot főként azért rendeztük, hogy tanítónövendékeink ezirányu gyakorlati kiképzését is szolgáljuk, amit teljes mértékben sikerült is elérnünk, mert a növendékek igen nagy érdeklődéssel kísérték a tanfolyam munkáit, amiben tevékeny részt is vettek. Bár nem volt kötelező, mégis rendszeresen hospitáltak a tanításokon, sőt tanítottak is. A tanfolyam sikere tehát nemcsak az volt, hogy 17 analfabéta elsajátította az elemi ismereteket, hanem az is, hogy növendékeink gyakorlatilag is megismerték a népművelés ezirányu munkáját". /Tanítóképző Intézet 1930/31. tanévi évkönyve./

1932-ben a VKM 36466/1932. sz. rendelettel bevezeti a közgazdaságtan tanítását, heti 2 órában.

Az intézet növendékei számos alkalommal mentek vidéki kirándulásokra a falusi és tanyai iskolák munkájának tanulmányozása végett. Ezek az utak nemcsak pedagógiai ismereteik bővítését, hanem hivatástudatuk erősítését is szolgálták.

Az intézet ebben az időben is középpontja a gyakorló tanítók és a tanítóképző intézeti tanárok pedagógiai módszertani továbbképzésének. 1936/37-es tanévben itt rendezik meg a tanfelügyelők 4 napos és a tanítóképző intézeti tanárok 6 napos szakértekezletét, a Pest megyei tanítók pedagógiai szemináriumát, valamint a tanítóképző intézeti magyar szakos tanárok továbbképző értekezletét. A tantestület nagy figyelmességgel fogadta és helyezte el a vidéki kollégákat.

A II. világháború éveiben - a Felvidék és Erdély átmeneti visszacsatolása idején - itt folytak le a bécsi döntések következtében visszacsatolt területek tanítóképző intézeteinek igazgatói és tanárai részére rendezett szakértekezletek, átképző tanfolyamok.

Az 1943/44-es tanévet a hitlerista megszállás után az intézet már április 1-én befejezte.

3. Az intézet nevelőmunkája

Az oktatási intézmények - így a tanítóképző intézetek - nevelőmunkájának alapját azok a társadalmi - politikai követelmények szabták meg, amelyeket a kor Magyarországnak uralkodó osztálya az ifjúság oktatásával és nevelésével szemben támasztott. Ezeket a követelményeket a kiadott tanítóképző intézeti tantervek és utmutatások rögzítik. A korabeli dokumentumok alapján a nevelőmunka három olyan alapvonását lehet kiemelni, amelyek elsősorban jellemzőek: a vallásos nevelés, a "hazafias"- "nemzeti" gondolat ápolása és továbbfejlesztése, valamint a gyakorlati élet-

re való előkészítés. Ezek az elvek kisebb módosulásokkal - az egész tárgyalt 45 év alatt jellemzik a tanítóképző nevelőmunkáját, és az intézet tevékenységében egészen a felszabadulásig végigvezethetők.

Az intézetben folyó nevelőmunka egyik kiemelkedő eleme a vallásos tanító eszményvé tétele, a valláserkölcsei nevelés elsődlegessége. Bár állami tanítóképző intézetről van szó, az intézet minden lehetőséget megadott a vallásos élet gyakorlásához. A hit- és erkölcstan tanítása minden tantervben szerepel heti 2 órában. Ezen kívül a növendékeket tanári kísérettel minden vasárnap templomba vitték. Istentiszteleteken való részvétellel kezdték és zárták a taneveket, így ünnepelték meg az egyházi és állami ünnepeket is. A király és a királyné születésnapján, vagy haláluk évfordulóján, és egyéb emlékünnepeleken a növendékeknek istentiszteleten kellett résztvenniük.

A Tanácsköztársaság megdöntése után az ellenforradalmi rendszer ideológiájának kialakításában rendkívül nagy szerep jutott a katolikus egyháznak. A visszaállított kapitalizmus eszmei megszilárdítása elengedhetlenné tette, hogy - széles paraszti és kispolgári tömegek vallásos érzelmeire építve - a vallásos ideológiát a háború előttinél jóval nagyobb mértékben alkalmazzák, használják fel a rendszer erősítésére. A keresztény vallás eszméit harcba vetették a marxizmus, sőt a liberalizmus ellen, a konzervatív katolicizmussal igazoltatták a magyar társadalom retrográd, sok vonatkozásban a feudalizmusra emlékeztető berendezkedését. Ez az országos irányvonal az intézetben is érvényesült.

Krywald Ottó érseki helynök, pápai nuncius gyakran látogatta meg az intézetet. Ő avatta fel a kápolnát is /1926./ - és az intézetben tapasztalt vallási nevelésről mindig elismerőleg nyilatkozott. A pápai nuncius rendszeresen misét celebrált, majd megáldoztatta a növendékeket.

A hitélet elmélyítését és a kántori teendők ellátására való felkészítést szolgálta az egyházi ének és zene tanítása, a kántor- és karnagyképzés. Pl. 1928-29-ben 17-en szereztek az intézetben kántori oklevelet. Ez a szám a következő években tovább emelkedik.

A vallásos élet elmélyítését szolgálta az 1925-26-ban megalakult vallásos ifjúsági egyesület, a "Mária Kongregáció" is. A Mária Kongregáció vallásos ünnepélyek rendezésével, közös lelkigyakorlatokkal és áldozásokkal, vallásos jellegű könyvtárral és közös filmátogatásokkal támogatja az egyébként is intenzív vallásos nevelőmunkát. Jellemző a vallásos nevelés tulfütöttségére s egyben primitívtségére az az utasítás, hogy a növendékek minden nap 9 órától 9 óra tiz percig tartsanak lelkiismeretvizsgálatot és imádkozzanak. A lelkiismeretvizsgálat eredményeként feltárt hibákat jegyzetfüzetükbe jegyezzék föl.

Teljes összhangban van ezzel az, hogy az intézet igazgatói és tanárai számos helyi és országos vallási egyesület tagjai vagy vezető funkcionáriusai, több felekezeti képzőben és egyházi fórumon tartanak vallásos témájú előadásokat.

Az intézet nevelőmunkájának másik jellemző vonása a burzsoá nemzeti - hazafias szellem ápolása és fejlesztése, amely a Horthy-korszakban vad nacionalizmusba, sovinizmusba csap át.

Már az 1903-ban kiadott tanterv is a pedagógiai tárgyakon kívül különösen azokat a tantárgyakat emeli ki, amelyek a nemzeti nevelésnek, a polgári értelemben vett hazafias szellem ápolásának a leghathatósabb tényezői.

A század első két évtizedében ez a nevelés szoros kapcsolatban van, és furcsa módon ötvöződik a királytisztelettel, a Habsburg-ház iránti hagyományokkal. Ezt mutatja, hogy a király születésnapján, a koronázási évfordulón, Erzsébet királynő halálának évfordulóján a növendékeket templomba viszik, és ezeken a napokon iskolai szünet van. 1903-ban az intézet nagyszabású Deák ünnepet tart, és április 11-én jellemző módon emlékünnepelet rendez az 1848. évi áprilisi törvények szentesítésének emlékezetére. Ugyanakkor az intézetben egyik legmaradandóbb hagyomány, hogy 1848. márc. 15-ének emlékezetére az ifjúsági egyesületek bevonásával minden évben szenvedélyes ünnepséget tartanak. 1903-1904-ben egy ifjúsági hangverseny bevételeiből intézeti zászlót szereznek be, amelyet ünnepélyes keretek között avatnak fel, és

amely nemzeti szimbólumként minden további ünnepségen jelen van.

Az első világháború éveiben - mint arra az előbbiekben már utaltunk - az intézet számos tanára és tanulója volna be katonának, és teljesít frontszolgálatot. A növendékek és tanáraik gyűjtéseket rendeztek a hadbavonultak és családtagjaik segélyezésére, valamint az Oroszországból hazatérő hadifoglyok támogatására. /A tanárok fizetésük 1 %-át ajánlották fel erre a célra./

A Tanácsköztársaság idején folyó nevelő munkáról - írásos dokumentumok hiányában - sajnos igen keveset tudunk, de bizonyos utalásokból következtethetünk az akkori helyzetre.

Az intézet 1918-26. évi összevont évkönyvében olvashatunk arról, hogy a tantestületnek a Tanácsköztársaság megdöntése után a tanulmányi rendet és fegyelmet, amely az elmúlt években jelentősen meglazult, csak szigorú intézkedésekkel sikerült helyreállítani. Tegyük ehhez hozzá azt a másik, korábban ismertetett tény, amely szerint a Tanácsköztársaság alatt oklevelet nyert növendékeknek csak egy része szerezhette a póttanfolyamokon érvényes tanítói oklevelet. Nagyon valószínű, hogy azokat nem engedték póttanfolyamra, akiket a proletárdiktatura eszméi "megfertőztek", akik a hagyományos fegyelmet megbontották. Nyilvánvaló, hogy a fegyelme lazulásának politikai motívumai is voltak.

Az említett évkönyv ezt nyíltan meg is mondja, utalva arra, hogy a "lazulást" nem annyira a háborúval járó problémák és a kényszerű szünetek okozták, mint inkább az ifjúság szakszervezeti mozgalma. Az évkönyv azt is megállapítja, hogy ez ellen elsősorban a vallásos és hazafias nevelés fokozásával akartak harcolni.

A horthysta korszak idején szervezen összefonódva a vallásos ideológiával valóban előtérbe nyomul és domináns szerepet kap az a "hazafias nevelés", amelyet teljes joggal tehetünk idézőjelbe, amelynek kiindulópontja a "szegedi gondolat". Ennek a reakciónak, egységes rendszerbe soha nem foglalt elméletnek a magva az antiszocializmus és antiliberalizmus volt, a faszizmus eszmekörének sok más

elemét is magába olvasztotta. Döntő alkotórészeit a munkásmozgalom terrorizálása, a demokratikus intézmények megvetése, a szimpátia a nyílt diktaturák iránt, a leplezetlen militarizmus, a szélsőséges sovinizmus, a Duna völgyi magyar szupremácia, a fajelmélet alapján álló antiszemitizmus képezték. Mindezt "keresztény-nemzeti", "hazafias" jelszavakkal burkolták.

Az intézeti nevelőmunka ezeknek a gondolatoknak a jegyében folyt, de nem egyenlő intenzitással. A huszas évek végéig, Quint József igazgatósága alatt még bizonyos mértéktartás érvényesült, amely később olyan ütemben csappott át a nyílt fasizmusba, ahogyan a hivatalos kormánypolitika tultette magát a bethleni konszolidáció normáin is, és egyre inkább jobbra tolódott.

A fenti célok valóraváltását kívánják elősegíteni a 20-as évek második felében megszaporodott ifjusági egyesületek is, az "Apáczai Csere János" cserkészcsapat/1927/, az ifjusági Vöröskereszt /1930./, a levante-intézmény /1925./. A Mária Kongregáció is 1926-ban alakul.

A levante intézmény és a cserkészlet elsősorban a 30-as években jutottak jelentősebb szerephez, amikor már az ifjuságnak a második világháborúra való "szellemi-pedagógiai" felkészítése folyt. 1931-ben felavatják az intézet cserkészcsapatának zászlóját, a zászlóanyai tisztiséget Quint József özvegye tölti be. A harmincas évek derekán, de különösen a végén az intézet hivatalos pedagógiai munkájában és a különböző ifjusági egyesületek tevékenységében is egyre jobban uralkodó hangot kapnak a nacionalista, sovinizta, irredenta nevelési célkitűzések, amelyek a "nemzeti öntudatra ébredés" és a "magyar feltámadás" eszméjét hangoztatják.

E korszak nevelési célkitűzéseit talán legjobban Dr. Padányi Frank Antal, akkori intézeti igazgató, különböző fórumokon elmondott beszédeivel lehet jellemezni. Ezekben a beszédekben sajátosan ötvöződnek a vallásos és sovinizta nevelési gondolatok.

"Öntudatos magyarság" c. cikkében többek között a következőket írja:

"A jövőben fokozottabb mértékben törekszem arra, hogy öntudatosabb magyarok legyünk... Ugy látom, a dicső magyar multat nem használják fel eléggé arra, hogy abból a magyar jövőre nézve szilárd reményt merítsünk. Minden magyar értéket fokozottabban kell a magyar önbizalom szolgálatába állítanunk... Több áhitat, tisztelet, lelkesedés nemzeti eszményeink, szimbolumaink iránt...

...Nagy értéket jelent a magyar irodalom. Ezzel kapcsolatban a magyar öntudat két követelményt támaszt: 1./ Különbséget kell tennünk az építő irodalom és a romboló ter-
mékek között. Az utóbbiak köréből különösebben azokra hívom fel a figyelmet, amelyek a fehér gondolat ellen vétenek. Ezeket mind vagy máglyára kellene tennünk, vagy ö-zönvizet kellene rájuk bocsátanunk. Aki tudja, hogy valamely könyv ilyen jellegű, és képes megvenni, vét a magyar feltámadás gondolata ellen.....A növendék egész napi életét a magyar gondolat hassa át. Az esti lelkiismeret-vizsgálat alkalmával mindig ezt is kérdezze önmagától: Mivel igazolhatom, hogy büszke vagyok a magyarságomra?" /Magyar Tanítóképző 1939. 6. szám/

Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy az ifjúság igen erősen reagál a Felvidék és Erdély visszacsatolására. Az intézet zászlót adományozott a Felvidéknek, amelyet egy kerékpáros növendékcsoport nyújtott át Komáromban a felvidéki magyarság vezetőinek.

A kolozsvári tanítóképző testvérintézménnyé fogadása, a növendékek erdélyi kirándulása, a kolozsvári és ungvári tanítóképző intézetekkel rendezett közös hangversenyek és műsorok, számos növendék önkéntes frontszolgálatra való jelentkezése, - mind, mind a magasra csapó sovinizmus érzelmi lángjaiból táplálkoznak.

Az intézetben folyó nevelőmunka harmadik jellemző vonása a gyakorlatiasság, a gyakorlati életre való felkészítés igénye.

A századforduló első évtizedeinek oktató-nevelő munkája a falusi élet által megkövetelt "ezermaster" tanító kinevelését szolgálta. A sokoldalú gyakorlati ismeretekkel felvértezett tanító-ideál formálását a tantervben előírt tantárgyak tanításán kívül számos tanfolyam szolgálta.

/Erről korábban bővebben szóltunk. Lásd "Az intézet oktató munkája" c. részt/. A falusi gazdasági és társadalmi élet követelményeit volt hivatva kielégíteni az intézet felszerelése, udvara, gyakorlókertje, laboratóriuma is.

Az intézet mindvégig gondoskodott arról is, hogy a növendékek földrajzi ismeretei bővüljenek. A tanári vezetéssel rendezett országjáró kirándulások, csakugy mint a főváros nevezetességeinek szervezett megtekintése a tantestület munkájának szerves részét képezte.

Nagy gondot fordítottak a növendékek munkára-nevelésére. Ebben igen nagy szerepet kapott az internátus, amelynek növendékei - az évkönyvek tanúsága szerint - mindenkor előnyösen formálták a diákság szellemét, magatartását. A felsőbb évfolyamu növendékek részt vettek az internátus felügyeletében és ügyeinek gyakorlati intézésében. Az első világháború éveit alatt a szakemberhiány következtében a növendékek a szaktanárok segítségével különböző szakmunkás ismereteket sajátítottak el, és ők végezték az intézettel kapcsolatos külső és belső javítási munkákat, ami nemcsak szükségmegoldást jelentett, hanem bizonyos nevelési célokat is szolgált. A háború utáni periódusban - ugyanebből az okból - teljesen ők gondozták az intézet gyakorlókertjét, konyhakertjét, és ezzel is hozzájárultak az amúgy is nagy élelmezési nehézségek leküzdéséhez.

A huszas évek elején az Ifjúsági Segítő Egyesület, hogy a háború alatt elértéktelenedett vagyónát visszaállítsa, szükségleteit szövetkezeti alapon maga szerezte be, és a rászorulókat így támogatta. Ezzel számos növendék gyakorlatot szerzett az önálló gazdálkodásban, a szövetkezeti ügykezelésben.

A tárgyalt időszak egészére jellemző törekvés a növendékek érdeklődésének felkeltése és állandó ébrentartása a falusi tanítói munka problémái iránt. Ezt a tantestület az évenként megrendezett falusi-tanyasi iskolai kirándulásokkal óhajtotta elérni. Ezeknek a kirándulásoknak legtöbbször valamelyik Pest-megyei községi, vagy tanyasi iskola volt a végcélja, de az évkönyvek számos nagyobb távolsági - tájegységi - kirándulásról is említést tesznek.

A harmincas évek végén - amikor napirendre kerül a liceum, sokan hangsúlyozzák a liceumi oktatás gyakorlatias kialakításának követelményét. Igen érdekesen és jellegzetesen reakciós módon jelentkezik a gyakorlatiasság követelménye Dr. Pedányi Frank Antalnak, az intézet igazgatójának "Az eszményi gyakorlatiasság a liceum és a leányliceum munkájában" c. cikkében.

Főbbek között a következőket írja: "A gyakorlatiasság lényegében a gyakorlati élet szolgálását jelenti. Most nézzük meg, mit követel tőlünk a gyakorlati élet. Először is azt, hogy az életben ne az anyagiasságot, ne az üzletszerűséget lássuk, hanem a szentírás következő szavaiban kifejezett értelmet nézzük benne: Én vagyok az út, az igazság és az élet. Így következik a gyakorlatiasságtól a vallásos alapon álló nevelés, amint a liceumról szóló törvény kívánja. - A gyakorlatiasság szempontjából azonban a vallásos nevelésre nézve következik még egy jellemvonás. Ez a szempont ugyanis nem elégszik meg e téren az elméleti állásfoglalással, hanem a vallás parancsainak a gyakorlati életben való követésére hívja fel a fokozottabb figyelmet. Bangha Béla szerint ...hamis és élettelen az az állásfoglalás, amely lélekben meghajol ugyan a világ Alkotója előtt, de annak ... rendelkezéseit ... a gyakorlati életben nem juttatja kifejezésre. A liceum gyakorlatiassága ezt a mélyebb, ezt az igazi vallásosságot kívánja... Csak akkor vagyunk igazán gyakorlatiasak, ha állandóan figyeljük ezt a magyar földet, ezen a magyar földön a magyar ember életét és ebben egyttal azt a környezetet is, amelyben a magyar gyermek, a magyar ifjuság felnő. Csak akkor vagyunk gyakorlatiasak, ha a magyar életet iparkodunk minél különbbé tenni. Csak akkor vagyunk gyakorlatiasak, ha a múlt és jelen alapján minél tökéletesebb magyar jövőre törekszünk." /Magyar Tanítóképző 1940. 4. sz./

Ez a "vallásos - nemzeti" gyakorlatiasság sajnos a második világháborúban elég sok növendék életébe került.

Az intézeti nevelőmunka sajátos színterét jelentették az ifjusági egyesületek, amelyeknek egy része még a század elején alakult. E szervezetek más és más oldalról járultak hozzá a nevelőmunka általános céljainak, a val-

ásos hazafias tanítótipus kialakításának megvalósításához. Mégis működésük pozitív vonások kialakulását is elősegítette.

Az absztinens egyesületnek /alakult 1905-ben/ pl. majdnem minden tanuló tagja volt, és eredményesen harcoltak az alkoholizmus ellen. Ez mértékletes életre nevelte a növendékeket, és fokozta akaraterejük nevelését. Pályázatok hirdetésével is elősegítették az egyesület céljainak propagálását.

A Segélyegylet /szintén 1905-ben alakult/ a rászoruló növendékek anyagi támogatását végezte, és a különböző alapítványok jövedelmét kezelte. 1900-ban meghalt Keller Lajos IV. éves növendék a Segélyező Egyesület titkára. Az ifjúság 200 korona alaptőkét gyűjtött, és ebből lett a Keller-alapítvány. A Keller-alapítvány évi kamatait a tanítási gyakorlatban legjobban kitűnt növendék kapta. Az ifjúságnak a Segélyező Egyesületben való aktív részvétele fejlesztette szociális érzését, igazságszeretetét és a társak iránti felelősségérzetet.

A Wesselényi Sportegyesület /1924-ben alakult/ az ifjúság testi nevelését segítette elő. A tanulók a különböző házi tornaünnepélyek, sportversenyek mellett országos jellegű versenyeken is részt vesznek, amelyeken értékes díjakat nyernek. Később ennek szervezésében folyik az internátusban a reggeli torna.

Az Eötvös Önképzőkör /1905-ben jött létre/ szervezi az intézet majdnem valamennyi ünnepélyét, magyar nyelvi és irodalmi pályázatokkal, különböző előadások tartásával támogatja a növendékek műveltségét és fokozza önállóságukat. Ezeken az önképzőköri összejöveteleken, műsoros esteiken, gyakran megjelennek volt növendékek is, akik biztatják, erősítik fiatalabb társaikat.

Igen jelentős az intézet közösségi hagyományainak kialakítása és továbbfejlesztése szempontjából a Budapesti Állami Tanítóképző - Intézeti Iskola társak Egyesülete, amely 1928. március 24-én alakult meg. Érdemes leírni az Egyesület célját, amely sajátos keveréke a pozitív és negatív vonásoknak, a szolidaritásnak és a retrográd gon-

dolgozásnak: "... az összetartás érzésének, és a társas érintkezésnek ápolása azok között, kik ifjúságuk legszebb éveit a Budapesti Állami Tanítóképzőben töltötték; célja ezen érintkezés által is ébren tartani azt a pedagógiai szellemet, amelyre, mint tanítójelöltek az intézet falai között a vallás erkölcsi, hazafias népevelés céljából irányítást nyertek; továbbá célja a nevezett tanítóképzőt, annak intézményeit és az iskolatársak esetleges hátramaradtjait erkölcsileg és amennyire a körülmények szükségessé és lehetővé teszik, anyagilag támogatni." Az egyesület egészen a II. világháború utolsó évéig végzett elég hatékony és a korszakra jellemző karitatív tevékenységet. Évente négy alkalommal tartottak gyűlést, és minden karácsonykor fehérművel és tanszerekkel segítették a részvételű gyakorlóiskolai növendékeket. 1936-37-ben az Egyesület 1000 pengős alapítványt hozott létre, amelynek kamatait a legjobb eredményt elért V. éves növendék kapta.

4. Az intézet növendékeinek szociális származása

A tanítóképző intézet mindenkor - és ez az egész tárgyalt időszakra jellemző - a szegényebb néposztályok és ritkábban a középosztály gyermekeinek iskolája volt. Míg a vidéki intézeteket a parasztság és a falusi értelmiség gyermekei népesítik be, itt főként a városi kisemberek gyermekei nevelkednek. Bár a szociális kategóriák között a "munkás" elnevezés már a század elején szerepel, - a mai megítélés szerint - ennél jóval több a munkás, a fizikai dolgozók aránya, minthogy akkor "munkás"-nak egy, a mainál lényegesen szűkebb kategóriát tartottak.

A tanítóképző intézet növendékeinek ilyen származási megoszlása természetesen a tanítói pálya társadalmi, anyagi és erkölcsi megbecsüléséből következik. A pedagógus - amióta a magyar társadalomban ez a pálya kialakult - mindig a "nemzet napszámosa" volt, és vég nélküli harc folyt a tanító anyagi, erkölcsi, társadalmi megbecsülésének emeléséért. A szegényebb, dolgozó néprétegeknek még ez a kevésre becsült státusz is társadalmi felemelkedést jelentett, és számukra szinte ez volt a "csucs" ahová önerejükkel eljuthattak. A középosztály gyermekeinek

a tanítói pálya "lecsuszást" jelentett, ahova kényszerűségből csak akkor kerültek, ha képességeik és összeköttetések nem tették lehetővé más, magasabb iskolatípusba való bejutást.

Vegyünk egy példát erre a tárgyalt időszakból.

A növendékek származása a szülők állása szerint 1900-01. tanévben /Az intézet 1900-01. évkönyve alapján/

Tanítás terén működik	26	növendék	szülője
Más értelmiségi pályán	35	"	"
Kereskedő, - iparos	23	"	"
Őstermelő	5	"	"
Munkás, szolgálga	12	"	"
Magánzó, foglalkozás nélküli	<u>13</u>	"	"
	114	fő	

Előképzettség szerint

Polgári iskolából jött	89	növendék
Gimnáziumból	20	"
Reáliskolából	2	"
Középkereskedelmi iskolából	<u>3</u>	"
	114	fő

A fenti táblázatból kitűnik, hogy a tanítóképző intézet növendékei túlnyomórészt a polgári iskolából kerülnek ki, amely már egymagában is igazolja azt a megállapítást, hogy a növendékek többsége a kispolgárság és a szegényebb néprétegek gyermekei sorából származott. Ez a kép a későbbi években sem változott.

Az előbb elmondottakon kívül még egy érdekes jelenség érdemel figyelmet. A szociális származási kimutatásokban eléggé jelentős számban szerepel a "tanítás terén működik" megnevezés. Ez azt mutatja, hogy a pedagógusok - és ezek közül elsősorban a tanítók - szívesen adták tanító-

képzőbe gyermekeiket, ahol egyrészt a taníttatás költségei nem voltak olyan magasak, mint más "magasabb rangú" oktatási intézetekben, másrészt ebben feltétlen komoly szerepet játszik a pedagóguscsalád otthoni nevelő légtömege, a tanítói hivatástudatra nevelés, a hagyományok családi átplántálása.

A növendékek lakhely szerinti megoszlásából két következtetést lehet levonni:

1. A Budapesti Tanítóképző Intézet fennállásának 100 éve alatt elsősorban Budapest és Pest megye tanulóinak iskolája volt. E két terület adja az intézet növendékeinek majdnem 70 %-át.
2. Ugyanakkor azonban az intézet növendékeinek kb 30 %-a az ország egyéb megyéiből származott. Ha nem is teljesebben az az intézet születésekor hangoztatott "óhaj", hogy képzőnk az ország központi tanítóképzője legyen, az a körülmény, hogy növendékeinek csaknem egyharmada vidéki volt és feltehetően ennél is több falun helyezkedett el, hatását, oktatási- nevelési eredményeit az egész országban szétsugározta.

5. Az intézet internátusa

Az internátus mindig jelentős nevelési tényező volt az intézet életében. Az itt lakó növendékek tanulmányi eredményei és neveltségi szintje minden évben magasabb volt a bejáró, kintlakó tanulókénál. Ezért törekedett a tanterület állandóan arra, hogy minél több tanulót vegyenek fel az internátusba. Az 1911-12 tanévben 60 főt tudtak elhelyezni, azonban ez a szám a későbbi években már közel 100 főre emelkedett. Az internátusban elért igen jó tanulmányi és nevelési eredmények annak a fokozott figyelemnek voltak köszönhetőek, amellyel az intézet tanári kara az itt élő növendékek életét kísérte. Még a budapesti szülők is gyakran kérték gyermekük felvételét az internátusba, pedig a bentlakás komoly anyagi kiadást jelentett.

Érdeemes idézni azokat az adatokat, amelyek mutatják, hogy a tanítóképzőbe beiratkozó, vagy bentlakó tanulóknak mennyit kellett fizetniük az 1930-31. tanévben.

A 840-2-14/1930. sz. VKM rendelet szerint a beírás alkalmával minden növendék tartozott befizetni az alábbi összegeket:

1./ Beírási díj	1,50 pengő
2./ Épületfenntartási, fűtési butorhasználati és evőeszköz díja	
a., bejáróknál	48,- "
b., bentlakóknál	68,- "
3./ Betagápolási díj	5,- "
4./ Kézimunka díj	4,- "
5./ Kirándulási díj	1,50 "
6./ Értesítő díj	3,- "
7./ Önképzőköri díj	1,50 "
8./ Segítő egyesületi díj	3,- "
9./ Tanárok háza része	2,- "
10./ Iskolaszanatériumi díj	1,- "
11./ filmdíj	2,- "
12./ Sportdíj	2,40 "
13./ Ifjúsági könyvtár díj	1,50 "
14./ Ifjúsági Vöröskereszt díj	0,50 "
15./ Tihanyi sporttelep díja	1,- "

Vagyis tartásdíjon felül minden bentlakó növendék 77 pengő 90 fillért tartozott az intézet pénztárába befizetni. Nem volt kötelező a 10 pengős táncdíj befizetése, azonban "kivánatos, hogy az öt évi tanulmányi idő alatt minden növendék legalább egyszer vegyen részt az intézet minden évben megrendezendő tánctanfolyamán."

Internátusi tartásdíj havi 50 pengő. A kintlakók ebédet havi 18 pengőért kaptak.

Az internátusban lakóknak az alábbi felszerelést kellett magukkal vinniük: legalább 2 rend ruhát /amelyek közül az egyik sötét legyen/, 1 télikabátot, 2 pár cipőt, 6 pár

fenérmeműt, 3 hálóinget, 4 törölközőt, 6 pár harisnyát, 10 zsebkenődöt, 3 ágylepedőt, 1 vánkost három huzattal, 1 téli takarót, vagy dunyhát három huzattal, 1 hat személyes abroszt, 2 asztalkendő, 2 poharat, 1 fogkefét, 1 fésűt, 1 runakefét, 1 pár hálópapucsot és cipőtisztítószer felszerelést, 1 szalmazsákot és 1 ágysteritőt, amely a meret és az egyöntetűség miatt annál a kereskedőnél volt beszerezendő, akivel az igazgatóság ár és minőség tekintetében előzőleg megállapodott. A szalmazsák ára kb 16 pengő, az ágysteritőé 25 pengő volt.

1932-33-ban az internátusi díjak a segélyezés fokától függően már 200-300-400-500 pengőre emelkedtek. Az intézetben végzett növendékek száma 1871-től 1944-ig: 2236 fő, ami 1-1 évre kivetítve évente 31 végzett pedagógust jelent.

6. Az intézet helye és jelentősége a magyar tanítóképzésben és a magyar népoktatásban 1900-tól 1945-ig

A Budapesti Állami Tanítóképző helyét és jelentőségét keresve a magyar tanítóképzésben - az ország többi tanítóképzőjével összehasonlítva - két következtetésre juthatunk. Az egyik abból adódik, hogy ez az intézmény földrajzi helyzeténél és egyéb okoknál fogva is mindig a VKM figyelmének központjában és a hivatalos közoktatási politika reflektorfényében állt. Ez a tény eleve meg is határozta tevékenységének határait, egész szemléletmódját. Röviden szólva: A Budapesti Tanítóképző Intézet a felszabadulásig a mindenkori hivatalos állami közoktatásügyi politika egyik elsőszámu megvalósítója, "kincstári" intézménye volt. Falai között liberális szellem honolt, amikor ez a kormányzati politika vonalával összeegyeztethető volt, "keresztény-nemzeti" vizekre vezetett, amikor az ellenforradalmi rendszer került hatalomra. Ez azt jelenti, hogy - a többi intézménnyel összehasonlítva, - a budapesti nem járhatott olyan önálló utakat, nem alakíthatott ki olyan haladó vonásokat és hagyományokat, mint amilyeneket pl. a sárospataki, vagy más

vidéki, sőt felekezeti képzők is kialakíthattak. Az intézet történetét kutatva alig találunk olyan eseményt, amely az intézetnek ezt az arculatát tükrözné. Még a Tanácsköztársaság eseményeit vizsgálva sem lehet felfedezni a későbbi hivatalos, állami politikától való szemléletbeli eltérést. A Tanácsköztársaság a tantestület számára "muló epizód" volt csupán, nem tudta komolyan a progresszió irányába befolyásolni az intézet oktató-nevelő munkáját, tanárainak társadalmi-politikai tevékenységét. A Horthy-korszak maradéktalan kiszolgálását egyetlen momentum sem zavarja meg.

A másik következtetés az elsővel szoros kapcsolatban van, de lényegesen pozitívabb előjelű. Az 1869-ben alakult intézet magát "mintaképezdének", amolyan központi tanítóképzőnek tartotta. Ettől a vágytól az akkori VKM kénytelen volt megfosztani. Az intézet azonban hivatalos megbízás hiányában is, kimondatlanul, ténylegesen, mindig vezető helyet foglalt el a magyar tanítóképzésben, a magyar népoktatásügy irányításában. Ezt számos tény bizonyítja.

- a/ Az intézet igazgatói - Gyertyánffy Istvántól kezdve igen aktív tevékenységet fejtettek ki a tanítóképzés megteremtésében, továbbfejlesztésében és irányításában. Quint József és Dr. Padányi Frank Antal tagja volt a legmagasabb állami pedagógiai szervnek, az Országos Közoktatásügyi Tanácsnak. Elnökei voltak a Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesületének /TITOE/, részt vettek a "Magyar Tanítóképző" és a "Néptanítóképző Lapja" folyóiratok szerkesztésében, ezeknek szerkesztői jórészt az intézetből kerültek ki /Drózdý Gyula/.
- b/ Az intézet számos tanára kiemelkedő munkát végzett a tanítóképző intézeti és a népiskolai tankönyvek megírásában. Fel sem lehet sorolni azokat a tankönyveket, amelyeket az intézet tanárai a felszabadulásig irtak, de még több ennél a publikált cikkeknek, tanulmányoknak a száma. Mindvégig becsületesen törekedtek arra, hogy jól képzett, magasfokú hivatástudattal eltöltött tanítókat neveljenek a társadalomnak.
- c/ A népiskolai tantervek, tankönyvek és módszertani segédkönyvek előkészítésében és kidolgozásában is mindenütt ott találjuk az intézet tanárait, elég csak utalni az 1925. évi Népiskolai Tanterv és Utasításra,

amelynek kidolgozásában Quint József és Dróczy Gyula vállalt nagy szerepet.

- d/ Az intézet - alapításától fogva - a tanítóképző intézeti tanárok, gyakorlóiskolai tanítók és sok esetben a gyakorló tanítók továbbképzésének központja. Szinte minden évben rendeztek itt valamilyen továbbképző tanfolyamot vagy országos szakmai tanácskozást.
- e/ A külföldi /japán, finn, svéd, német/ látogatókat elsősorban a Budapesti Tanítóképzőbe irányította a VKM, de a hazai tanítóképző intézetek tanárai is állandóan felkeresték az intézetet tapasztalatszere cáljából.

A fentiek azt mutatják, hogy ha a Budapesti Állami Tanítóképző a 20. század első négy évtizedében, különösen a Tanácsköztársaság megdöntése utáni periódusban, politikailag egyre jobban el is távolodott a társadalmi progresszió útjától, az ország pedagógiai életében és közoktatásügyi irányításában ennek ellenére mindig kiemelkedő, pozitív szerepet töltött be.

Hogyan fejlődhetett alapján a pedagógiai progresszió irányába egy olyan intézmény, amely politikailag reakciós eszményeket követett? Az ellentmondás csak látszólagos, az adott kor viszonyainak elemzése tökéletesen értetetővé teszi a problémát.

A Tanácsköztársaság megdöntését követő évek magyar közéletének egyik legveszélyesebb, lelegevenebb területe kétségtelenül a köznevelésügy volt. Heves reformviták dúltak, a kormányzat viszonylag jelentős összegeket költött az oktatás céljaira. Ez teljesen érthető. A Duna-völgyi magyar szupremácia gondolatát az uralkodó körök a "kulturfőlény" tényével indokolták, miközben az 1920. dec. 31-én eszközölt magyar népszámlálás adatai szerint a hat éven felüli lakosság 11,2 %-a írástudatlan volt. Logikus tehát, hogy ezt az ellentmondást fel kellett számolni, hogy Klebesberg, aki Magyarország egész közoktatásügyét a "szegedi gondolat", a kulturfőlény eszméje felé köztette, jelentős fejlesztési feladatokat oldott meg. A neonacionalizmus atyja, aki a kultusztárcát "honvédelmi tárcának" tekintette, a lakosság korszerű képzésének jelentőségével is tisztában volt. "Ma az iskola kérdései közül a legfontosabb a közgazdasági termelési kérdések" ir-

ta a polgári iskoláról szóló cikkében. /Nemzeti Ujság
1926. június 24./

Ilyen körülmények között természetes, hogy a pedagógia mozgásba jön, hogy a rendszer szellemi fegyvertárának rendkívül fontos eszközét képezi. De ez a fegyver csak akkor éles, csak akkor állítható ténylegesen és hatékonyan az uralkodó osztály céljainak szolgálatába, ha az adott körülmények között korszerű pedagógiai eljárásokat alkalmaz, ha didaktikailag, lélektanilag, stb. megfelelő színvonalon áll. A modern iparnak és a mezőgazdaságnak pedig bizonyos természettudományos műveltséggel rendelkező emberekre van szüksége, olyan emberekre, akik önállóan gondolkodnak, akik a maguk szintjén bonyolult körülmények között is cselekedni tudnak.

Ehhez viszont olyan pedagógusokat kell kiképezni, akik hivatásuk magaslatán állnak, akik értő módon közelednek a gyermekhez, akik eredményesen tudnak oktatni és nevelni. Ez az objektív szükségszerűség tette lehetővé, hogy a Budapesti Tanítóképző Intézet ebben a periódusban a gondos pedagógiai munka műhelye lehetett, ahol jól képzett tanárok tudásuk legjavát adták növendékeiknek. Igaz, a nevelés tartalmát nem jelentéktelen részben egy reakciós kormányzat politikája határozta meg. De ki tagadhatná, hogy az itt kiképzett és jól képzett tanítók munkája a dolgozó népnek is javára vált? Ebből a szempontból kiindulva kell hasznosítanunk e kor pedagógiájának ma is megbecsülendő tapasztalatait.

Farkas Domonkos

A felhasznált irodalom

- 1/ Gyertyánffy István: A budapesti áll. elemi és polgári iskolaitanítóképezde multja és jelene. Bp. 1882.
- 2/ A Budapesti Állami Tanítóképző Intézet Évkönyvei 1900-1945.
- 3/ Magyar Tanítóképző c. folyóirat 1900-1945.évfolyam.
- 4/ Magyar Pedagógia c. folyóirat 1900-1945. évfolyamai.
- 5/ Néptanítók Lapja 1869-től.
- 6/ Szakál János: A magyar tanítóképzés története. Bp. 1934.
- 7/ 100 éves a kötelező magyar népoktatás. Tankönyvkiadó, Bp. 1968.
- 8/ Kiss József: A tanítóképzés reformja /Különlenyomat a Magyar Tanítóképző 1933. évi 6. számából, Bp.1933./
- 9/ Köveskúti Jenő: A tanítók akadémiai képzése, Bp.
- 10/ Dr.Imre Sándor: A tanítóképzés és az egyetem. Magyar Tanítóképző, 1937. 1.sz.
- 11/ Dr.Imre Sándor: A tanítóképzés és a liceum. Magyar Tanítóképző, 1939. 2.sz.
- 12/ Molnár Oszkár: A tanítóképzés reformjáról, Magyar Tanítóképző, 1928. 1-3. sz.
- 13/ Neveléspolitikai dokumentumok az ellenforradalmi rendszer időszakából. Összeállította, a bevezetést és a jegyzeteket írta Simon Gyula. Tankönyvkiadó. Bp. 1959.

III.

1945-1959.

1. Az ujjáépítés időszaka

A II. világháború után - mint csaknem minden fővárosi iskolában - a budai képzőben is a romok eltakarítása és az ujjáépítés megindítása volt az első feladat.

Az irattárban fellelhető igazgatói jelentések képet adnak azokról az anyagi károkról, amelyek az ostrom következtében az intézetet érték. Az épületben harcok dúltak, több mint száz belövést kapott. A 98 helyiségből egy sem maradt épen. Tönkrement a tetőzet, boltozatok sérültek meg, használhatatlanná vált a víz-, gáz- és villanyvezetékek, a fűtőszerkezet. Az épület 409 ablakából 15 maradt sértetlen, 15 tanterem nem volt ajtó, a tornaterem padlózata elrothadt. Leégett a méhes, romhalmazzá váltak az üvegházak. A szertári állomány 70 százaléka, a könyvtárak anyagának 60 százaléka pusztult el, használhatatlanná vált az értékes Riegler-orgona, a zongorák és harmóniumok súlyosan megsérültek. Az intézet és a köztartás páncélszekrényét ismeretlen tettesek felrobbantották és kirabolták. Megsemmisült a köztartás élelmiszerkészlete is.

A romeltakarítás már március végén megindult, s április 3-án kezdetét vette a foglalkozás azokkal a tanulókkal, akik jelentkeztek. Az intézet dolgozói és növendékei hozzáfekttek, hogy a tanítás tényleges megindulásához néhány helyiséget használhatóvá tegyenek. Az ujjáépítéshez azonban a VKM anyagi segítségére volt szükség. Az akkori állapotokra világít rá dr. Csada Imre mb. igazgató 1945. május 28-i - a VKM-hez intézett felterjesztésének alábbi részlete: "Annak biztosítására, hogy egyáltalán itt munka folyhatik, tanárok és altisztek egyaránt a sajátjukból fedezték eddig a kikerülhetetlen folyó kiadásokat. De ezt már tovább nem bírjuk!..."

A VKM a rendelkezésére álló anyagi eszközökhöz mérten folyamatosan segítette a helyreállítási munkát, de évekbe telt, míg a háborus károk nyomait fokozatosan sikerült eltüntetni.

Az első tanítási években élelmezési gondok is voltak. Eleinte a rendbe hozott internátusi szobákban lakó vidéki növendékek magukkal hozott élelmiszereit főzte meg egy konyhalány - aki az ostrom alatt és utána hónapokig nem kapott fizetést /1945. ápr. 28-i igazgatói jelentés szerint/ - azután - ahogyan ez az 1945. július 10-i igazgatói felterjesztésből következtethető - a budapesti tankerület Beszerzési Csoportja létesített üzemi konyhát az intézet épületében. Itt kaptak a diákok és tanárok is egy tál ételt 5 pengő térítés ellenében, majd 1946. szeptember 1-én megkezdte működését a köztartás.

Ugyancsak az 1946/47. tanév elején nyílt meg a tanulóotthon is. Az addig főként bejáró és hideg ételen élő növendékek számára nagy fejlődést jelentett a mai szemmel zsúfoltnak tekinthető 6 lakószoba, a reggelire kapott tarhonyás rántott leves és a hetente két alkalommal feltálatlalt husétel.

Gondot okozott a fűtés is, melyet nemcsak az ablaküveghiány, a fűtőszerkezet tönkremente tett különösen az első két tanévben szinte megoldhatatlanná, hanem az akkor országos tüzelőanyaghiány is. A tantestület az úgynevezett "téli órarend" beiktatása révén próbálta az időjárás viszontagságai ellenére folytatni a tanítást. Az egyetlen fűtött tanteremben naponta más-más osztállyal foglalkoztak a nevelők.

A budai tanulóképző dolgozóit - két tanár kivételével - feltétel nélkül igazolta a VKM VIII. sz. igazoló bizottsága /a Bpesti Tanker.Főig. 115/1945-46. sz. irata szerint/. Így az oktatás tárgyi feltételeinek fokozatos javulása mellett a munka személyi feltételei is megoldódtak.

Az iskolavezetés a felszabadulás után nem volt egyenletes. A háboru utáni első években - egészen 1952. nyaráig - viszonylag gyakori volt az intézetben az igaz-

gatócsere, ami a munka fejlődését némiképp megnehezítette.

A háboru előtti igazgató, Padányi-Frank Antal 1945. április 19-én történt nyugdíjaztatása után ideiglenesen dr. Csada Imre vállalta megbízott igazgatóként az intézet vezetését. Az ő nevéhez fűződik a helyreállítási munkák megkezdése és a tanítás megindítása. 1945. decemberétől megbízott, majd az 1946/47. tanévtől kinevezett igazgatóként dr. Szabó Béla - az intézet régi növendéke, majd tanára - vezette az iskolát 1950. szept. 8-án történt áthelyezéséig. Utóda a Pécsről Budapestre helyezett Nádassy László lett, aki 1951. novemberéig működött intézetünknel. Ettől kezdve átmenetileg Kalmár Ferenc ig. helyettes intézte az igazgatói teendőket 1952. január 1-ig, amikor Polesinszky Jenő került az iskola élére. Polesinszky Jenőt azonban még az év nyarán a Közoktatásügyi Minisztérium Tanítóképző Osztálya élére nevezték ki. 1952. augusztusában dr. Árpássy Gyula lett az intézet igazgatója, aki 1958. aug. 1-ig dolgozott ebben a minőségben, majd 1958. aug. 1-i hatállyal a felsőfoku tanítóképző intézet igazgatóhelyettesévé lett.

2. Az intézet szervezeti fejlődése

A felszabadulást követő szeptemberben intézetünkben a liceum I-IV., a tanítóképző IV. és V. osztályai és az ös-szevont I-II., illetve III-IV. gyakorlóiskolai osztályok működtek. Az 1945/46. tanévre a középiskolába 192 tanuló iratkozott be. 1945. szeptemberében a budai főigazgatói hivatal vezetője a megszüntnek nyilvánított állami német nyelvű tanítóképző-liceum öt tanárát és egy hivatalsegéd-jét intézetünkhöz osztotta be szolgálattételre.

Az 1946/47. tanévben a gyakorló iskola egyik ös-szevont osztályából /I-II. o./ két önálló tanulócsoport alakult, és megnyitották a felső tagozat V. és VI. osztályát. Ebben a tanévben kezdte meg a működését intézetünkben a Delgozók Tanítóképzője, amely az első félévben I., a második félévben I., II. és V. osztállyal működött, s a

következő tanév II. félévére már teljesen kiépült, sőt az V. osztály párhuzamos lett. Ez az iskolafajta az 1952/53. tanévben szűnt meg tanítóképzőnkben.

Az 1946/47. tanévtől ismét megindult az ének-zene és rajzszakos tanítóképző-intézeti tanárjelöltek pedagógiai gyakorlata is. Intézetünk tanárai, illetve gyakorlóiskolai tanítói lettek a tagjai a VKM 53.796/1947. V.8. ü.o. sz. rendeletével életre hívott gyakorlóiskolai tanítói vizsgabizottságnak [amelynek feladata a tanítóképzőkben működő és gyakorlóiskolai tanítói vizsgára jelentkezett alsó tagozatos nevelők tudásának elbírálása].

Az 1948/49. tanévben az országosan érvényes gimnáziumi rendszerre való áttérés szellemében megkezdődött a tanítóképző elsorvasztása és a gimnázium kialakítása. A liceumnak csak a II-III-IV. osztályai és a tanítóképző V. osztálya működött, viszont megnyílt a gimnázium V/a. és V/b. osztálya, és az intézet neve Kőrösi Csoma Sándor gimnázium lett. A gyakorló iskola felső tagozata teljesen kiépült, az alsó tagozat I. és II. osztályait párhuzamosították. A 16 tanulócsoporttal működő iskola és a diákkotthon közös igazgatója Szabó Béla volt.

Az 1949/50. tanévben már a "Kőrösi Csoma Sándor Pedagógiai Gimnázium" elnevezés olvasható az intézet pecsétjén. A kollégium elvált az iskolától, önálló intézmény lett, amely már nem csupán intézetünk tanulóit foglalta magában.

A pedagógiai gimnáziummá alakulás a liceum IV. osztályos növendékeinek nagy részét súlyosan érintette, mert nem látták biztosítva a pedagógiai képzettség megszerzését. 1949. október 25-i keltezésű beadványukban a miniszteriumhoz fordulnak:

"Miniszter Ur! A XII. kerületi Áll. Pedagógiai Gimnázium /Kiss János altábornagy u.40./ IV. liceumi osztály növendékei azzal a kérelemmel fordulunk a Miniszter Urhoz, hogy az iskolánkkal történt rendelkezések után, a jövőnkre való tekintettel, az érettségi bizonyítvány megszerzése után tegyék lehetővé számunkra, hogy egy tanfolyamon megszerezhessük azt a nevelési különbözet hiányt, amit a liceum IV. osztályában nem tanítanak. Ha ez nem lehetséges,

akkor helyezzenek ki bennünket segédtanítónak és egy év múlva vizsgázhasunk a tantárgy különbözetéből. Maradunk tisztelettel: a liceum IV. osztály növendékei. Balla Benjámín oszt. biz. elnök."

Az átszervezés sem akadályozza meg az intézetet abban, hogy más nevelőképzőnek segítségére legyen: fogadta a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola tanítói oklevéllel nem rendelkező hallgatóit, akik hónapokon keresztül csoportos hospitálást végeztek gyakorló iskolánkban.

1950. február 1-én a VKM 1250-129/1949. IV. sz. rendelkezése alapján a tanítóképző IV. osztálya is megnyílt az intézetben, amelybe a liceum IV. osztályának 29 növendékéből 19 kérte átvételét, mert tanítók akartak lenni.

A gyakorlóiskola alsó tagozatában ebben a tanévben az előző nyáron kiadott utasítás alapján megszűnt az osztályok párhuzamosítása.

Az 1950/51. tanévben a Szülői Munkaközösség kezdeményezésére napközi otthon nyílt. A középiskolások számára tanulószobát létesítettek intézetünkben.

Az 1950. évi 43. sz. törvényerejű rendelet alapján intézetünkben is megszűnt a pedagógiai gimnázium, és a négyéves, érettségivel befejezett iskolai (tanítóképzős) tanulmányokat követő gyakorló év után tanítóképesítő vizsga alapján szerezhették meg iskolánkban is a növendékek a tanítói oklevelet.

Az új szervezésű tanítóképzés a gyakorlóévesek számára konferenciák rendezését tette szükségessé. A konferenciákon kívül a gyakorló évesek legalább kéthavonta lelvélben számoltak be életükről, gondjaikról, az iskola pedig körlevél formájában adta meg a választ a közös kérdésekre. Az egyéni gondokat személy szerint igyekezett megoldani.

Amíg az intézet tanulói a különböző vidéki iskolákban töltötték gyakorlóévüket, addig a Testnevelési és a Zeneművészeti Főiskola tanárszakos hallgatói tanítóképzőnk tanára - Okruczky András, illetve Kishonti

Barna és Kapi-Králik Jenő - vezetésével iskolánkban folytatták szakmai gyakorlatukat.

Az 1951-52. tanévben a tanítóképző I-II-III. osztálya párhuzamos, a IV. osztálya szimpla tanulócsoporttal működött.

Az 1952/53-as tanévtől kezdődően a III. kerületben megszűntetett testnevelési gimnázium tanulói tanítóképzőnk keretében folytatták tanulmányaikat.

A gyakorlóiskolának ekkor már csak az alsó tagozata nyílt meg, de párhuzamos osztályokkal, a felső tagozatot később az 1955/56. tanévben szervezték meg újra. Ez a bővítés az épületből elköltözött diákokthon felszabadult helyiségeinek igénybevételével vált lehetségessé.

Az 1953/54. tanévtől gyakorló tanítóképző lett az iskolából. Az itt dolgozó 29 tanár közül 22 szakvezetői megbízást kapott.

A tanítóképző tanulócsoportjainak a száma az 1954/55. iskolai évtől kezdve folyamatosan csökkent, mert a Minisztérium utasítására ezentul az intézet csak egy I. osztályt nyithatott huszonkettes létszámmal.

A Népművelési Miniszter javaslatára az 1955/56. tanévtől kezdve népművelési szakkörök is alakultak a tanítóképzőkben, amelyeknek feladatául a tanítójelöltek népművelési munkára való előkészítését tűzték ki. Iskolánkban e szakköröket dr. Szathmáry Lajos irányította.

Az 1957/58. tanévben a tanítóképző I. osztálya már nem nyílt meg. A fokozatosan megszűnő középfoku képző helyébe gimnáziumot szerveztek, s ennek I. osztálya 3 tanulócsoporttal ebben az iskolai évben kezdte meg a munkát.

Már az általános iskola felső tagozatának kiépítése, de különösen a gimnáziumi osztályok megszervezése szükségessé tette a tanári testület kibővítését. Ebben az időszakban meglehetősen nagy volt a tanári fluktuáció. A tantestület feladatait az is szaporította, hogy az MM az intézetet jelölte ki a Budapesten működő képesítés nélküli nevelők vizsgáztatására.

Az 1958/1959. tanévben a középiskolai tagozatban két gimnáziumi I. osztállyal és egy tanítóképzős IV. osztállyal gyarapodott a tanulócsoporthoz. Ez utóbbi érettségizettek számára létesült külön óraterffel, negyvenötös létszámmal. A különböző életkorú, leányokból, asszonyokból és férfiakból álló osztály - amely igen jól megállta a helyét - bizonyosságát adta annak, hogy az érettebb korban folytatott és a középiskolára épülő képzés eredményesebb, mint a kettős feladattal birkózó középfokú képzés lehetett.

3. Az intézet oktató munkája

A budai tanítóképzőben - mivel ez az intézmény megalakulása óta állami iskola volt - a felszabadulás után is az állami tanítóképzős tantervek és tankönyvek alapján folyt az oktatás. Ezek ismertetése nem feladatunk. Azt mutatjuk be az irattári anyag alapján, hogy az oktatással kapcsolatos hivatalos rendelkezéseket hogyan igyekezett a neveléstudület megvalósítani.

A felszabadulás után az intézetben az első tanítóképesítő vizsgát 1945. decemberében tartották. Ezen 8 jelölt nyert oklevelet. Az 1946. júniusi vizsgálaton már 28 jelölt vett részt. A vizsgák ettől kezdve rendszeresen, a felettes hatóság által megjelölt időpontokban folytak.

A tankerületi főigazgatóság kiküldötte az intézetben tapasztaltak alapján egy 1947. végén készült jelentésében a matematika, a magyar nyelv és irodalom, továbbá a történelem tanítása módszertanának átdolgozását javasolta a VKM-nek. Ugyanekkor felhívta a figyelmet arra is, hogy az érettségi alapján tantervkülönbözeti vizsgálatokkal a tanítóképző V. osztályába felvettek nem rendelkeznek azazal a pedagógiai alappal, amit a képző IV. osztálya nyújt. Indokoltnak látta, hogy az érettségizettek ezentúl a IV. osztályba vétessenek fel.

A felszabadulás után megnőtt az intézetben az idegen nyelvek tanulásának a lehetősége is. Az 1946/47-es tan-

évben például a középiskolások az angol, eszperantó, francia, latin, német és orosz nyelvek közt választhat-
tak. /A gyakorlóiskola felső tagozatos tanulói az angol
vagy a latin nyelvet tanulhatták./

Az oktatás korszerűsítése - a rendelkezésre álló adatok
tanúsága szerint - különösen 1948-ban került napi-
rendre. Először a Szülői Munkaközösség 1948. június 5-i
intézőbizottsági ülésen merült fel ez a kérdés:

"A modern oktatás megkívánja, hogy gyermekeink minél több
tanulmányi kirándulást tegyenek, hogy az elméleti oktatás
gyakorlati alapjait megszerezhessék, valamint a demokra-
tikus országépítés eredményeit a valóságban szemlélhes-
sék". Ennek a célnak a megvalósítására egy jó állapotban
levő teherautót vásárolt az SZM.

1949. dec. 1-én a biológiai előadó átépítését és a szer-
tár anyagának kiegészítését kéri az igazgató azzal az
indokolással, hogy a hiányok miatt nem folyhat korszerű-
en az oktatás, szinte megoldhatatlan a gyakorlat és a
munkáltató oktatás. A gazdasági kertet botanikus-, il-
letve biológiai gyakorlóterületté kívánják átalakítani,
hogy közvetlen alkalom nyíljon az elméletben tanult
természettudományi ismeretek gyakorlatban való hasznosi-
tására és ellenőrzésére.

A későbbi évek során többször került sor a természettu-
dományi szertárak felszerelésének bővítésére.

Az oktatás tartalmát tekintve változást jelentett az
1949/1950. tanév. Ekkor kapta meg az iskola az első Ma-
karenkó-fordításokat: a Válogatott pedagógiai tanulmá-
nyokat, az Új ember kovácsát és az Igor és társait. A
tanárok egyéni és közös intézeti továbbképzés során ta-
nulmányozták ezeket, és egyre inkább megismertek a
szovjet irodalommal, valamint a szovjet tudományos mű-
vekkel. Az intézeti továbbképzésen kívül a tanárok nagy
része a különböző fővárosi szakmai munkaközösségek ke-
retében is fejlesztette tudását, ezenkívül részt vettek
a Minisztérium Tanítóképzős Osztálya által rendezett
nyári tanfolyamokon.

A Pedagógiai tárgyak tanítását a felszabadulást követő években megnehezítette a megfelelő szellemű tankönyvek hiánya. Az első hazai pedagógiai tankönyv az Országos Neveléstudományi Intézetben készült és 1949-ben jelent meg "Pedagógia a pedagógiai gimnáziumok III. oszt. számára" címmel, amely a nevelélméleti, didaktikai, neveléstörténeti és iskolaszervezetani anyagot foglalta magában. Még az 1950/51. tanévben sincs minden tantárgyhoz önálló tankönyv. A neveléstan, az egyetemes neveléstörténet és a tanítástan oktatásához kiegészítésként felhasználták Jelszipov-Goncsarov: Pedagógia, a hazai neveléstörténethez Ravasz-Felkai: Magyar neveléstörténet c. művét, az iskolaszervezetanhoz az általános iskolai Rendtartást, a tanítástanhoz, valamint a módszertanhoz pedig az új tantervet és az utasításokat, továbbá az új alsó tagozatos tankönyvekkel kapcsolatos tájékoztatókat.

1951-ben jelent meg a tanítóképzők számára írt Módszertan, 1952-ben a Pedagógia, a következő tanévekben az Egyetemes neveléstörténet és Iskolaszervezetan, a Logika, a Lélektan. Az uttörővezetést - mint önálló tárgyat - a tanár számára küldött litografált jegyzet alapján tanította a pedagógia tanára, a növendékek számára nem jelent meg segédanyag.

Az 1952/53. tanévtől kezdve az intézeti továbbképzésben az egyik központi feladatot a szocialista didaktika el-sajátítása jelentette. A didaktikai továbbképzésben az intézet minden oktatója részt vett. Az azonos szaku tanárok számára bemutató tanításokat is szerveztek. Ezek az alkalmak tapasztalatcserére is módot adtak. A szakmai továbbképzésnek a fővárosi és az intézeti munkaközösségekben történő megbeszéléseken kívül új formája volt a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium szabadegyetemi előadásorozatának rendszeres látogatása.

Az iskola jellegéből adódóan a munka egyik legjelentősebb területe a gyakorlati képzés volt. Ez különösen akkor került előtérbe, amikor a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1950. évi 43. sz. törvényerejű rendelete megszüntette a pedagógiai gimnáziumot és létrehozta az új rendszerű - négy középiskolai és egy gyakorló évből álló - tanítóképzőt.

Már 1950. októberében az e tárgyban összehívott VKM értekezlet anyagát kiegészítve javasolta a tanári testület a III. és IV. éves növendékek számára a gyógypedagógiai iskolában való hospitálást azzal a céllal, hogy meglásák és megértsék: vannak különleges elbánást igénylő gyermekek is. A gyakorlóiskolában folytatott hospitálások megfigyelési szempontjai közé pszichológiai tárgyú feladatokat is beállítottak.

Az első gyakorlóévesek munkájának elemzése alapján született meg az az elhatározás, hogy az osztatlanul működő vidéki iskolák életébe is bepillantást kell biztosítani a növendékeknek. Az első ilyen célú tanulmányi kirándulást 1951. áprilisában a Ráckeve-Ujhegy-kültelki iskolába szervezte a pedagógiai munkaközösség. A megküldött tanmenet alapján képzős növendékek is tanítottak a vendéglátó iskolában. Ettől kezdve minden tanévben sor került egy-egy vidéki osztatlan iskola tanulmányozására.

Az 1951. telén tartott országos pedagógiai ankét alapján hozott rendelkezések megvalósítása eredményeképpen a IV. éves növendékek a hospitálás napján tanítottak is, és részt vettek a pájtáscsalád foglalkozásain. Szabályozottabb lett a bemutató tanítások és gyakorlati tanítások megbeszélése és a füzetvezetés is. Általában a gyakorlati kiképzéssel kapcsolatban a növendékek tudatosságának emelésére törekedtek. Ezt fogalmazza meg többek között az 1953. augusztus 25-i értekezleten az igazgató, mikor az oktatás színvonalának emelése érdekében emlékeztet arra, hogy a gyakorlati képzés során a nevelők minden gyakorlati eljárást indokoljanak, illetve indokoltassanak meg, továbbá hívják fel a tanítványok figyelmét arra is, hogy a munkahelyükön találkozni fognak még a pedagógia terén is a mult csökevényeivel, s készítsék elő őket arra, hogy az ilyen jelenségeket kellő kritikával fogadják.

Az 1955/56. tanévben haladást jelentett a gyakorlati képzési rend átfogó tervezése. Az igazgató utasította a pedagógiai munkaközösséget, hogy állítsa össze a tanítási gyakorlatok részletes beosztását, amelyben minden csoport külön "menetrenddel" szerepeljen, legfeljebb egy-egy bemutató tanítás lehet közös. A következő két

tanévben az előkészületi és megbeszélési órák vezetési módszerének tökéletesítését dolgozták ki.

Az általános iskolai tantárgyak módszertanának tanítása terén változást jelent a VKM. 1951. március 17-én kelt utasítása, amely közölte, hogy a következő tanévtől nem a pedagógia szakosok, hanem a szaktanárok fogják tanítani saját tantárgyuk módszertanát. Ezért elrendelte, hogy minden tanítóképzőben működő, magyart, mennyiségtant, földrajzot, éneket és rajzot oktató nevelő március 28-tól május 12-ig hetenként egy órát látogasson a gyakorló iskola alsó tagozatában, a tapasztalatok megbeszélésével pedig kölcsönösen segítsék egymást a tanárok és a gyakorló iskolai tanítók. Az 1952/53. iskolai évben még a pedagógia szakosok is oktattak módszertant, de már a matematikát és magyart tanítók is kaptak módszertani órákat. Eközben vita folyt az intézetben arról, hogy a módszertanok elvi kérdéseinek tanítását nem kellene-e továbbra is a pedagógia tanáraitra bízni.

A következő tanév áprilisában, mikor már a tapasztaltak alapján elemezhetette az iskola vezetősége a szaktanárok kezébe került módszertani oktatást, a felmerült nehézségekre így világított rá az 1954. április 15-i értekezleten az igazgató:

"A kartársak rámutatnak tanításuk során az anyag általános iskolai vonatkozásaira, de elmarad általában annak megbeszélése, hogyan kell azt az anyagot a tanítónak megértetnie, megmagyaráznia. Ennek oka részben az időhiány. Nehézség mutatkozik a szaktanároknak a gyakorlati kiképzésben való részvétele terén. A tanárok óraszámja miatt nem valósítható meg teljesen az a követelmény, hogy a szaktanár minden gyakorlati tanításon, az előkészítésen és megbeszélésen jelen legyen". A tanítási gyakorlatokon tapasztalt módszertani hiányosságok okát abban látja, hogy még nem alakult ki a szakmódszertan tanításának módja, a szaktanárok nem szívesen foglalkoznak a módszertan tanításával és nem ismerik eléggé az általános iskolát. Alaposabb kapcsolatot kell kiépíteni a szaktanár, a pedagógia tanára és az általános iskolai tanító között. Helyesnek tartja, hogy a szaktanárok tanítják szaktárgyaik általános iskolai módszerét, de javasolja, hogy szervezzen az OM tanfolyamot a módszertant

tanítók számára, ahol megbeszelnék anyagukat és annak gyakorlati vonatkozásait.

Az intézetben belül a pedagógiai és közismereti tárgyak közti feszültség egyik oka az intézmény gyakorlóiskolai jellegéből is fakad. Az egyetemi hallgatók munkáját irányító, főként gimnáziumi tanárok fokozottan tapasztalták, hogy a négyéves tanítóképzés keretében nem lehet biztosítani a szaktárgyak anyagának alapos elsajátítását, s ugyanakkor a tárgy alsó tagozatos vonatkozásainak és módszertanának megtanulását is. Az intézet igazgatójának viszont gondoskodnia kellett arról, hogy a szaktanárok a kettős feladatot minél jobban oldják meg.

Még az 1955/56-os tanévben is problémát jelentett az intézetben, hogy mi legyen pontosan a módszertant oktató tanár szerepe a gyakorlati kiképzésben.

A pedagógiai munkaközösség - amelynek létrehozását az 1250-9-13/1950. VKM. IV. sz. rendelete írta elő - először a pedagógiát tanító tanárokat és gyakorlóiskolai tanítókat fogta össze. A későbbi években értelemszerűen már a módszertant tanítók is bekapcsolódtak ebbe a munkaközösségbe.

Az 1955-56. tanévtől kezdve a politechnikai képzés kérdésével is alaposabban foglalkoztak, ugyanis a készülő tanterv érdekében az intézet tanárainak kellett kikísérleteznie azt, hogy mit jelenthet a tanítóképzésben a politechnikai nevelés. Már a novemberi tantestületi értekezleten elemezték az egyes munkaközösségeknek az ez irányú képzés szempontjából betöltött szerepét.

Az ismeretszerzés dialektikus útjának érvényesítésére az oktató munkában az elméleti alapvetést már a korábbi években is megkapták a tanárok, de annak következetes alkalmazására folyamatosan fel kellett hívni a tantestület figyelmét, annál is inkább, mert a középfokú képzés idején a tanévek során elég gyakori volt a testület összetételének megváltozása. Az irattári anyag alapján megállapítható, hogy különösen az 1952/53. és az 1956/57. tanévben foglalkoztak ezzel a kérdéssel részletesebben. Ez utóbbi év augusztus 23-i értekezletén az igazgató a

munkatervek és tanmenetek összeállításával kapcsolatban azt kérte, hogy vizsgálják meg a nevelők, nem szerepelnek-e durva szimplifikálások, vulgáris megállapítások a tananyagban, s ezek kiküszöbölésében érvényesítsék a marxista-leninista szellemű tudományos tárgyvilagosságot. Tanításaikban a jelenségek elemzésével s az összefüggések feltárásával vezessék a tanulókat önálló gondolkodásra, biztos tudásra, ismereteik önálló alkalmazására, mert csak így alapozhatják meg növendékeik marxista-leninista világnézetét.

Az osztályozás kérdése szinte minden évben megbeszélésre került.

Az 1951-ben tartott II. félévi osztályozó értekezleten Kalmár Ferenc igazgatóhelyettes elnöki bevezetőjében kiemelte az osztályozás szerepét az oktatói, nevelői munkában. A tanári munkát - mondja - az objektív osztályozás alapján lehet lemérni.

"Hogy a munka kiértékelése megfeleljen a valóságnak, az osztályozásnak - azaz a tanulók munkája objektív elbírálásának - is objektívnek kell lennie. Tudjuk, hogy a maximalizmus és a liberalizmus nevelésünkben milyen ferdeségekhez vezetett, amelynek káros következményei megzavarták egész nevelői munkánkat."

Az osztályozás realitását annál inkább indokoltnak tartja, mert - amint a jegyzőkönyv írja - "megjavult a nevelőtestület és az ifjúság viszonya, az ifjúság tanulmányi fegyelme."

A tanítási órákon folyó oktató munkát segítették és kiégyesítették a szakkörök. A felettes hatóság szabályozta azt, hogy hány szakkör szervezhető. Az intézet vezetőségének - a növendékek körében felmerült igények miatt - több tanévben kérnie kellett a megadott számon felüli szakkörök működésének engedélyezését. A pedagógia szakkörön kívül rendszeresen működött az irodalmi, történelmi, biológiai és fotoszakkör, valamint a sportszakkör különböző tagozatokkal. A pedagógiai szakkör tagjából kerültek ki az országos pedagógiai versenyen résztvevők. A sportszakosztályok tagjai gyakran szereztek értékes helyezéseket fővárosi és országos versenyeken.

4. Az intézet nevelőmunkája

A nevelőmunka színterei a felszabadulás után a tanítási óra, az ifjúsági egyesületek és a termelőmunka különböző alkalmai voltak.

A társadalmilag hasznos munka végzésére az iskola újjáépítése idején sok alkalom nyílt. A tanulók tanáraikkal együtt dolgoztak a romok eltakarításán /1945. tavaszán/ és segítették az építkezést. Az 50-es évektől kezdve nagy számban vettek részt tanáraik vezetésével építkezéseken /többek között Dunaujváros építésében/, 1956. nyarán az árvíz sújtotta Bogyiszló község újjáépítésében közreműködő fiatalokat dicsérte meg a Budapesti Disz Bizottság. Nyaranta az építés mellett termelőszövetkezetekben, állami gazdaságokban is dolgoztak a tanulók, s velük együtt a vezető tanárok is.

A dialektikus materialista világnézet kialakításában a felszabadulás utáni első években kettős nehézség is jelentkezett: hitoktatás is folyt az iskolában, a tanárok nagyobb része is csak a meginduló továbbképzések alapján ismerkedett meg a marxizmus-leninizmussal. A dialektikus és történelmi materializmusnak a tanításban való érvényesítésére segítséget kívántak adni azok a világnézeti nevelést tárgyaló értekezletek, amelyek az 1952/1953. tanévtől kezdve többször bemutató tanításokhoz kapcsolódtak. Az említett tanévben a világnézeti neveléssel kapcsolatos - a tanítóképzős osztályokban tartott - történelmi, irodalmi, fizikai és biológiai bemutató tanításokról és vitákról emlékeznek meg a jegyzőkönyvek. Az utóbbi tanításon Nagy Sándor, a didaktika akkori egyetemi előadója és az ELTE bölcsészeti karának tanárjelölt hallgatói is részt vettek.

Az 1954/55. tanévben az MDP III. kongresszus, a Hazafias Népfront és a Párt KV 1954. januári határozatainak, 1955/56-ban az SzKP XX. kongresszus anyagának tanulmányozása és elveiknek érvényesítése segítette a pártonkívüli tanárok világnézeti és politikai nevelőmunkáját is. Az igazgató és a pártszervezet felhívta a tanárokat ezeknek a dokumentumoknak a tanulmányozására abból a célból is, hogy feleletet tudjanak adni a tanulók által felvetett kérdésekre.

Több alkalommal megvitatták az ateista nevelés problémakörét is. A babona elleni küzdelemre azzal az indoklással szövegezte fel az intézet vezetősége a tanárokat, hogy növendékeik jövőző munkahelyükön még találkozhatnak ennek megnyilvánulásával.

A szaktárgyak világnézeti, erkölcsi és politikai nevelő szerepének érvényesítésére ismételtelen felhívta az igazgató a tantestület figyelmét. Az 1955/56. tanévnyitó értekezlet jegyzőkönyvének tanúsága szerint a szakmai munkaközösségek elé azt a feladatot állította, hogy a módszertani kérdéseken kívül a szaktárgyak világnézeti és erkölcsi vonatkozásait is dolgozzák fel.

A tanítási módszerek világnézeti nevelő szerepének felismerésére már az oktató munkával kapcsolatos fejezetben rámutattunk.

Az OM az 1955/56. tanévben ismét bevezette a tanítóképzőbe a heti egy osztályfőnöki órát. Ezeken az órákon alkalmuk nyílt a nevelőknek a bel- és a külpolitikai események megbeszélésre, valamint a DISZ politikai és erkölcsi nevelőmunkájának a segítésére. Az osztályfőnöki órákat rendszeresítő intézkedés előírta, hogy ezeken az órákon a tanárok ne az ismeretközlés, hanem a beszélgetés módszerét alkalmazzák, és gondoskodjanak arról, hogy a növendékek a Szabad Ifjúság és más ajánlott irodalom tanulmányozásával felkészüljenek a megbeszélésekre.

Az iskola osztályfőnöki munkaközössége legfőbb feladatának - amint ezt az 1955. novemberi értekezlet jegyzőkönyvében olvashatjuk - az igazgató a politikai nevelést és az osztályfőnöki órák helyes vezetési módszerének a kidolgozását tartotta.

Az 1956/57. tanév első értekezletén az ifjúságban fellelhető kételyre és politikai közömbösségre mutat rá Árpásy Gyula, s ezt részben a világnézeti és politikai nevelőmunka elégtelenségének tulajdonítja.

Az ellenforradalomnak az iskola életére gyakorolt hatásáról az 1957. március 4-1 értekezlet jegyzőkönyve szolgált adatokat.

Az értekezlet a megelőző időszakról adott politikai tájékoztatóval kezdődik. Ebben az igazgató emlékeztet az ellenforradalom kitörését megelőző hónapok ideológiai helyzetére, a revizionisták által okozott szellemi megzavarodásra, az ellenforradalmi erők taktikájára, a "szocialista mez"-ben történt fokozatos jobbra tolódásra. Hangsúlyozza, hogy a kibontakozó fehér terrort, a burzsoá restaurációt csak fegyverrel, a Szovjetunió segítségével lehetett leverni.

A továbbiakban azzal a kérdéssel foglalkozik a jegyzőkönyv, vajon részt vettek-e tanulóink az októberi eseményekben, Erről a kérdéstről a következőket olvashatjuk:

"A kollégiumi növendékek október 23-án eltávozásra kértek engedélyt, amit az igazgató először nem adott meg, miután azonban a tanulók ragaszkodtak elgondolásukhoz, az igazgató együtt ment a tanulókkal a városba, s ezzel megakadályozta, hogy a tanulók az utca hatására meggonolatlanságokba keveredjenek. A tanulókat egytől egyik csoportosan vissza is vezette a kollégiumba. Az utána következő napokban a kollégisták hazamentek szüleikhez, s a tanítás ujrakezdéséig otthon tartózkodtak." Az osztályfőnöki jelentések alapján megállapítja az igazgató, hogy a tanulók nem vettek részt a fegyveres cselekményekben.

Felvetette az igazgató azt a kérdést is, hogy vajon hatottak-e a tanulókra a lezajlott események. "Az igenlő válasz magától adódik" - mondotta, majd így folytatta:

"Erre gondolva a tanítást fokozatosan kezdtük meg: először a két tanítóképzős IV. osztály növendékeit rendeltük be tanítási órákra, majd az általános iskola felső tagozati tanulóit heti háromszori foglalkozásra, ezt követően az alsó tagozatos gyermekeket heti két alkalommal. Ez a fokozatos munkába állítás azt jelentette, hogy az első napokat tanulóinkkal való beszélgetésre fordítottuk, hogy az eseményekkel járó felzaklatottságot levezessük, s ezzel megalapozzuk a nyugodtabb munkát." Az osztályfőnöki beszámolókra támaszkodva azt is megállapította az igazgató, hogy mind a tanítóképzősök, mind az általános iskolába járók szívesen fogtak a tanuláshoz.

"Általában nyugalom és higgadság jellemzi munkájukat - állapította meg a továbbiakban a beszámoló -, éretten és józanul viselkedtek az órákon, a feltett kérdésekre a választ komolyan fogadták. Sem vallási, sem politikai kérdésekben provokációs jellegű megmozdulás nem történt!"

A félév tanulmányi és nevelő munkájának elemzése után befejezésül a következőket emelte ki:

"Iskolai munkánkban mint egységes nevelői alapot magunkévá tesszük az MSZMP XII. kerületi Intéző Bizottságának kérését. Támogatjuk a kormányt a rend helyreállításában, a szocializmus építésében, és tanítványainkat népi államunk tiszteletére, megbecsülésére neveljük. Ezért azt kérjük, hogy legyen a párt bizalommal nevelési munkánk iránt. Hisszük, hogy lelkiismeretes munkánkkal, egységes határozott állásfoglalásunkkal megteremtjük iskolánkban azt a légkört, amelyben jó munkát lehet és fogunk is végezni."

A világnézeti és politikai munka erősödését mutatja az a tény, hogy már 1957. március 26-án az uttörőcsapat működésének engedélyezését kérte az igazgató az Uttörő Szervezet Központi Vezetőségétől, s a Tánacsics Mihály uttörő csapat - amelynek ujjaszervezése Szilágyi Sándor, Markhot Jenőné és Perendi Mária nevéhez fűződik - rövidesen élre került a XII. kerületben. A KISZ-szervezet Biró Viktor né politikai meggyőző munkájának eredményeként alakult meg áprilisban, az országban a harmincadik középiskolás Kisz-szervezetként. A tantestületben vita folyt arról, hogy helyes-e, ha a KISZ megrostálja a tagjai sorába jelentkezőket. Az az álláspont alakult ki, hogy a szervezet különféle megmozdulásaiban szívesen látja az intézet növendékeit, de nem a létszám nagyságában látja a szervezet erejét.

A világnézeti és politikai munka mellett feladatának tekintette az iskola az erkölcsi nevelést is. A kommunista nevelés színterének és eszközének, az iskolai közönségnek a kialakítása, az erkölcsi nevelés és ezen belül a hazafiság tartalma és módszerei ismételten megbeszélésre kerültek. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint az 1954/55. tanévben dr. Buzás László és dr. Kiss Árpád, az

intézet tanárai tartottak ezekről a témákról vitaindító előadást. Az 1955/56. iskolai évben munkatervi pontként szerepelt az erkölcsi-politikai nevelés megtervezése. 1958/59-ben a tanári továbbképzés egyik anyaga a szocialista hazafiságra nevelés volt. A szocialista hazafiságra nevelés alkalmi voltak a felszabadulásunk 10., továbbá a Tanácsköztársaság megalakulása 40. évfordulójának megünneplésével kapcsolatos előkészületi munkák és ünnepek is.

A felszabadulási ünnepség keretében került sor az iskola névadó ünnepének megrendezésére is. Az intézet vezetősége 1953. szeptemberében kérte, hogy az iskola nevét a miniszter "Táncsics Mihály Gyakorló Tanítóképző"-ben állapítsa meg. Indokolása a következő volt:

"Táncsics Mihály, a nagy magyar tanító, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc kimagasló alakja, a parasztságának a kezdeti munkásmozgalomban is nagy szerepet játszó képviselője. Kiváló politikai és pedagógiai elméleti és gyakorlati munkásságot fejtett ki. E munkássága kötelezővé teszi az utókornak, hogy róla egy hozzá méltó, a jövő pedagógusait az ő szellemében nevelő intézetet nevezzen el.

Táncsics Mihály tanítói képesítését 1823-ban az akkori Buda városában a nemzeti normál-iskolával kapcsolatos tanítóképzőben szerezte meg. Ez az iskola volt akkor a mai Nagy-Budapest területén az egyetlen tanítóképző. A régi Buda területén fekvő intézetünk ma ugyancsak az egyetlen budapesti tanítóképző, s így Táncsics Mihály iskolája örökösének tekinthető."

A hazafiságra nevelés eszközei voltak az ország népének és tájainak, a fejlődésben elért eredményeinek megismerését célzó tanulmányi kirándulások, és részben ezt a feladatot szolgálták a nyári termelőmunkában való részvétellel is.

A társadalmilag hasznos munka végzése mellett az iskolai közösség érdekében folytatott tevékenységre is alkalmat biztosítottak az ifjúságnak.

Az ügyeletes naposi, továbbá a hetesi teendők ellátását, e munka megszervezését már az 1951-52-ben a DISZ-szervezetre bízta az iskola igazgatója. Az általa és a DISZ-titkár által aláírt jegyzőkönyvben foglaltakban nem nehezőz felfedezni a fegyelemre és a közösségi munkára nevelés makarenkói hatását.

A későbbi években is kereste az intézet azokat a sajátos formákat, amelyekben az iskolai közösségért folytatott tevékenység megnyilvánulhat. Így alakult ki az a hagyomány, hogy az egyes iskolai ünnepek megrendezését mindig más-más osztályra bízták, s ezt a munkát az osztályfőnök irányította. Másik ilyen jellegű tevékenysége a növendékeknek a gyakorlóiskola ünnepeire a kisiskolás szavalók, énekesek, táncosok felkészítése volt. Gyakran képzős mondta ezeken az alkalmakon az ünnepi beszédet is. Mindebben a munkában a gyakorlóiskola tanítói voltak irányítók és segítők.

A munkára nevelés és a munkához való szocialista viszony elvi kérdéseinek magasabb szintű megbeszélésére az ötvenes években több értekezleten sor került.

A fegyelem tartalmát, illetve az ezzel kapcsolatos követelményeket az 1951/52. tanévben készített dokumentum foglalta össze: "A budapesti XII. ker. Áll. Tanítóképző-intézet tanulmányi és fegyelmi szabályzata" címmel. Ez a tanulók iskolai és iskolán kívüli magatartásával, kötelességeivel és felelősségével foglalkozik. A kötelességre nevelés a későbbi években is napirenden szerepelt.

Igen fontos feladata volt a tanítóképzőknek a növendékek hivatástudatának a megalapozása és fejlesztése is.

Ez különösen attól az időtől kezdve jelentett gondot az intézet vezetőinek, mikor nem elsősorban jelentkezés, hanem tanácsí irányítás alapján történt a beiskolázás. Tanítóképzőbe viszonylag igen kevés fiú jelentkezett, ezért az iskola benépesítése érdekében a képzős tanárok általános iskolákban és a Pedagógus Szakszervezetben tartottak ismertető előadásokat. /Például az 1952/53. tanévben 1/4 iskolát kerestek fel ezzel a céllal./ Az intézetbe irányított, de be nem iratkozott tanulók felkeresése

nagy munkát rótt a tanárookra, a Szülői Munkaközösségre és az ifjúsági szervezetre egyaránt, s gyakran eredménytelen volt meggyőző szándékuk.

A másik sajátos problémát az jelentette, hogy az irányítással beiskolázott tanulóknál igen nehezen lehetett felkelteni a pedagógia iránti érdeklődést. /Például az 1952/53. tanévben a legkevesebb jelentkező a pedagógiai szakkörbe volt./

De már megelőzően az 1946/47. tanév végén is megmutatkozott a liceumra épülő tanítóképző kettőssége. Míg a liceumi érettségizettek közül csak egy jelentkezett a szegedi tanárképzőbe, s a többi szabad pályán kívánt elhelyezkedni, addig a képesítőzött 15 tanuló közül kettő az egyetem bölcsészettudományára iratkozott be, 13 pedig tanítani kezdett.

Az 1950/51. tanévben az új értelmiség nevelése igen fontos feladattá vált. Ez magyarázza azt a tényt, hogy az 1951. június 14-i jegyzőkönyv szerint büszkén állapította meg az igazgató: a tanítóképző IV. osztályos tanulóinak 70 százaléka tanul tovább.

Az 1951/52. iskolai évben viszont már minisztériumi utasításra felmérést készített az iskola tanítóképzős növendékei hivatástudatáról.

Megállapítja a felmérés, hogy azoknak a serdülőknek a nagy részénél, akik sokszor más irányban kialakult érdeklődéssel, vágyaikkal, hajlamaikkal ellenére kerültek a tanítóképzőbe, a jó nevelői munka alapján gyakran sikerül fordulatot elérni, de ha hajlamaikkal valóságos készségeken alapulnak, a serdülő nem mond le a választott pályáról.

Még azzal az osztállyal is sikerült a tanítói hivatást megszerettetni, amelyik humán,- illetve reálgimnáziumi osztálynak indult, s menetközben alakult át pedagógiai gimnáziummá, majd tanítóképzővé. "Az átalakulásakor többen csak azért maradtak - írja a jelentés -, mert más-hová nem vették fel őket. Jó nevelői vezetéssel azonban megszerették a gyermekeket, a velük való foglalkozást, s ma már szívesen mennek a pedagógus pályára."

Előnynek látja a vizsgálatot végző kollektíva, ha a gyermek hazulról hozza magával a pedagógus pálya iránt való érdeklődést vagy legalábbis megbecsülést. Az anyagi szerepe is felmerült. "Egyesek a gyenge fizetésben nemcsak az anyagiak, hanem a megbecsülés hiányát is felfedezni vélik" - olvashatjuk a jelentésben. Viszont egy másik tanuló kijelenti: "Az anyagi előnyökért nem akarom feláldozni a munka örömét." A tanítói hivatástudat kialakítására - a felmérés szerint - jó alapot jelent a gyermekszeretet, a tudás továbbadásának vágya, a jó nevelői példa.

A hivatástudat és hivatásérzet kialakulásában nagy szerepet töltött be a gyakorlóiskola. Az itt végzett hospitálások, a tanítókkal folytatott beszélgetések, a gyakorlati tanítások során elért sikerek megizleltették a növendékekkel a pedagógus pálya örömét.

A tanítójelöltek hivatásérzetének próbakövét, hivatástudatának erősítését jelentette a gyakorlólév. A legelső ilyen évfolyam tanulói álltak a legnehezebb feladat elé, hiszen még sem az iskolának, sem a felettes szervezetnek nem volt kellő tapasztalata segítségüket illetően. A későbbi években mind a felettes szervek, mind az iskola munkája nyomán mindinkább sikerült elérni, hogy a gyakorlólév az eredetileg kitűzött célt szolgálja.

Az első gyakorlóéves konferenciáról szóló intézeti jelentés azonban nem csupán a nehézségekről számol be, hanem a tanítójelöltek hivatástudatáról is képet ad:

"A tanítójelöltek eléggé magukra voltak hagyatva, és a velük való foglalkozást az oktatási osztályok nem tekintették szivügyüknek.

- Az iskolákba való beosztásuknál nem jártak el kellő körültekintéssel az oktatási osztályok: sokszor szakmailag és politikailag fejletlen, hasonló koru vezetőtanítók mellé osztották be őket, akik sem szakmai, sem ideológiai vonalon semmiféle segítséget sem tudtak adni, sőt nagyon sok esetben a kikerült tanítójelölteket még politikailag sem tudták segíteni. Iskolai látogatókat sem igen, vagy nagyon ritkán kaptak, így a megfelelő szakmai segítség néhol teljesen elmaradt.

- A jelöltek legnagyobb része kötelességének tartotta a társadalmi és politikai munkába való bekapcsolódást, de itt is nagyon sok esetben a nagy nehézségekhez kellő segítséget nem kapták meg, és ebből kifolyólag a jelöltekben - egynéhánynál - a letörés jelei mutatkoztak.

- Általában örvendetes jelenség, hogy mindannyian átérzik hivatásukat, és annak ellenére, hogy a körülmények sokszor elég mostohák, állomáshelyeiken jól érzik magukat és nagyrészüket a képesítő után is ott szeretne maradni.

- A néppel való viszonyuk jó, szeretik a gyakorló tanítójelölteket, és igen sok esetben kitudódott, hogy lenyűgölő munkájuk eredményeképpen jobban becsülik őket, mint a mellettük lévő idősebb kartársakat.

- A gyakorló jelöltek legnagyobb része viszi az uttörői és DISZ-vonalat és a párttagok aktívan segítik a Párt munkáját."

A tanítójelöltek szívesen becsakcsolódtak a TSZCS munkájába, ahol a TSZCS működött, és igyekeztek az alapításában segíteni, ahol még nincsen - mondja Kuthy Zoltán, a Fővárosi Tanács Oktatási Osztályának főelőadója jelentésében.

A nevelőtestület közvetlen nevelő munkáját már a felszabadulás előtt is segítették az ifjúsági egyesületek.

Az 1945/46. tanévben újból megalakult az Eötvös József Önképzőkör alsó és felső tagozata, az Ifjúsági Vöröskereszt középiskolás és gyakorlóiskolás csoportja, az Ifjúsági Énekkar és Sportkör. Rendezvényeik közül a március 15. és május 1. megünnepelését, a Dózsa-ünnepélyt és a Pestalozzi-ülést emeljük ki.

Az 1946/47. tanévben, a kor osztályharcának iskolai szimbólumaként átmenetileg újra életre kelt a reakciós Mária-kongregáció is 28 jelölt részvételével. A sportkör újabb szakosztályokkal bővült, tagjai közül a tornászok országos gimnasztikai bajnokságot nyertek. Az énekkar tagjaiból kamara-kórus alakult, amely az intéze-

ten kívül is szerepelt. A Vöröskereszt-csoportot - amely az intézet ujjaépítésében igen lelkesen dolgozott -, a Központ első díjjal tüntette ki. Megalakult az 1848-as Bizottság is, és aktívan bekapcsolódott az Országos Diákszövetség munkájába. E bizottság az 1848-as szabadságharcra kapcsolatos néphagyományok gyűjtése mellett eredményesen működött közre az intézeti rend, fegyelem helyreállításában és megerősítésében, továbbá a háborús évekről visszamaradt felelősségelzárulás elleni küzdelemben. /1946/47-es Évkönyv, 15. lap./ Az ifjúsági mozgalom életében is fordulatot jelent 1948.

Ez év tavaszán a tanítóképző növendékei is bekapcsolódtak a MADISZ munkájába. A szervezet által meghirdetett "Tanulj jobban" mozgalom versenyszabályait a tantestület külön értekezleten tárgyalta meg, és a verseny pontszerzési lehetőségeit az iskolai közösség érdekében végzett önzetlen munka pontozásának beiktatásával egészítette ki.

Az 1948/49-es évben az ifjúsági tanácsadó tanári feladattal megbízott Dobó Ferenc segítségével megkezdődik a diákönkormányzat kialakítása. Az önkormányzat működéséről a következő tanévről van több adatunk. A liceum IV. osztályainak a VKM-hez írt kérelmét az osztálybizottság elnöke írta alá, a gyakorlókert létesítésével kapcsolatos igazgatói beadványt a Diákszövetség is támogatta.

A következő tanévben megalakult intézeti zenekar - amelyet hangszerek vásárlásával a VKM is segített - sokat szerepelt a kerület diákszövetségi rendezvényein. A DISZ kebelében alakult szinjátszó- és népi táncsoport is gyakran fellépett az intézet, valamint a kerület állami és társadalmi ünnepélyein.

A tanulmányi munkát tanulópárok szervezésével, a tanulószobai munka segítségével, a fegyelem szilárdításával segítette az ifjúsági szervezet. Az 1951/52. tanévtől kezdve a naposi és hetesi szolgálat is DISZ-irányítás alá került az intézetben. A lemorzsolódás elleni küzdelembe és a tanulószobai felvétellel kapcsolatos környezettanulmányozásba is bevonta az intézet vezetősége az ifjúsági szervezetet.

Az uttörőmunka a gyakorló iskola egyik fontos segítője volt. A csapat vezetője, Szilágyi Sándor a tanítóképzős növendékeket is bekapcsolta e feladat végzésébe.

Az uttörő munka segítése érdekében örsvezetői gárdatanfolyam indult a képzőben, amelynek előadói az intézet tanárai voltak. Az uttörőmozgalomban való részvétellelre készítettek elő a nyári táborozások is, amelyeken a tanítóképzős fiatalok évről-évre nagyobb számban vettek részt. A nyári építő- és mezőgazdasági munkában való helytállásukról már előzőleg szóltunk.

Az intézeten belüli DISZ-munka fejlődését megnehezítette az a körülmény, hogy a legjobb kádereket a kerület kiemelte, ezért a helyükbe állított fiataloknak újból a vezetés kezdeti nehézségeivel kellett megküzdeniök. Az osztályvezetőségek gyakran elzárkózva, önállóan próbálták megoldani a felmerült problémákat, nem kérték az osztályfőnökök segítségét. Az igazgató a DISZ-munka elemzése során a tanárokat az ifjusági mozgalom hathatósabb segítségére szólította fel. /1951. március 31-i értekezlet jegyzőkönyve anyagából./ A DISZ-munka támogatásában élen járt Kapi-Králik Jenő, aki éveken át a szervezet tanácsadó tanára is volt.

Az iskolai DISZ-szervezet több esetben is élt azzal a jogával, hogy fegyelmi elé állítsa és tagságából próba-időre felfüggeszse vagy ki is zárja azokat a tanulókat, akik erre rossz munkájukkal vagy magatartásukkal rászolgáltak.

Egy másik tanévben viszont a szervezet vezetőségét azért kellett lecserélni, mert nem töltötte be szerepét: nem volt kezdeményező, nem támogatta az intézet oktató és nevelő munkáját.

Az 1955/56-ban ismételten bevezetett osztályfőnöki órák egyik feladatát is abban látta az intézet vezetősége, hogy a DISZ politikai és erkölcsi nevelőmunkáját segítse. Az év decemberében külön tantestületi értekezlet foglalkozott az iskolai DISZ és az uttörőszervezet munkájával. Az elemzésből adódóan az iskolán belüli feladatokon kívül a családlátogatások egyik céljává a po-

litikai nevelőmunka fokozását tüzték ki a tanulók kettős nevelésének csökkentése érdekében.

Az ellenforradalom leverése után ujjászervezett uttörőcsapat, illetve a megalakult KISZ szervezet nem a létszám minden áron való növelését, hanem a társadalmi rendünk iránti hűségre nevelést tartotta feladatának. Az uttörőcsapat tagjai már az ujjászervezés évében első helyezést értek el a kerületi versenyen, KISZ-fiataljaink közül pedig négyen mint küldöttek részt vettek a középiskolás KISZ-szervezetek országos konferenciáján.

Annak érdekében, hogy a tanári testület minden tagja tudatosan támogathassa az ifjúsági szervezet munkáját, 1957. októberében értekezleten ismertették a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség nevelési munkájának irányelveiről szóló tervezetet, valamint az Országos Uttörő Tanácskozás megállapításait, és megvitatták azt, hogyan lehet a fenti dokumentumokban foglaltakat az intézet életében alkalmazni.

A felszabadulás után részt kért és részt vállalt az iskolák oktató-nevelőmunkájának segítségével a Szülői Munkaközösség is.

A Szülői Munkaközösség első nyomait a budai tanítóképző irattári anyagában az 1946. szeptember 22-i szülői értekezlet jegyzőkönyvében találhatjuk meg. Az értekezlet, mint a Szülők Szövetsége elhatározta, hogy nyomtatványban felkeresi a tanulók szüleit, és megajánlást gyűjt az iskola felszerelésére. "A megajánlott összeget minden évben fizeti, míg az iskola rendbe nem jön."

1950-től az anyagi segítség /könyvtárgyarapításra, pénzjuttatás, rádió, mikrofon és hangszórók ajándékozása, a gyakorló iskola folyosóinak kifestése stb/ mellett az iskola nevelőmunkájába is mind jobban bekapcsolódtak a szülők. A SZM-aktívák felkeresték otthonukban a hiányzó tanulókat, igyekeztek meggyőzni a lemorzsolódni szándékozó tanulók szüleit, részt vettek az intézetbe irányított, de be nem iratkozott tanulók beiskolázásában, az iskolai rendezvények szervezésében, a fegyelem biztosításában.

A tanári testület és az SzM-aktivák a családlátogatásokat és szülői értekezleteket használták fel a szülők elmara-
dottabb részének politikai nevelésére, pedagógiai kultu-
ráltóságának emelésére, hogy ennek alapján eredményesebb
lehesse az iskola és a család együttműködése.

Az SzM-munka elemzése során évről-évre visszatérő meg-
állapítás intézetünkben is, hogy a középiskolások szü-
lei kevésbé tartják a kapcsolatot az iskolával, mint az
általános iskolásoké, ezért érthető a családlátogatások
jelentőségének ilyen mérvű hangsúlyozása, és az a tény,
hogy az iskolai munkatervnek minden évben egyik pontja
a család és az iskola kapcsolata.

5. Az intézet helye és jelentősége a magyar tanító- képzésben és az általános iskola munkájában

A budai tanítóképző hagyományaihoz hiven a felszabadu-
lás után is kivette részét a tanítóképzés és az alsófo-
ku oktatás országos jelentőségű munkálataiból.

Legelső ilyen jellegű tevékenysége az 1946/47. tanévben
kezdődött el a gyakorlóiskolai tanítói vizsgálóbizottság
életre hívásával, amelynek tagjai az intézet tanárai és
gyakorlóiskolai nevelői voltak. Ugyancsak az 1946/47.
tanévben indult meg ismét az ének-zene és rajz szakos
tanítóképzős tanárjelöltek szakmai gyakorlatának veze-
tése is. Az 1950/51. tanévtől már a Testnevelési Főis-
kola, az 1952/53. évtől kezdve pedig - amikor gyakorló
tanítóképzővé lett az intézet - az Ötvös Loránd Tudo-
mányegyetem bölcsészeti karának és a Földes Ferenc Kol-
légium tanárjelöltjeinek gyakorlati képzését is végezték
az iskola e feladattal megbízott tanárai. Ez azt e-
redményezte, hogy a különböző főiskolákkal és az ELTE
bölcsészeti karával közvetlen munkatársi kapcsolatba ke-
rült a tanítóképző.

De segítséget adott az iskola a Gyógypedagógiai Tanárkép-
ző Főiskolának is, amikor a gyakorlóiskolában való hos-

pítálásra fogadta a tanítói képesítéssel nem rendelkező tanárjelölteket.

Az évek során több alkalommal tartottak az intézet tanárai bemutató tanításokat budapesti és vidéki képzők, valamint a gyakorló gimnáziumok azonos szakosai számára is. /Pl. magyar irodalomból, orosz nyelvből, ének-zenéből, a pedagógiai tárgyak oktatásából, gyakorlati kiképzésből./

A minisztérium által a tanítóképzők nevelői részére rendezett nyári továbbképző tanfolyamok előadói között is minden esetben ott szerepeltek az intézet tanárai.

A tanítóképzősök gyakorlati kiképzésével kapcsolatos javaslataik /a hospitálás témakörének kibővítése, gyógy-pedagógiai iskolák meglátogatása, az 1954-ben készülő gyakorlati kiképzési utmutatóval kapcsolatos bírálat, a Pedagógus Szakszervezet Országos Központja felkérésére készített javaslat a gyakorlóév eredményessé tétele érdekében/, továbbá annak kikísérletezése, hogy mi legyen a szaktanár szerepe a gyakorlati képzésben, mind a tanítóképzés országos szintű javítását szolgálták.

A tanítóképzés javítását szolgáló minisztériumi munkálatokba és szűkkörű minisztériumi tanácskozásokba is bevonták az iskola nevelőit. Részt vettek a Nevelésügyi Főosztály irányítása alatt működő különböző munkaközösségekben, illetőleg a minisztériumban tartott munkaértekezleteken.

Az 1952/53. tanévben a Közoktatásügyi Minisztérium a tanítóképzők új tantervének elkészítésére szervezett pedagógiai munkaközösség vezetésére dr. Árpássy Gyulát, az intézet igazgatóját, tagjaiul pedig dr. Szathmáry Lajos tanulmányi vezetőt és Dr. Buzás László pedagógiai tanárt kérte fel.

Az 1955/56. tanév második felében, amikor egy újabb tanítóképzős tanterv irányelveivel kapcsolatos előterjesztésről kellett az intézetnek véleményt nyilvánítania, állásfoglalásából a középírók tanítóképzés további fenn-tartásának helytelenítése csendül ki:

"Az egész tervezet szellemével és tartalmával általában egyetértünk, azonban meg kell állapítanunk, kiegyenlíthetetlen ellentét látszik a sokféle igény és a képzésre fordított idő korlátozottsága között. Az az érzésünk, hogy a tervezet a tanítóképzést olyan zsákutcába viszi, amely ellen a magyar tanítótság már több mint fél évszázad óta szüntelenül küzdött. Véleményünk szerint értelmiségi pályát tizennyolc-tizenkilenc évnél lezárni csak nyomasztó kényszer esetén szabad." /1955. május 3-i keltezésű felterjesztésből./

A felsőfoku tanítóképzés előkészítő munkálataiban is szerepet vállalt az intézet. Az MM Tanító- és Óvónőképzős Osztálya mellett létesített Tanácsadó Bizottságban - amely a felsőfoku tanító- és óvónőképzés céljának, feladatainak, óratervének és programszerkesztésének munkálataiban, illetve azok megvitatásában segítette az Osztály munkatársait - az intézetet dr. Árpássy Gyula képviselte.

A Tanácsadó Bizottság működésében a későbbi Budapesti Felsőfoku Tanítóképző több tanára vett részt, akik a munkálatok idején az Osztály munkatársai voltak /Biró Viktorné, Kaschinskyné Kary Erzsébet, Rozsondai Zoltán, Ungváry Gyula/, illetve más budapesti képzőben dolgoztak /Piry József, Bertalan Ferenc és O.Nagy Gáborné/.

A XII. kerületi tanítóképző feladatának tekintette az általános iskola fejlesztésével kapcsolatos országos országos érvényű munka segítségét is. A felsőbb szervek felkérésére mind a gyakorló iskola, mind a középiskola nevelői a megjelent általános iskolai tankönyvek bírálatával, majd az 1955/56. és 1956/57. tanévben a felsőtagozat kísérleti osztályaiban a készülő új tanterv kipróbálásával járultak hozzá az oktató munka javításához. A kipróbálás során nemcsak azt figyelték meg, hogy nem tartalmaz-e az anyag maximális követelményeket, hanem azt is, hogy megfelelő módon szolgálja-e a bevezetendő tanterv az erkölcsi, a politikai és az esztétikai nevelést.

Szívesen segítették a gyakorló iskola nevelői bemutató tanítások tartásával a főváros kerületi általános isko-

láinak tanítóit is. Több kerület tanítói számára könyvitették meg ezek a tapasztalatcserével egybekötött bemutatók különösen a "problematikus" tantárgyak, a számtan, a fogalmazás és a magyarázó olvasás tanítását. A tanításokat követő megbeszélésekbe bekapcsolódtak az oktatási osztályok és a Pedagógus Továbbképző Intézet kiküldöttei is.

A nevelési kérdések iránti érdeklődés felkeltésének különböző formáiba is bekapcsolódtak az iskola tanárai. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat szervezésében sok pedagógiai előadást tartottak. A rádió nevelési témájú első előadássorozatának szervezője és sokáig előadója is az intézet tanára és egyik igazgatóhelyettese, Nemes János volt.

A Pedagógiai Tudományos Intézettel is szoros kapcsolatot tartott fenn az iskola. Több tanára /pl. dr. Bihari János, Bori István, Kapi-Králik Jenő/ munkatársaként segítette az intézet munkáját. Dr. Tóth Béla a MTA Gyermeklélektani Intézet külső munkatársaként és az Országos Könyvtárügyi Tanács egyik szakbizottsága tagjaként emelte a képző jó hírnevét.

IV.

1959-1969

"Mivel a tanításnak minden jó vagy rossz előmenetele, fogantja jobbadán a tanítók tehetőségétől és tudományos ismereteitől függene, az ebbéli tanítók és oktatók a királyi tudományos egyetemnél képeztessenek és úgy tanítói hivatalra alkalmasabbá tétetvén, az országban levő népiskolákban széjjel küldessenek". Ebben a megfogalmazásban juttatta el a tanító munkájának jelentőségét hangsúlyozó válaszát Nyitra megye az 1825/27. évi országgyűlés oktatásügyi bizottságának javaslatára. A tanítóképzés felsőoktatási szintre emelése ez időtől kezdve mint követelmény mind a XIX., mind a XX. században többször felmerült. Maga a tanítóóság igényelte a leghatározottabban a magasabb fokú, általános műveltséget és az alaposabb szakmai felkészítést.

A kormányzat érdemben csak a felszabadulás után foglalkozott ezzel a kérdéssel. Ez érthető is, hiszen a dolgozók államának érdeke, hogy a mindenkire kötelező általános iskola alsó tagozatában működő pedagógusoknak az érettségiben kifejezett általános műveltségre alapozott, a kor színvonalán álló széleskörű pedagógiai tudást biztosítson. A cél megvalósításának útja nem volt zökkenőmentes. Az egyetemre tervezett, majd a Pedagógiai Főiskolán ténylegesen megindult felsőfokú tanítóképzést rövidesen meg kellett szüntetni. /Bővebben lásd: Rozsondai Zoltán: Tanítóképzésünk a felszabadulás óta. PTI. Anyagszolgáltatás a pedagógia oktatói számára, 22. sz, 1956./

1955-ben került ismét előtérbe a felsőfokú tanítóképzés gondolata. A megindult reformmunkálatokat az ellenforradalom csak rövid időre szakította félbe. Az előkészí-

tésre létrehívott munkabizottság már 1956. december végén újból összeült, és ettől kezdve mind jobban körvonalazódott az érettségire épülő tanító- és óvónőképző szervezeti és tartalmi felépítése.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1958. évi 26. számú törvényerejű rendelete megszüntette a középfoku tanítóképzést, és elrendelte tizenegy felsőfoku Tanítóképző Intézet felállítását. Ennek alapján kezdődött meg intézetünkben is 1959. szeptember 1-én a felsőfoku tanítóképzés.

1. A felsőfoku tanítóképző intézet szervezeti fejlődése

A Művelődésügyi Minisztérium 74251/1958. sz. átiratában közölte a Fővárosi Tanács VB. Oktatási Osztályával, hogy a Budapesten létesítendő egyetlen felsőfoku tanítóképző intézet elhelyezése szempontjából a XII., Kiss János alt. u. 40. sz. alatti épületet tartja legalkalmasabbnak, egyúttal itt kívánja elhelyezni a többi megszűnő budapesti középfoku tanítóképző utolsóéves növendékeit is. Ekkor még arról volt szó, hogy intézetünkben felsőfoku tanító és óvónőképző létesül, később azonban ezt a koncepciót az illetékesek elvetették.

Az átszervezés gyakorlati lebonyolítása érdekében a Művelődésügyi Minisztérium még 1958. augusztus 1-én dr. Árpássy Gyulát kinevezte a felsőfoku tanítóképző igazgatóhelyettesévé s egyben megbizta az intézet ideiglenes vezetésével. 1958. november közepétől Magyar Ferencc személyében gazdasági igazgatót is kapott az intézet. 1959. április 1-i hatállyal nevezte ki a művelődésügyi miniszter dr. Békési Lajost az intézet igazgatójává. Magyar Ferenctől a gazdasági igazgatói tisztelet 1960. január 1-től Kattra István vette át. A gyakorlóiskola igazgatója Szabó Anna lett.

Az oktató-nevelő munkát 25 intézeti tanár és 16 gyakorlóiskolai pedagógus kezdte meg. Ez a testület bonyolította le a nyár folyamán az első felvételi vizsgát.

amelynek eredményeként intézetünkben az 1959-60-as tanévben száz hallgató kezdte meg tanulmányait. Ezen kívül itt folyt még az egyéb budapesti középfoku tanítóképzők-ből átvett négy osztályba osztott növendékek utolsóéves képzése is.

Új szervezeti formában kezdte meg munkáját tiz tanulócsoporthal a gyakorlóiskola is. A tanítóképzés érdekeinek megfelelően csak alsó tagozata lett. Minden osztálya párhuzamos; két osztálya pedig összevont /I-III., ill. II-IV./ volt.

A felsőfoku tanítóképző intézet első ünnepélyes tanévnyitóját 1959. szeptember 7-én tartottuk.

A felsőfoku képzés jellegének megfelelően már a tanév elején megalakultak az intézet szakcsoportjai. A művelődésügyi miniszter először csak a pedagógiai és az énekzenei szakcsoport élére nevezett ki szakcsoportvezetőket, Piry Józsefet és dr. Kovács Ferencnéét. 1960. nyarától a nyelvi szakcsoport élére dr. Bihari János, a marxizmus-leninizmus szakcsoport élére dr. Szőnyi Tibor került. Később /1962./szakcsoportvezetői megbízatást kapott dr. Ungváry Gyula /természettudományi szakcsoport/ és dr. Biró Viktorné. Piry József nyugdíjazása után dr. Békési Lajos igazgató vette át a pedagógiai szakcsoport vezetését is /1965./.

A vezetői feladatok magasszinvonalu ellátásának segítése érdekében alakult meg az Intézeti Tanács, amely az igazgató vezetésével azóta is rendszeresen megvitatja az oktató-nevelő munkával kapcsolatos elvi kérdéseket, beszámoltatja az egyes munkaterületek felelőseit, s mint kollektív testület, tanácsaival támogatja az igazgató irányító és ellenőrző munkáját.

Már az első félévben kísérletképpen nyolc hallgatóval levelező tagozat is indult intézetünkben. Ennek tapasztalatai alapján az 1960-61-es iskolaévben megkezdődött a rendszeres levelező tanítóképzés, amelynek irányításával az intézet igazgatója Kaschinskyné dr. Kary Erzsébet intézeti tanárt bízta meg. A levelező tagozat tevékenysége 1964-ben szűnt meg, amikor a tanítóhiány csökkenése le-

hetővé tette, hogy ezt a képzési formát néhány vidéki tanítóképzőbe koncentrálják.

Itt kell megjegyeznünk, hogy részben a levelező tagozat hallgatói gyakorlásának biztosítására, részben nappali hallgatóink számára lehetőségünk nyílt arra, hogy az ELTE "Ságvári Endre" és "Apáczai Csere János" gyakorlóiskolájában is folytassunk tanítási gyakorlatokat. Ezzel a lehetőséggel addig éltünk, amíg a levelező tagozat megszűnése, illetőleg a nappali hallgatók létszámának 1964-65-ben bekövetkezett csökkenése /évente felvehető 60 hallgatóra/ a külső gyakorló iskolák igénybevételét feleslegessé nem tette.

Az 1964-65. tanévben újabb tanfolyam indult. A Szegedi Tanárképző Főiskola levelező tagozatának kihelyezett tanfolyamát a művelődésügyi miniszter utasítására intézetünk szervezte meg. Ez a tevékenység két éven keresztül tartott.

Ugyanebben az iskolaévben merült fel először a műszaki tanítóképzés gondolata. Az ipari-tanulóintézetek és technikumok, illetőleg a szakközépiskolák műhelyoktatói között ugyanis sokan vannak olyanok, akik pedagógiai szakképzés nélkül végzik oktatói munkájukat. A szükséges pedagógiai műveltség biztosítása érdekében utasította a Művelődésügyi Minisztérium intézetünket arra, hogy készítsük el egy műszaki-tanítói tagozat tantervét és programját. A kész okmányt 1965. tavaszán terjesztettük fel a főhatóságnak.

A tagozat ebben a formában nem valósult meg, azonban 1967-68-tól kezdve megindult a Műhelyoktatók Pedagógiai Tanfolyama, amely kétéves esti képzés keretében nyújtja a főhatóság által felvételre javasolt műhelyoktatóknak a szükséges pedagógiai és módszertani ismereteket. A műszaki képzés megszervezésének biztosítása érdekében helyezte intézetünkbe a Művelődésügyi Minisztérium 1967-ben Nábrádi Istvánt igazgatóhelyettesi és Raits Annamáriát szakcsoportvezetői minőségben.

Utóbb dr. Árpássy Gyula 1968. december 31-én történt nyugdíjazása után Nábrádi István általános hatáskörrel

átvette az igazgatóhelyettesi teendőket.

Az intézet fejlődésének új szakasza indult meg az 1968-69-es tanévvel. A fővárosi óvónőhiány leküzdésének elősegítése érdekében a Kecskeméti Óvónőképző Intézet kihelyezett tagozataként megkezdte munkáját egy elsőéves óvónői csoport is. Együttal szükségessé vált a tantesület óvónőképzős szakemberekkel történő kiegészítése is. Minthogy gyakorló óvoda létesítésére az intézet épületében nincs hely, a Fővárosi Tanács Oktatási Osztálya a II. ker. Fillér utcai óvodáját jelölte ki hospitálás és gyakorlati foglalkozás céljára.

Az 1960/61. tanév második felétől kezdve a művelődésügyi miniszter engedélye alapján intézetünkben végzik szakmai gyakorlatuk egy részét az Eötvös Loránd Tudományegyetem pedagógia szakos tanárjelöltjei.

2. Az oktató munka

a/ Tanterv és program

Az érettségire épülő 3 éves tanítóképzés oktató munkájának tartalmi feladatait az 1959-ben érvénybe lépő óraterv és program szabta meg. A tantárgyak nagy száma és sokfélesége az alsó tagozatos tanítóval szemben támasztott szerteágazó követelményeket tükrözi. Ezzel magyarázható, hogy bár az egyes félévek óraszámá viszonylag magas, egy-egy tantárgy óraszámkeretei megnehezítették az anyag elmélyült feldolgozását. A tanítóképzők tapasztalatai és a képzéssel szemben támasztott követelmények hamarosan új tanterv bevezetését tették szükségessé. Az 1964/65. tanévtől kezdve új tanterv és programok alapján folyik az oktató munka. Ez a tanterv csökkentette a három utolsó félév óraszámait s egyben a tantárgyak számát is. Ezzel a hallgatók idejének szétforgácsoltságát kívánta felszámolni, s az önálló, elmélyültebb tanulmányi munkára óhajtott számukra lehetőséget biztosítani. A szemináriumi munka bevezetése előkészítőül szolgál arra is, hogy a jövőben tanítók önállóan

is képesek legyenek a tudományok újabb eredményeinek megismerésére a forrásmunkák alapján, sőt a tudományos kutatás iránti igényt is felébressze bennük. /Bővebben lásd: Bizó Gyula: Az általános iskolai nevelőképzés. Nevelésügyünk husz éve 1945-1964. Szerk.: Simon Gyula. Tankönyvkiadó, Budapest, 1965./

A nevelőképzés előtt álló feladatok azonban ma már ezt a tantervet is meghaladták. Ezért újabb program kidolgozása vált szükségessé. Az oktatás javítása érdekében folyó jelenlegi tantervi munkálatoknak egyik vonása az, hogy a kidolgozásra kerülő újabb programok szemléletében jobban érvényesülnek a 3-14 éves koru gyermekek nevelésére való felkészítés közös /alsó és felső tagozati/ előfeltételei, így a jövődő tanító a maga feladatait nagyobb összefüggésben láthatja meg.

b/ Az oktatás tartalmával és módszereivel kapcsolatos kérdések.

A Tanítóképző Intézet feladatát az 1959/60. oktatási év első értekezletén dr. Békési Lajos ismertette a nevelőtestület előtt. A társadalom az új típusú képzéstől olyan művelt, hivatásukat értő és szerető, kommunista világnézetű és erkölcsű tanítókat vár, akik az általános iskola I-IV. osztályában folyó oktató-nevelő munkát nem az alsó tagozat elszigetelt szemlélete alapján, hanem az összefüggő nyolc osztályos általános iskola feladatának megvalósítása érdekében végzik.

E feladat megoldásának egyik eszközéül az igazgató a magas színvonalu szakmai oktatást és gyakorlati képzést jelölte meg.

A képzés egysége érdekében az igazgató a tanárok kötelességévé tette pedagógiai és szakmai műveltségük állandó növelését, az általános iskolai Tanterv és Utasítás, valamint a Rendtartás megismerését, a gyakorlóiskola nevelőinek pedig a hallgatók számára előírt elméleti anyag elsajátítását. Felhívta az intézet oktatóit a tudományos munka végzésére is.

Abból a célból, hogy intézetünk állandó kapcsolatban

legyen az általános iskolákban folyó gyakorlattal, tervbe vette az intézet, hogy mindazokkal a hivatalokkal és tudományos intézményekkel szorosán együttműködik, amelyek irányítói és ellenőrzői e munkának.

Az első értekezleten körvonalazott feladatok megvalósítása érdekében az intézeti tanárok nemcsak saját tárgyuk anyagát tanulmányozták, hanem a többi tantárgyban felölvelt ismereteket is. A gyakorlóiskola testülete először a lélektan és a logika, a következő tanévekben a didaktika és a neveléstudomány anyagát beszélte meg a pedagógiai szakcsoport tagjainak vezetésével.

Új feladatot jelentett az intézet tanárainak a felsőfoku oktatásban használt előadási, szeminárium- és gyakorlatvezetési formák elsajátítása, illetve azoknak a tartalmi gazdagítása. A szakirodalom tanulmányozása, saját munkájuk elemzése, az önmagukkal szemben támasztott igények növelése, az egymás előadásain, gyakorlatain való hospitálás fokozatosan emelte az oktatás színvonalát és hatásfokát. Lehetőség nyílt arra is, hogy tanáraink más tanítóképzők és egyes főiskolák azonos szakos tanárainak munkáját tanulmányozzák tapasztalatcsere-látogatás formájában.

Az oktató munkával kapcsolatos tapasztalatok gyűjtésének alkalmi voltak azok a külföldi tanulmányutak is, amelyekre évente több tanárunkat is kiküldte felettes hatóságunk.

A tervszerű oktatómunka alapja az igazgatóság által összeállított évi munkaterv, amely meghatározza az oktatás és nevelés aktuális feladatait. Az előző tanév eredményeinek elemző ismertetése - amelyet a testület minden tagja jóval a kérdéssel foglalkozó értekezlet előtt írásban megkap és tanulmányoz - lehetővé teszi, hogy a teendőket minden tanár ne csak saját tantárgya szemszögéből mérlegelje, hanem az egész intézet oktatási koncepciójában fogadja el.

Az intézet vezetőségének elvi irányítása mellett az oktató munka felelősei a felsőfoku tanítóképzőben a szakcsoportok lettek. A szakcsoportvezető gondoskodik arról,

hogy a csoportjába tartozó tanárok tantárgyuk oktatása során magas színvonalu munkát végezzenek, oktató-nevelő tevékenységükkel, magatartásukkal az intézet világnézeti és pedagógiai egységét képviseljék. A szakcsoportok munkatervei, az egyes tantárgyak tanításához készített részletes tematikák, az oktatómunka rendszeres ellenőrzése fokozták az oktatás tervszerűségét, céltudatosságát.

A szakcsoportok lettek a szakmai továbbképzés műhelyei is. Ennek érdekében minden szakcsoport többéves munkatervet készített. A megadott irodalom tanulmányozása, a szakcsoport valamelyik tagjának, vagy más főiskoláról, egyetemről meghívott szakembernek az előadása és az azt követő vita igen termékenynek bizonyult.

A későbbi években az egyes szakcsoportok továbbképzési tervét a Szakszervezeti Bizottság ismertette minden szakcsoporttal és a gyakorlóiskolával. Így lehetővé vált, hogy az érdeklődők részt vehessenek a nem számukra szervezett előadásokon és megbeszéléseken is.

Segíti az oktatás tervszerűbbé tételét és minőségének javítását az is, hogy az Intézeti Tanács rendszeresen beszámoltat munkájáról évenként két szakcsoportot. Az elemzés és bírálat hozzájárul egyrészt a szakcsoporti munka színvonalának emeléséhez, másrészt az intézet világnézeti és pedagógiai egységének erősítéséhez.

Az oktatás területén is nélkülözhetetlen pedagógiai egység megteremtése éveken át foglalkoztatta a tanári testületet. Ezzel kapcsolatosan merült fel az egységes pedagógiai terminológia használatának szükségessége is. A pedagógiai szakcsoport 1961/62-ben készítette el az első terminológia-jegyzéket, amely azonban némiképpen elavult, ezért alapos belső megvitatás után az 1967/68-as tanévben újabb összállítás készült.

A szaktanárok együttműködése nemcsak az óratervi egymásraépítettség szempontjából, hanem nagyon gyakran egy-egy téma megtárgyalásakor is szükséges. Ez feltételezi az intézeti tanárok munkatársi együttműködését és kizárja a szakcsoporti elszigeteltséget. A pedagógiai egység érdekében szükséges pl. a logika és didaktika, a neve-

léslélektan és a neveléstudomány, a didaktika és a módszertanok oktatóinak szervezett együttműködése. Ezért az intézet vezetősége is szorgalmazta, hogy a tanárok törekedjenek egymás munkájának megismerésére,

A pedagógiai egység megteremtése igen fontos volt a hallgatók foglalkoztatása, terhelése és önálló munkájának megszervezése szempontjából is. Ki kellett alakítani a szaktárgyak között a megfelelő arányokat a kötelező irodalom, az önálló feladatok terén. Az intézet vezetősége többször foglalkozott ezzel a kérdéssel. Megvizsgálta a kötelező irodalom jegyzékét, a feldolgozandó anyag mennyiségét és szükségességét. A vizsgálatok alapján sikerült kiküszöbölnünk az aránytalanságokat, és eredményesen küzdöttünk a hallgatók túlterhelése ellen.

A tanárok továbbképzése is segítette a pedagógiai egység megerősödését. A gyakorlati tanítások egységes vezetésének biztosítása érdekében bemutató tanításokat szerveztünk. Ezeknek két formája alakult ki intézetünkben.

Az egyik forma az, amikor a gyakorlatot vezető tanárok hospitálnak egyik társuk előkészítő óráján, az ennek alapján tartott tanításon és az ezt követő megbeszélési órán. A három órát követő vita nem munkasablonok kialakítását, hanem a gyakorlat elvi alapjának egységesítését és az eljárás javítását célozza.

A másik formának az a célja, hogy az intézet minden oktatója állandó kapcsolatban legyen az alsó tagozatban folyó munkával, megismerje az új oktatási formákat /pl. csoportfoglalkozás, feladatlapok, audio-vizuális eszközök alkalmazása/. A félévenként legalább két alkalommal tartott bemutató tanításokra és az azokat követő megbeszélésekre az utóbbi időben az OPI alsótagozati csoportjának munkatársait és az Arany János intézet tanítóit is meghívja igazgatóságunk. Így szélesebb körű tapasztalátadásra is lehetőség nyílik. Tovább kívánjuk fejleszteni ez irányú kapcsolatainkat a Fővárosi Szakfelügyeleti és Továbbképzési Csoporttal is.

Mint más felsőoktatási intézményekben, a tanítóképzőben

is problémát jelentett, s még máig sem megoldott a hallgatókat folyamatos tanulásra készítető eljárások kidolgozása. A szemináriumi munka alapos előkészítésével hallgatói kiselőadások, kísérletek és ellenőrző dolgozatok bevezetésével igyekezett az intézet egy elmélyültebb tanulást biztosítani.

Szinte a megalakulás pillanatától kezdve egyik főfeladatunknak tekintettük hallgatóink önálló munkára való nevelését. Ez már a tananyag feldolgozásában is megnyilvánul. Minden lehetőséget megragadunk arra, hogy hallgatóink bekapcsolódjanak egy-egy probléma megvitatásába. Tudatosan törekszünk arra, hogy ahol az anyag erre lehetőséget ad, a tanári előadást a megbeszélés váltsa fel. Ez a magatartás növeli a hallgatók önbizalmát, közvetlenebbé teszi a tanárok és a tanítványok kapcsolatát. Tervszerűen gondoskodunk arról, hogy a hallgatók minél több önálló munkát igénylő feladatot kapjanak. Ma már általánosnak mondható a kiselőadások tartása, különféle gyűjtőmunkák, megfigyelések végzése, tanulmányi kirándulások szervezése. Gyakran végeztetünk a gyakorlóiskolában felméréseket és megkívánjuk ezek elemzését, értékelését. Hallgatóink folyamatosan készítenek óravázlatokat, elemzéseket. Arra is van példa, hogy egy-egy feladat elvégzésére munkacsoport alakul és a megadott témát a csoport saját terve szerint dolgozza fel és ismerteti. Hallgatóink szívesen végzik az ilyen feladatokat.

Az intézet vezetősége állandóan figyelemmel kíséri a hallgatók önállóságának fejlődését. Az Intézeti Tanács és a tanári testület több alkalommal foglalkozott az önállóságra való nevelés lehetőségeivel és módszereivel. Az egyes szakcsoportok kidolgozták, hogy saját munkaterületükön hol és milyen módszerrel lehet a legeredményesebben végezni ezt a munkát. Az egyes szakcsoportok számot is adtak eredményeikről. Elsőnek a Pedagógiai Szakcsoportot számoltatta be az Intézeti Tanács az 1964/1965. tanévben.

Felsőoktatási feladatként jelentkezett a kollokviumok és államvizsgák színvonalas vezetésének a megoldása is. Az intézet igazgatója, igazgatóhelyettese, valamint a szakcsoportvezetők az elvi irányítás mellett tapasztá-

lataik alapján elemezték az egyes tanárok vizsgáztatási módszereit és a jó kezdeményezésekről tájékoztatták a tanári testület tagjait.

A záró dolgozatok témáit minden tanév II. félévére összeállíttatja az intézet vezetősége és a IV. féléves hallgatók a félév elején választanak e témákból. A konzultáló tanárnak már ekkor meg kell adnia a munka megindításával kapcsolatos utasításokat és meghatározott időközönként tájékozódni kell az előrehaladásról. A konzultáló tanár utmutatásai mellett a hallgatók további segítséget is kapnak: az anyanyelvi szakcsoport külön foglalkozik - a záró dolgozat megírására és a későbbi tudományos munkára való felkészítés érdekében - a nagyobb igényű írásművek elkészítésének módszerével /anyaggyűjtés, cédulázás, jegyzetelés, szerkesztés, ki-dolgozás/.

Az új, korszerű oktatási módszerek tanulmányozására nagy gondot fordít intézetünk. Ennek érdekében látogatta meg a pedagógiai szakcsoport a szegedi egyetem Pedagógiai és Pszichológiai Intézetét /1965./, s az ottani tapasztalatokkal gazdagodva fokozottabb mértékben indult meg a programozott oktatás kikísérletezése mind általános iskolánkban, mind a tanítóképző egyes tantárgyainak keretében. Az audio-vizuális eszközök használatába a természettudományi szakcsoport tagjai vezették be oktatóinkat.

A hallgatók tanítási gyakorlataiban is mindinkább szerepet kapnak ezek az eszközök. A szükséges tárgyi feltételek biztosítására különösen az utóbbi években történetek lépések.

Van csoportfoglalkozásra berendezett, továbbá vetítésre alkalmas előadótermünk, többféle modern audio-vizuális eszközünk. Mind nagyobb szerepet tölt be az oktatás folyamatában a matematikai és a pedagógiai kabinet is. E kabinetek felszerelésének nagy részét tanáraink készítették, tervezték meg, illetve gyűjtötték össze. A tanárok gondot fordítanak arra, hogy a gyakorlat mellett a korszerű oktatási módszerek elméleti kérdéseivel is megismerkedjenek hallgatóikat.

Az alsótagozati oktatás módjának megjavítása érdekében kísérletek is folynak intézetünkben. Ezen a téren különösen a matematikát és az anyanyelvet tanító tanárok járnak élen. Eredményeiket egyrészt tudományos ülészakokon, másrészt szakfolyóiratokban publikálják. Figyelemmel kísérjük más tanítóképzők hasonló tevékenységét is /pl. a jászberényieknek az olvasás tanításával kapcsolatos munkáját/ és eredményeiket fel is használjuk.

Felsőfokúvá vált intézetünk kezdettől fogva arra törekedett, hogy hallgatóink gyakorlati munkáját a sokoldalú elméleti megalapozottság, a tudatosság jellemezze. A szaktárgyaknak és a módszertanoknak, illetve a pedagógiának az az elkülönülése, amely a középfoku képzésben egy időben annyit okozott, a felsőfoku képzésben csökkent. Intézetünkben elvi követelmény, hogy a módszertant oktató tanárok és a tanítási csoportokat vezető, a pedagógiai szakcsoportba tartozó tanárok egymással állandó munkatársi kapcsolatban legyenek. Ugyanilyen elvi követelmény az is, hogy a gyakorlati kiképzésben részt vevő intézeti tanárok szorosan működjenek együtt a gyakorlóiskola vezetőjével és nevelőivel is. Ennek az együttműködésnek a kialakítása fokról-fokra egyre jobban megvalósul. Nagymértékben hozzájárul ehhez a módszertan-tanárok rendszeres szakfelügyeleti munkája is.

A gyakorlati kiképzés a minisztérium által jóváhagyott Utmutató alapján történik. Az első központi Utmutató - amelyet intézetünk tanárai, Piry József és Bertalan Ferenc állítottak össze - a gyakorlati képzés egyes feladataival kapcsolatos teendőket körvonalazta ugyan, de ezek egységes megvalósítását az intézeten belül kellett kidolgozni. A gyakorlati kiképzés intézeti tervét eleinte az egész tanévre előre elkészítettük, mert ekkor még a bemutató tanítások is a gyakorlati kiképzés tervébe épültek be. Mióta ezt a feladatot a módszertanok vették át és több bemutató óra vált lehetségessé, csak féléves kiképzési terveket készítünk. Így könnyebb a gyakorlóiskola számára a bemutatók és tanítási gyakorlatok beosztása, másrészt a hallgatói csoportok képzési lehetőségeit az adott időkereten belül optimálisabban használhatja ki.

A gyakorlati kiképzéssel kapcsolatos egyéni hospitálások szempontjait a kezdeti időszakban egy-egy évre állítottuk össze, de a tapasztalat arra vezetett, hogy ezen a munkaterületen hároméves tervezés szükséges.

A gyakorlati tanítások elemzésére a hallgatók segítése érdekében óraelemzési szempontokat állítottunk össze. A szempontsorozat célja; hogy tudatosítsa a megfigyelőkben, milyen sok összetevője van a jó tanításnak, támogassa őket mind a speciális, mind a komplex óraelemzésben, megővja őket a sablonoktól. Az első sorozatot intézetünk tanárai többször javították s a munka fejlődése az 1968/1969-es tanévben újabb átdolgozást tett szükségessé.

A hallgatók tanítási előkészületének tervszerűbbé tételére tananyag kijelölő lapot vezetett be az intézet. Minden tanítási gyakorlati csoport írásban kapja azokat az alapvető utasításokat, amelyeknek ismeretében a kitűzött tanítási tétel vázlatát egyénenként önállóan elkészíthetik. A kijelölő lapok bevezetése a gyakorlatot vezető pedagógusokat is folyamatos, tervszerű munkára készíteti és segíti ezen a területen is a pedagógiai egységet.

A hallgatók egyenletes és tervszerű foglalkoztatást segíti elő a minden hallgatónak kiadott Tanítási gyakorlatokat ellenőrző füzet c. nyomtatvány. E könyvecskébe mindegyikük bevezeti a csoportos és egyéni hospitálásait, a maga tanításait és bírálatait, ezek osztályzatait. Itt kiküszöbölhető, hogy a rövid kiképzési idő során egy-egy tantárgyból a hallgató többször tanítson más tárgyak rovására.

Sajátos feladata a felsőfoku tanítóképzésnek a gyakorló felév munkájának megszervezése, segítése, ellenőrzése. Intézetünknek az illetékes oktatási osztályok a főváros területén, továbbá Pest és Fejér megyében jelöltek ki külső gyakorló iskolákat, illetve olyan tanítókat, akiket hallgatóink szakmai fejlődésének irányítására a legalkalmasabbnak ítélték.

Az intézet vezetősége már az 1960/61. évben kidolgozta azokat a szempontokat, amelynek alapján az anyaiskola a leendő vezető tanítókkal összhangban működhetnek.

Az 1961/62. tanévtől kezdve a hallgatók segítésére és fejlődésük ellenőrzésére kialakított gyakorlat szerint mind a hallgatók, mind az őket fogadó iskolák írásban megkapják a teendőket. Ezenkívül meghatározott időközönként a pedagógiai szakcsoport tagjai látogatják a jelöltek óráit, az iskolák igazgatóival és tanítóival közösen elemzik a tapasztaltakat. Módszertant oktató tanáraink és gyakorlóiskolánk nevelői is bekapcsolódnak ebbe a munkába. A gyakorló félév végén a tanítási gyakorlat csoportvezető tanára értékeli hallgatóinak a kinti munka során készített írásos feladatait /hospitálási naplóját, előkészületi vázlatait, egy kiválasztott gyermekről készített pszichológiai megfigyeléseit, a nevelési szituációkról szóló elemző feljegyzéseit/.

A tanárok észrevételei és a külső iskoláktól kapott jellemzések felhasználásával készült elemző munka alapján állapítja meg az intézet vezetősége, hogy melyek azok a feladatok, amelyeket hallgatóink jobb kiképzése érdekében az eddigieknél körültekintőbben, alaposabban kell megoldani az intézetben eltöltött tanulmányi idő alatt. A tapasztalatokat és teendőket nemcsak szakcsoportokon belül, hanem tanári értekezleten is megbeszéljük, tehát ezek az egész testület ügyévé válnak.

A hallgatók szemináriumi felkészüléséhez és szakdolgozatuk megírásához nagy segítséget jelent 18 ezer kötetes könyvtárunk. Az 1959. évi állagot - amely kb 8 ezer kötetet tett ki - a felsőfoku képzés érdekeinek megfelelően gyarapítottuk. Könyvtárosunk az I. éves csoportokat már a beiratkozás napján megismerteti a könyvtár gyűjtőkörével, a könyvtárhasználat szabályaival és a könyvtár szolgáltatásaival. A II. éves csoportokat a bibliografiák és kézikönyvek használatáról tájékoztatja, s előadást tart ezeknek az ismereteknek a záródolgozat elkészítése során történő alkalmazásáról. Három könyvtárlóban rendszeresen kiállításokat rendez azokból a művekből, amelyek egy-egy soron lévő oktatási és nevelési kérdéshez, vagy aktuális eseményhez, évfordulóhoz kapcsolódnak.

A gyakorlati tanításokra készülő hallgatók számára 1965-ben készítette el a könyvtár az első olyan jegyzéket, amely az alsó tagozatos ismeretanyag szemléltetésére al-

kalmas, s az intézeti könyvtár birtokában levő könyvekben található képeket tartalmazza témák szerinti csoportosításban.

Az intézet oktató munkájának eredményességét egyrészt gyakorló féléveseink tevékenységén, másrészt végzett hallgatóink működésén mérhetjük le.

A gyakorló félévesek helytállása - tapasztalataink és a beküldött jellemzések szerint - évről évre javul. Végzett hallgatóink munkájának figyelemmel kísérését az intézet pártszervezete vállalta. Kapcsolatot tart fenn az oktatási osztályokkal s a tanulmányi felügyelet tapasztalatait ismerteti nevelőtestületünkkel.

Tanáraink a pártszervezet felkérésére már több alkalommal keresték fel több éve dolgozó volt tanítványainkat, tájékoztattak munkájukról, problémáikról és eredményeiről, hogy ezek alapján az intézet oktató tevékenységét tovább javíthassuk. Az igazgatók és szakfelügyelők végzett hallgatóink munkájával - kevés kivétellel - elégedettek, dicsérik tudatosságukat, fejlődőképességüket, segítőkészségüket, hivatásszeretetüket.

Volt hallgatóink az oktatással és neveléssel kapcsolatos gondjaikkal személyesen és írásban is gyakran felkeresik tanárainkat.

Találtunk már alkalmat arra is, hogy falun dolgozó fiataljaink számoljanak be hallgatóinknak kinti munkájukról, s felhívják a figyelmüket a tanulmányi idő alapos kihasználására. Tapasztalataik közlése a tanárokat is segítette annak tudatosításában, hogy mely területeken kell munkájukat javítaniuk.

3. Az intézet nevelőmunkája

A felsőfoku tanítóképzés megindulásának első percétől kezdve következetesen törekedtünk az oktatás és a nevelés szerves egységének megvalósítására, arra, hogy a szocialista értelmiségi szakember formálásának feladata

az intézet minden dolgozójának tevékenységét tudatosan áthassa. E munka eredményességét két tényező eleve megkönnyítette: egyrészt a viszonylag alacsony hallgatói létszám, a kiscsoportos foglalkozások továbbélő rendszere, másrészt a tanítóképzés pozitív hagyományai, melyek a nevelőmunkát mindenkor az intézeti tevékenység kiemelkedő elemévé tették.

Természetesen tisztában voltunk azzal, hogy a felsőfoku tanítóképzésben a nevelőmunka legfontosabb tényezője az oktatás-képzés folyamata. Az oktató elsősorban magas színvonalu előadásaival, szemináriumaival, a különböző típusu egyéb foglalkozások mintaszerű megszervezésével formálhatja hallgatói gondolkodását, ezekkel fejlesztheti ki bennük azokat a tulajdonságokat, amelyeket a társadalom joggal vár el azoktól, akik gyermekeiket nevelik.

A szűkebb értelemben vett szakmai oktatásban - a világnézeti, politikai tartalom mellett - az oktatók magatartásukkal, szemléletükkel, példamutatásukkal messzemenő hatást gyakorolnak a hallgatók erkölcsi felfogására, munka- és hivatásszeretetére és ami a legfontosabb: társadalmunkhoz való viszonyára.

Éppen ezért az intézet igazgatója már az alakuló tantesztületi ülésen felhívta az oktatók figyelmét a tanítási órán folytatott nevelőmunka alapvető jelentőségére, arra, hogy minden oktatónak messzemenően ki kell aknáznia a tantárgy anyaga által adott nevelési lehetőségeket. A tantesztület azóta is sokat tett a célok megvalósítása érdekében.

A nevelés jelentőségének tudatában nagy gondot fordítottunk a főiskolai jellegű tanítóképzés sajátosságait figyelembevevő, a tanítási órán kívül folyó nevelés szervezeti kereteinek és módszereinek kialakítására. Már az első évben létrehoztuk a 20-25 főből álló hallgatói csoportokat, élükön egy-egy csoportvezető tanárral. Ezek az intézeti csoportok - a velük párhuzamosan szervezett KISZ alapszervekkel együtt - képezték és képezik intézetünkben az elsődleges nevelési közösségeket. A csoportokban folyó közösségi nevelés központjában - a tanulmányi rend és fegyelem biztosítása mellett - a kom-

munista erkölcsi tulajdonságok, a kommunista pedagógus személyiségjegyeinek, hivatástudatának kialakítása, a szocialista tanítóval szemben támasztott társadalmi követelmények tudatosítása állt és áll ma is.

A fenti tartalmu nevelőmunka irányítása céljából dr. Magyarfalvi Lajos vezetésével már az 1960-61. tanévben megalakítottuk a csoportvezető tanárok munkaközösségét, amely azóta is a csoportokban folyó nevelőmunkát koordináló, segítő, a nevelés elvi és gyakorlati kérdéseit megvitató, a jó tapasztalatokat általánosító szervként működik.

Az elmúlt években kidolgoztuk a csoportokban folyó nevelés követelményrendszerét, rögzítettük, hogy milyen követelményeket támasztunk hallgatóinkkal szemben az intézeti rend és fegyelem, a rendszeres tanulás, a politikai és társadalmi aktivitás, a közösségi élet, a kommunista erkölcs gyakorlati készségeinek kialakítása, a kulturált életmód és a hivatástudat kibontakoztatása érdekében.

A csoportvezetői munka kiegészítéseként az 1962/63-as tanévben egy három évre szóló előadássorozat tervét dolgoztuk ki. Az előadások azt a célt szolgálták, hogy a hallgatókat tervszerűen ismertessük meg a tanítói hivatással szemben támasztott társadalmi követelményekkel, a kommunista tanító személyiségjegyeivel, stb. Az előadásoknak csak egy része bizonyult szükségesnek, más részük az új tanterv bevezetése következtében feleslegessé vált, néhány téma feldolgozása pedig kötetlenebb formában bizonyult célszerűnek.

A hallgatói csoport mellett fontos szerepet tölt be a nevelőmunkában a kollégium is, bár a budapesti intézetben a vidéki hallgatók viszonylag alacsonyszámú miatt nincs olyan központi szerepe, mint a többi tanítóképzőben. A nevelőmunkáért itt Ungárné Komoly Judit a felelős tanár.

A kollégiumban az elsődleges közösségek már kialakultak. A szobák lakói tartós elvtársi-baráti közösségekbe szerveződtek. Ez nem csak azt jelenti, hogy együtt tanulnak,

segítik egymást, hanem azt is, hogy egyre inkább beleszólnak egymás idő- és munkabeosztásába is.

A kollégium vezetősége a szobafelelősökön keresztül - ha nem is mindig kielégítő mértékben - irányítani is tudja ezeknek a szobaközösségeknek az alakulását.

Ha a kollégiumban másodlagos közösségen az egész kollégium kollektíváját értjük, akkor meg kell állapítanunk, hogy ez a közösség még nem alakult ki. Mire a hallgatók megismerik egymást, ugyszólván már el is hagyják a kollégiumot. Sokat foglalkoztunk azzal a kérdéssel, hogy miképpen kellene itt előbbre jutnunk, de nem sok eredménnyel. Jelenleg legfőbb célunk néhány kollégiumi hagyomány és közös távlat kialakításával elérni azt, hogy a közösség a rendelkezésre álló rövid idő alatt is legalább valamennyire összekovácsolódjon. Ilyenek: a félévi értékelő szobagyűlések, a kérdezz-felelek vitaestek, a harmadévesek bucsuztatása, a "Legkedvesebb verseim" klubest, a budapesti séták, stb.

A hallgatók tanítási órán kívüli nevelésének jelentős tényezője a Kulturális Bizottság, amely az 1960-61-es évben alakult. A bizottság első elnöke Dr. Bihari János volt, akitől ezt a funkciót 1964-ben Kaschinskyné dr. Kary Erzsébet, 1969-ben pedig Dr. Kovács Ferencné vette át. A bizottság által ápolt munkaterületek /intézeti ünnepélyek, énekar, szavalóverseny, opera, színház, film- és hangversenylátogatás, az országos szakmai konferencián való részvétel, a III. évesek kollektív falusi kirándulása, szellemi vetélkedő, stb./ mind tartalmuk, mind szervezésük és megvalósításuk szempontjából jelentős szerepet töltenek be hallgatóink sokoldalú nevelésében.

Hallgatóink erkölcsi-politikai és szakmai nevelése szempontjából jelentős szerepet játszanak intézetünkben a diákkörök. Diákköröket először az 1963-64. oktatási évben szerveztünk és azt tapasztaltuk, hogy ezeken keresztül sikerült a hallgatók egy részében felkelteni az érdeklődést egy-egy tantárgy vagy témakör iránt. A diákkörök azóta egyre jobban kibontakoztak, javult szervezettségük és igen sok továbbfejlesztésre is alkalmas kezdeményezés jellemző munkájukra. -

A diákkörök munkája szervesen kapcsolódik az 1962. óta rendszeresen megtartott országos Szakköri Konferenciákhoz. Hallgatónk az évente megrendezendő versenyeken pályatételek kidolgozásával eredményesen szerepeltek. Tanáraink közül a konferenciák előkészítésében, ill. vitáinak vezetésében főként Dr. O. Nagy Gáborné, Kaschinsky Györgyné és Gáspár Kálmánné vett részt.

A hallgatók zenei és esztétikai nevelésének fontos tényezője az énekkar, amely az intézet megalakulása óta rendszeresen működik. Az első években Kerecsényi László, majd Timár Imre vezetésével nemcsak az intézet ünnepélyein és hangversenyein, hanem a kerületi, budapesti és országos KISZ-fesztiválokon és kórushangversenyeken is gyakran szerepel. Nevelőhatását, sikerét mind céltudatos műsorpolitikája, mind kifejező előadásmódja révén éri el. Műsorán a klasszikus és mai kórusművek, a nagyméretű Bartók- és Kodály-kórusok, mai szerzők kórusai és a legjobb tömegdalok egyaránt szerepelnek. Előadásával számos esetben kivívta az ország kórus-szakembereinek elismerését is és a seregszemlék sikerén túl a főiskolai énekkarok között aranykoszorus minősítésben részesült. Több ízben adott műsort a Rádióban is. Szereplései az intézet ünnepélyeinek, hangversenyeinek hatását mindig emelik és a kerület főiskolái egyre gyakrabban hívják meg énekkarukat saját ünnepélyeikre vendégszerezepelni.

Az Intézeti Tanács mindenkor figyelemmel kísérte a nevelés különböző területeit. A Tanács több ízben megvitatta a hallgatók között végzett politikai és világnézeti nevelőmunkát, a Kulturális Bizottság munkaterveit, a sportmunkát, az esztétikai nevelést, a munkás-paraszt hallgatók helyzetét, stb-t.

Végül két fontos nevelési dokumentumról kell beszámolnunk. 1967. februárjában dr. Békési Lajos intézeti igazgató összeállította a nevelőmunka helyzete és feladatai a Budapesti Tanítóképző Intézetben című, az egész munkaterületet átfogó elemző jelentést. 1968. nyarán pedig dr. Biró Viktorné, Nábrádi István és dr. Magyarfalvy Lajos szerkesztésében elkészült az intézet hároméves komplex nevelési terve. Ezek az okmányok képezik jelenleg nevelőmunkánk alapját.

4. A KISZ intézeti szervezetének tevékenysége

A KISZ intézeti szervezetének jelentős szerepe van az ifjuság kommunista nevelésében, hivatására való előkészítésében. A pártalapszervezet vezetősége, amelyre a KISZ irányításának közvetlen felelőssége hárul, az igazgatósággal együtt következetesen arra törekedett, hogy a szervezetben belül kibontakoztassa az ifjuság öntevékenységét és kezdeményezőképességét, önálló politikai szervhez méltó felelősségérzetét, ugyanakkor szervesen beleillessze az intézeti oktató-nevelő munka komplex folyamatába.

E feladatok megfogalmazása viszonylag egyszerű dolog, gyakorlati keresztülvitelük annál bonyolultabb. A felsőfoku tanítóképzés most már tizesztendős fejlődésére visszapillantva azt állapíthatjuk meg, hogy az évek során voltak hullámvölgyek, amikor a KISZ munkája visszaesett, egészében azonban ezt a periódust a görbe felfelé ívelő irányzata jelzi.

Az intézet megalakulásától az 1962/63-as tanév végéig terjedő folyamatosan javuló tendenciák pl. az 1963/64-es tanévben megtörték, és különösen a szervező- és a politikai nevelőmunkában határozott visszaesés volt tapasztalható. A visszaesés a szűkebb értelemben vett KISZ munkán belül a tagság egy részének növekvő passzivitásában, a harcos, politikus, kritikus szemlélet gyengülésében, stb-ben nyilvánult meg. Negatív jelenségek néha tanulmányi és fegyelmi vonatkozásban is észlelhetők voltak.

Fentiekből kiindulva MSZMP alapszervezetünk 1965. tavaszán egy bizottságot hozott létre azzal a feladattal, hogy tárja fel intézetünkben a KISZ munka fogyatékoságának okait, és tegyen javaslatokat a munka megjavítására. A bizottság jelentését taggyűlésen megvitattuk, a tapasztalatokat az Intézeti Tanács és a tanári testület is megtárgyalta.

A bizottság leglényegesebb megállapításai a következők voltak:

Intézetünk KISZ-szervezetének felépítése komplikált. A mi kis intézetünkben célszerűtlen a háromlépcsős /KISZ-csoportok, alapszervezetek, KISZ-Bizottság/ szervezeti felépítés. Különösen a közbeeső alapszervi vezetőségek találták meg nehezen a helyüket. A taggyűlések és a KISZ-csoporttervezetek tárgya gyakran azonos volt. A csuszavezetőség tájékoztatói és intézkedései az áttételeken keresztül lassan és gyakran pontatlanul jutottak el a KISZ-tagságig.

Problémák mutatkoztak a KISZ-szervezet intézeti irányítását illetően is. A pártszervezet munkája e tekintetben nem volt egyenletes; bizonyos időszakokban és kérdésekben túlságosan szorosnak, más esetekben és más időszakokban viszont túl lazának, elnagyoltnak bizonyult. A csoportvezető tanárok KISZ-csoportokat segítő munkája is személytől függően változott. A KISZ-vezetők nem kaptak elég segítséget mozgalmi és nevelési módszertani problémáik megoldásához.

A felmérés tapasztalatai azt mutatták, hogy nem volt elég színes és vonzó a KISZ-munka tartalma. Sok volt a "központi" kötött program és így kevés idő jutott a KISZ-csoportok sajátos érdeklődési körének kielégítésére.

A bizottság a fentiek figyelembevételével javasolta a KISZ intézeti szervezeti felépítésének megváltoztatását, hogy minden állami csoport legyen egy alapszervezet, amely közvetlenül a KISZ VB irányítása alatt végezze munkáját. Felhívta a csoportvezető tanárok figyelmét az alapszervezetek fokozottabb és helyesebb segítésére. Javaslatokat tett a KISZ-program változatosabbá, vonzóbbá tételére. Ugyanakkor arra is felhívta a figyelmet, hogy ezzel párhuzamosan fokozni kell a KISZ alapszervezetek eszmei-politikai harccosságát. A kerületi KISZ VB és intézetünk vezetősége is elfogadta ezeket a javaslatokat.

Tapasztalataink szerint az alapszervezetek az átszervezés után az eddiginél konkrétan, jobban dolgoztak. A korabbinál többet törődtek a tanulmányi munkával. Több alapszervezetben a kölcsönös segítség szép példáival találkozunk. Az egyes alapszervezetekben gyakrabban és

határozottabban vonták felelősségre a lazítókat, a munkafegyelem megsértőit. A korábbinál tervszerűbb kulturális élet folyt. Jelentős volt az a munka, amelyet a KISZ a hallgatók kulturális nevelése terén végzett. Szépszámmal szerveztek közös színház-, mozi- és tárlatlátogatásokat, amelyeket alkalmanként meg is vitattak. Javult a KISZ-alapszervezetek és a csoportvezető tanárok kapcsolata.

Az intézeti pártvezetőség egyenletessé vált irányító tevékenysége, az igazgatóság és a tanári testület gondoskodása és nem utolsósorban az ifjúsági vezetők lendülete, fáradságot nem ismerő munkája következtében a KISZ tevékenysége az elmúlt évek során újabb, magasabb fokra emelkedett. Külön meg kell említeni azokat az ifjúsági aktivistákat, akik ebben a tekintetben jelentős érdemeket szereztek: Restár Mária, Füleki Judit titkárokat, Gál Mária szervező titkárt, Márkus Ágnes kulturafelelőst.

Ma a KISZ intézeti tevékenységét közvetlenül a VB irányítja. Alapos közvéleménykutatás után sikerült 1967-ben és 1969-ben is olyan összetételű testületet választani, amely tehetséges és lelkes fiatalokból áll, akik egyre önállóbban képesek feladataikat megoldani.

Az irányító munka hatékonyságának fokozása érdekében a VB rendszeresen szervez vezetőképző tanfolyamokat. Az 1967/68-as iskolaév kiemelkedő tanfolyama volt az, amelyet ősszel rendeztek Gödöllőn, az Agrártudományi Egyetem vendéglátó kollégiumában. Az 1968/69-es tanévet a Kunfehértón, az Állatorvostudományi Egyetem KISZ-szervezetével közösen szervezett ötnapos vezetőképző tábor vezette be. Mindkét tanfolyam megrendezését erőteljesen támogatta /anyagilag és tartalmilag is/ a KISZ Budapesti Bizottsága és az intézet igazgatósága.

Most a VB munkáját a pártvezetőség iránymutatása szerint önállóan elkészített munkaterv alapján végzi, amely egy évre előre részletesen kidolgozott akcióprogramot tartalmaz. Összeállításánál vigyáztak arra, hogy az alapszervezeteknek legyen széleskörű lehetőségük önálló programok kidolgozására. Az alapszervezetek munka-

terveit és programjait a VB rendszeresen felülvizsgálja és értékeli.

A KISZ intézeti szervezetének munkája az említett vizsgálat óta több új vonással gazdagodott. Ezek közül a tagsággal rendszeresen folytatott egyéni beszélgetések rendszerének kiépítése, az intézeti követelményrendszer kidolgozása, az alapszervezeti tevékenység rendszeres értékelése és elemzése a legfontosabb. Mindez a KISZ kommunista jellegének fokozásával áll kapcsolatban.

Az elmúlt évek során javult a KISZ intézeti szervezetének tömegmozgósító ereje, nívósabb lett a politikai felvilágosító munka, tervszerűbbé vált a kulturális tevékenység, rendszeres a diákkörök élete. Észrevehető az is, hogy a szervezet munkájában egyre inkább kidomborodik a pedagógusképzés segítésének szándéka, a fiatalok felkészülése jövőndő életpályájukra.

Az intézet igazgatósága igényli az ifjúság véleménynyilvánítását az intézeti munka különböző kérdéseire vonatkozóan. A KISZ munkája hatékonyabb, ha a fiatalok látják, hogy a szervezetnek jogai vannak, hogy van befolyása az intézet életének alakulására. Ezt a célt szolgálta pl., hogy az igazgatóság az 1968/69-es tanévtől kezdve a mulasztások igazolásának jogát az alapszervi KISZ-vezetőségekre bizta. Az Intézeti Tanács is rendszeresen foglalkozik a KISZ munkájával. Legutóbb az 1967/68-as tanévben tárgyalta a szervezet tevékenységének fő kéréseit.

Az elmondottak nem jelentik azt, hogy az ifjúsági szervezet életével minden tekintetben elégedettek lehetünk. A szervezés időnként elnyomja a politikai meggyőzést, a türelmes nevelő munka helyett az utasítgatás kerül előtérbe. Nem kevés olyan hallgatónk van, aki csak formálisan KISZ-tag. Az irányítás célszerűsége és tervszerűsége is hagy kívánni valót maga után. Egészében véve azonban elmondhatjuk, hogy a KISZ intézeti szervezete eredményesen látja el a Szervezeti Szabályzatban rögzített feladatait, a budapesti KISZ-szervezetek között megfelelő helyet vívott ki magának.

5. Az oktatók ideológiai továbbképzése

Az intézet igazgatósága és pártszervezete kezdettől alapvető jelentőséget tulajdonított annak, hogy a tanterület tagjai a marxizmus-leninizmus kérdéseivel behatóan foglalkozzanak, illetőleg az aktuális politikai kérdésekre vonatkozóan rendszeresen színvonalas információt kapjanak. Magától értetődő feltétele ez a kommunista meggyőződésű tanítók képzésének.

Az ideológiai továbbképzés feladataiból a pártszervezet jelentős részt vállalt. Ennek során az igazgatósággal együttműködve igyekezett meghatározni egyrészt a továbbképzés tartalmát, másrészt azokat a szervezeti formákat, amelyek az egyes témák feldolgozása szempontjából a legcélszerűbbnek látszottak.

A legelső időkben abból indultunk ki, hogy az intézet minden oktatójának és nevelőjének meg kell ismernie a marxizmus-leninizmus mindhárom ágazatának alapvető problémáit. Ennek megfelelően konferenciákat szerveztünk, amelyeken a tanterület tagjai a marxizmus-leninizmus szakcsoport dolgozóinak vezetésével rendszeresen tanulmányozták a filozófia, a politikai gazdaságtan és a tudományos szocializmus kérdéseit. Azok az oktatók, akik korábbi tanulmányaik során a marxizmus-leninizmus alkotórészeivel már foglalkoztak, egyéni tervek alapján folytatták továbbképzésüket, illetőleg kisebb csoportokban különböző részletkérdések /pl. az ismeretelmélet/ mélyebb tanulmányozásával foglalkoztak.

A konferenciák sorát időnként megszakítottuk azoknak a nagyjelentőségű dokumentumoknak a feldolgozásával, amelyeket a nemzetközi munkásmozgalom fejlődése vagy a hazai szocialista építés eseményei tettek aktuálissá. Így pl. megtárgyaltuk a kommunista és munkáspártok 1960-as moszkvai Értekezletének anyagát, az SZKP XXII. és az MSZMP VIII. Kongresszusának dokumentumait. A megbeszélések formáit rugalmasan változtattuk, egyes kérdéseket előadások és konzultációk tartásával dolgoztuk fel, másokat konferencián vitattunk.

Azt a továbbképzési formát, amelyet 1959-ben vezettünk be és következetesen alkalmaztunk, 1965-ben megszüntettük és a továbbképzés rendszerét új alapokra fektettük. Miután az oktatók a gyakorlóiskola nevelőivel együtt a filozófia, a politikai gazdaságtan és a tudományos szocializmus alapproblémáit áttanulmányozták, eljött az ideje annak, hogy a marxizmus kérdéseit a pedagógiával az eddiginél szorosabb összefüggésben tanulmányozzuk.

Ennek megfelelően a pártszervezet javaslata alapján az ideológiai továbbképzést az 1965-66-os tanévtől kezdve a szakcsoportokra decentralizáltuk. A szakcsoportok szám-bavették azokat a szakmai problémákat, amelyek a marxizmus-leninizmus bizonyos kérdéseivel közvetlenül összefüggenek és ennek megfelelő továbbképzési terveket dolgoztak ki.

Ilyenformán az ideológiai konferenciák szakcsoportos keretek között folytatott szakmai-ideológiai vitákká fejlődtek. Ez a forma nagymértékben megnövelte a szakcsoportok önállóságát, egyben felelősségüket is, emellett előmozdította a tanítási órák keretében végzett világtanügyi nevelőmunka ügyét.

Természetesen tovább folytattuk a korábban megkezdett gyakorlatot is: bizonyos jelentős ideológiai problémákat, a párt egyes dokumentumait a testület közös konferenciáin vitattuk meg, így pl. az MSZMP KB ideológiai irányelveit, az új gazdaságirányítási rendszer elvi alapproblémáit, az SZKP XXIII. és az MSZMP IX. Kongresszusának anyagait.

A szakcsoportokra decentralizált ideológiai továbbképzés rendszerét az 1967/68-as tanév végéig tartottuk fenn. Az évek során ugyanis az alapjában pozitív fejlődés mellett e forma bizonyos hátrányai is kiütköztek. Egyrészt a szűk kollektívák vitái nem lehettek mindig eléggé sokoldalúak, másrészt a továbbképzési témák szétválasztása szakmai és szakmai-ideológiai kérdésekre olykor erőszakoltnak bizonyult.

E fejlődést látva az alapszervezet taggyűlése javaslatot tett az ideológiai továbbképzés rendszerének újabb meg-

változtatására. Az alapszervezet abból indult ki, hogy a bonyolult nemzetközi helyzet, a nemzetközi munkásmozgalom helyzete, a hazánk előtt álló gazdaságpolitikai, kulturpolitikai és egyéb feladatok szükségessé teszik, hogy az eddiginél több fontos témát vitassunk meg. Saját nézeteink tisztázása és a hallgatók politikai-világnevelésének feladata szükségessé teszi, hogy az intézeti és gyakorlóiskolai tantestület minden tagja mélyenszántó vitákban helyezkedjék alapvetően azonos álláspontra a legfontosabb elvi-politikai kérdésekben. Ennek azonban az az előfeltétele, hogy tanáraink megfelelő információkat kapjanak.

Ezért indítványozta a pártszervezet, hogy az ideológiai továbbképzés szervezeti kereteit olyan módon változtassuk meg, hogy annak gerincét évente két tájékoztató jellegű, konzultációval egybekapcsolt előadás, és két közérdeklődésre számot tartó kérdés vitászerű feldolgozása képezze. Ez az évi négy alkalom jól kielégitené oktatóinknak azt az igényét, hogy néhány nagyon fontos kérdésről átfogó képet kapjanak, másrészt, hogy színvonalas vitafórumot teremtsünk számukra társadalmunk aktuális problémáinak sokoldalú elemzése céljából.

A pártszervezet javaslatát az igazgatóság, az Intézeti Tanács és a tanári testület elfogadta. Az 1968/69. tanévtől kezdve az ideológiai továbbképzés az említett keretek között folyik, miközben a szakmai továbbképzés korábbi kettős rendszerét fenntartottuk. Ennek megfelelően intézetünkben évente egy-két pedagógiai tárgyú konferenciát tartunk, amelyen vagy az intézetben felmerült vitás kérdéseket, vagy a pedagógia valamely időszerű elvi problémáját tárgyaljuk meg. Emellett a szakcsoportok továbbra is foglalkoznak a továbbképzés keretében olyan pedagógiai és szakmai-ideológiai jellegű témákkal, amelyek a szakcsoport sajátos feladataival függnek össze.

Az említett továbbképzési formákat szervesen kiegészíti az intézeti pártnapok rendszere. A pártnapok előadói közismert szakemberek, az állami és társadalmi élet prominens vezetői voltak, akik a különböző ideológiai, gazdasági, politikai és kulturpolitikai kérdésekről magas színvonalú tájékoztatót nyújtottak dolgozóinknak.

Ez is egyik tényezője volt és marad az összehangolt intézeti nevelőmunkának.

6. A tanári testület intézeten kívüli társadalmi és tudományos munkássága

Az iskolán kívüli társadalmi munkában való tevékeny részvételre már az intézet 1959/60. oktatási évre kidolgozott irányelvei felhívták a tanárok figyelmét, mégpedig kettős indokolással. Fontos ez a munka azért, mert a tanítóképző dolgozóinak ezen a területen is példát kell mutatniuk hallgatóiknak, másrészt azért, mert ennek révén saját politikai fejlődésüket is nagymértékben elősegítik.

Intézetünk jellegéből következik, hogy tantestületünk ezirányú tevékenységét főként az ideológiai és pedagógiai ismeretterjesztés és a továbbképzés, továbbá a politikai munkába való bekapcsolódás formájában igényli a társadalom.

Az MSZMP egyes kerületi bizottságai, a Hazafias Népfront budapesti és XII. kerületi Bizottsága, a Magyar Nők Országos Tanácsa és a Budapesti Nőtanács, a TIT Pedagógiai Pszichológiai, valamint Irodalmi - Nyelvi szakosztálya, a Népművészeti Tanács, stb. számítja aktivistái közé intézetünk tanárait.

Mindig szívesen vállalták oktatóink a pedagógiai ismeretterjesztést a XII. kerület iskoláinak "Szülők Akadémiája" előadás-sorozatában. Bekapcsolódtak az egyes kerületek Oktatási Osztálya mellett működő Társadalmi Bizottságok tevékenységébe is.

Az ilyen irányú feladatok megoldása nemcsak a társadalom számára értékes, hanem hozzájárul ahhoz is, hogy tanáraink ne szakadjanak el a mai élet valóságától, ne váljanak elszigetelt elméleti emberekké.

A pedagógus-továbbképzésben való részvétel szinte ter-

mészetes kötelessége tanítóképzőnk intézeti tanárainak és gyakorlóiskolánk tanítóinak. Etikái, pszichológiai és szaktárgyi konferenciák vezetése, bemutató tanítások, valamint a Budapesten és más városokban, falvakban tartott előadások alkalmával nagy örömet jelent tanárainknak, hogy mind több és több olyan fiatal pedagógussal találkozhatnak, akiket már intézetünk bokaátott ki.

Az Iskolarádió- és Iskolatelevízió adásainak társadalmi előkészítésében főként gyakorlóiskolai nevelőink működnek közre.

Az általános iskola munkáját több területen segíti az intézet nevelőtestülete. Alsó- és felsőtagozati tankönyvek, felsőtagozatos kézikönyvek írói, lektorálói, a Nevelőmunka az általános iskola I-IV. osztályában c. kézikönyv társszerzői között több intézeti tanárunk és gyakorlóiskolai tanítónk szerepel. A Köznevelés alsótagozatos melléklete, A tanító munkája, illetve a Tanító c. folyóirat sok alsótagozatos óraleírást és alsótagozatos vonatkozású cikket közölt nevelőink tollából.

A kimondottan tudományos jellegű munkák közül is több általános iskolai vonatkozású. Intézeti tanáraink ki-sérleteinek nagy része az alsótagozati oktatás és nevelés érdekét szolgálja. Ilyenek az ének-, az anyanyelv-, a matematika oktatás módszertani kérdéseivel, az erkölcsi fogalmak kialakításával kapcsolatos kutatások. Ezt a munkát gyakorlóiskolánk nevelői segítik, támogatják. A főiskolai oktatás körében is folynak kísérletek, de ezekről kevesebb publikációt tettek közzé tanáraink, mint az alsó tagozati kérdésekkel kapcsolatos eredményekről.

Intézetünk oktatóinak a következő időszak kiadványokban, folyóiratokban jelentek meg tanulmányai, illetve tudományos és tudomány népszerűsítő cikkei: a Tanulmányok a neveléstudomány köréből, a Pszichológiai tanulmányok, a Tanítóképzők Tudományos Közleményei, az Iskolarádió, a Tévépedagógia köteteiben, a "Népművészet" sorozatban, a Társadalmi Szemle, Pedagógiai Szemle, a Felsőoktatási Szemle, a Magyar Pszichológiai Szemle, a Módszertani Közlemények, a Magyar tanítás, a Matematika Tanítása, a

Rajztanítás, a Testnevelés tanítása, az Énekoktatás, az Úttörővezető, a Magyar Nyelvőr, az Élet és Tudomány, a Népművészet és Házipar és a Népszabadság. A tanulmányok és cikkek felsorolására hely hiányában nem térhetünk ki.

A tudományos munka ilyen mérvű fellendülését az intézet vezetőségének buzdítása, majd a Tudományos Bizottság létrehozása segítette elő. Eleinte tanári pályatételek kitűzésével, majd a bizottság megalakulása után tudományos ülések, illetve ülészakok rendezésével ösztönözték oktatóinkat elgondolásaik kidolgozására, megírására. A jelenben az intézet hároméves tudományos kutatási tervének megoldása a feladat. Tanáraink tudományos fejlődését segíti a különböző tudományos társaságok és bizottságok/pl. a Magyar Pedagógiai Társaság, Bólyai Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia különböző bizottságai/ munkájában való részvételük.

Ének-zene- és rajzszakos művésztanáraink zeneszerzői munkássága, kórusvezetői tevékenysége, illetve önálló kiállításai saját szakterületük magasfoku művelését tanúsítják.

A felsőfoku tanítóképzők oktató munkájának tartalmát megszabó első tanterv munkálataiban tanítóképzőnk több tanára vett részt. Az 1961/62. oktatási évben, amikor a második program kidolgozására került sor, a Művelődésügyi Minisztérium Tanító- és Óvónőképzés Osztálya több tantárgy vonatkozásában számított intézetünk tapasztalataira. Ennek alapján a didaktika programját Piry József, a neveléstörténet és az iskolaszervezettanét dr. Árpássy Gyula, a neveléelméletét dr. Biró Viktorné és dr. O. Nagy Gáborné, az anyanyelvi ismeretekét dr. Bihari János és Hernádi Sándor, az ifjúsági irodalomét dr. Bihari János, az orosz nyelvét dr. Magyarfalvi Lajos, az énekét Kerecsényi László, a kézimunkáét Palotás József, a testnevelését pedig Szijj Zoltán állította össze. A marxizmus-leninizmus oktatás jelenleg érvényes programját intézetünk marxizmus-leninizmus szakcsoportja dolgozta ki. E programok közül a tudományos szocializmus programja többéves kísérlet eredménye.

Az első tanítóképzős jegyzetek közül is több intézeti

tanáraink munkája. /dr. Árpássy Gyula: Iskolaszervezet-
tan, Sziijj Zoltán - Somogyi Istvánné: Testnevelés, Mahr
Eleonóra: Az anyanyelv tanításának módszertana, dr. Ma-
gyarfalvi Lajos: Orosz beszélgetési gyakorlatok, Palo-
tás József: Műhelygyakorlat, Kerecsényi László: Ének./

A második program alapján készülő jegyzetek munkálataiban minden szakcsoportunk érdekelt volt. Piry József a didak-
tika, dr. Biró Viktorné és O. Nagy Gáborné a neveléssel-
mélet, dr. Bihari János és dr. Hegedüs Ferencné Mahr
Eleonóra az anyanyelvi módszertan, dr. Lengyel Béláné a
művészettörténet, dr. Magyarfalvi Lajos az orosz nyelv-
oktatás, Kerecsényi László az ének-zene, Pálffy Zoltán
a rajzmódszertan, Palotás József a gyakorlati foglalko-
zás módszertana, Tóth Árpádné a környezetismeret mód-
szertana, Kerecsényi László és Csillag Lászlóné az ének-
módszertan oktatásához használt jegyzetek szerzői. A
marxizmus-leninizmus szakcsoport dolgozói közül dr. Sző-
nyei Tibor a politikai gazdaságtan, Székely Klára pedig
a tudományos szocializmus jegyzetét szerkesztette. Mind-
ketten, valamint Gimesné Ancsel Éva a jegyzetek több fe-
jezetének szerzői is.

A jegyzetírás alapos elmélyülést igénylő munkája intéze-
tünk dolgozóinak szakmai fejlődését is segítette. A fej-
lődés iránti igényt mutatja az a tény is, hogy a tiz év
során - amióta a felsőfokú képzés megindult - két taná-
runk kandidátusi fokozatot, négy tanárunk egyetemi dok-
torátust, három gyakorlóiskolai tanítónk pedig közép-
iskolai tanári diplomát szerzett. Két tanárunk levelező
aspiránsként dolgozik kandidátusi disszertációján.

E rövid összefoglaló nem tarthat igényt a teljességre,
de érzékelteti, hogy a felsőfokúvá vált tanítóképző
folytatja a 100 éves intézet hagyományát: kilép az isko-
la keretei közül és közvetlenül is részt vesz a társa-
dalom politikai és pedagógiai feladatainak ellátásában,
az egyes tudományok művelésében.

